

INSTITUT PRO KRIMINOLOGII A SOCIÁLNÍ PREVENCI

**VARIANTNÍ SCÉNÁŘE VYBRANÝCH
DRUHŮ KRIMINALITY**

Odpovědný řešitel: PhDr. Martin Cejp, CSc.

Řešitelé:

PhDr. Alena Marešová

ing. Vladimír Baloun

ing. Karla Trdlicová, CSc.

PhDr. Ivana Trávníčková, CSc.

Technická spolupráce: Věra Tomková

Tento text neprošel jazykovou korekturou a je určen pro studijní účely.

Neprodejné

Praha 2008

Autoři

Odpovědný řešitel: PhDr. Martin Cejp, CSc. (Kapitoly 1,2,3,9,11)

Řešitelé:

PhDr. Alena Marešová (Kapitoly 4,5,6)

Ing. Vladimír Baloun (Kapitola 7)

Ing. Karla Trdlicová, CSc. (Kapitola 8)

PhDr. Ivana Trávníčková, CSc. (Kapitola 10)

ISBN 978-80-7338-074-8

© Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008

www.kriminologie.cz

Obsah

1. Úvod do problematiky	5
2. Metodologická východiska výzkumu	10
3. Obecné problémy společnosti a jejich možný vliv na kriminalitu	14
3.1. Mezinárodní souvislosti	14
3.2. Politika, politické strany, politici	15
3.3. Ekonomický systém	16
3.4. Systém justice	17
3.5. Státní správa	18
3.6. Sociální struktura, obyvatelstvo	19
3.7. Kultura	20
4. Majetková kriminalita	23
4.1. Vymezení obsahu	23
4.2. Hlavní problém	23
4.3. Příčiny vysoké úrovně majetkové kriminality	23
4.4. Varianty řešení problémů a odstranění příčin	26
4.5. Scénáře	29
5. Násilná kriminalita	30
5.1. Vymezení obsahu	30
5.2. Hlavní problém	31
5.3. Příčiny existence násilné kriminality	31
5.4. Varianty řešení	32
5.5. Scénáře	33
6. Mravnostní kriminalita	35
6.1. Vymezení obsahu	35
6.2. Hlavní problém	35
6.3. Příčiny problémů	36
6.4. Varianty řešení a jejich dopady	37
6.5. Scénáře	37
7. Ekonomická kriminalita (s důrazem na finanční)	39
7.1. Vymezení obsahu	39
7.2. Příčiny problémů	40
7.3. Variantní scénáře	44

8. Vývojové trendy ekonomické kriminality	49
8.1. Vymezení obsahu	49
8.2. Hlavní problém	50
8.3. Příčiny ekonomické kriminality v jednotlivých sférách	51
8.4. Scénáře	53
8.4.1. K metodám a k horizontu variant	54
8.5. Možný vliv na celkový vývoj kriminality	58
8.6. K reálnosti variant	58
9. Organizovaný zločin	60
9.1. Vymezení obsahu	60
9.2. Metodologická poznámka	60
9.3. Hlavní problém	61
9.4. Příčiny – proč je páchání organizované trestné činnosti efektivním způsobem dosahování vysokého zisku	61
9.5. Jaké mohou být varianty řešení problémů	66
9.6. Scénáře možného budoucího vývoje	73
10. Drogová kriminalita	79
10.1. Vymezení obsahu	79
10.2. Hlavní problém	79
10.3. Příčiny drogové kriminality	79
10.4. Varianty řešení problémů	82
10.5. Scénáře možného budoucího vývoje	85
11. Závěrečné shrnutí	87
Summary	98
Použitá literatura	109

Motto: “Hlavní slabina tvorby scénářů se týká případu, kdy jsou předloženy osobám (politikům, úředníkům), kteří na jejich tvorbě nespolupracovali, a tudíž je pokládají za „oficiální“ verzi budoucího vývoje (...).“
(Nekolová, 2006: 176)

1. Úvod do problematiky

Podíváme-li se na historii vývoje kriminality na území dnešní České republiky z dlouhodobého hlediska, i za relativně kratších posledních šestnáct let, zaznamenáme nejen kvantitativní nárůst většiny forem kriminálních činností, ale i změny kvalitativní. Jestliže v době první republiky bylo registrováno zhruba kolem 20 000 trestných činů ročně, v padesátých letech to bylo kolem 70 000, v letech sedmdesátých a osmdesátých mezi 100 000 a 120 000, a po roce 1990 jsme se začali pohybovat v rozmezí mezi 300 000 až 400 000 evidovaných trestných činů za rok. V průběhu téměř devadesáti let došlo i k podstatným změnám kvalitativním. Zejména po roce 1990 se charakter zločinu podstatně změnil. Bují zločin, který se vyznačuje dokonalou organizací, perfektní přípravou, informačním zabezpečením, ekonomickou kalkulací, zločin, který rafinovaně využívá kontakty s příslušníky politických, obchodních, administrativních, případně i mediálních elit. Navíc jde většinou o mezinárodní zločinecké skupiny, které operují na rozsáhlém, většinou celosvětovém, teritoriu. Zločinci dosahují značné finanční zisky, jejichž prostřednictvím mohou destabilizovat ekonomický i politický systém jednotlivých zemí, mohou ovlivňovat právní systém, média, sociální strukturu i postoje a názory obyvatelstva. Pokud se týká jednotlivých forem, vzrostla v posledních letech ekonomická kriminalita, na území České republiky se usadil organizovaný zločin. Objevují se projevy kriminality počítačové. Globálním jevem, ohrožujícím celý svět a potenciálně i naše území, se ve stále větší míře stává terorismus.

Tradiční kriminologické poznatky o průběhu trestné činnosti, o pachatelích či obětech – získané dlouholetým výzkumem - již zdaleka neplatí v plném rozsahu. Vznikají nové jevy a velice rychle se mění. Měnící se situace vyvolává v současné společnosti

znepokojení. Je tomu tak zejména proto, že dosavadní zkušenosti ukázaly, že jak ty složky společnosti, které měly zločinu bezprostředně čelit, tak ty, které měly vytvářet obecná pravidla fungujícího společenského systému, reagovaly se zpožděním. Vzhledem k tomu, že chyběla předvídatost, má určitá část světa zločinu před společenskými protiopatřeními náskok.

K tomu, aby se mohla stanovit základní koncepční východiska kriminální politiky, a aby se i jednotlivé případy řešily včas a co nejúčinněji, by mohlo přispět i vědecké předvídaní. Základní údaje o současném stavu kriminality a jejím vývoji jsou k dispozici. I když lze vznášet námitky, že data se týkají pouze evidované kriminality, a že chybí přesnější znalost kriminality latentní, a že údaje nejsou v důsledku některých změn v právních předpisech zcela srovnatelné, existuje základ pro hypotetické úvahy o možných variantách budoucího vývoje. Nemůžeme však přehlédnout, že u nemalé části odborné veřejnosti přetrvává určitá skepse vůči pokusům o předvídaní. Celkem pochopitelná nedůvěra pramení z toho, že i seriózní prognózy, vyslovené v minulosti a vztahované do roku 2000, se většinou nesplnily. Například žádná z prognóz a vizí budoucnosti, které ve světovém měřítku vznikaly od 60. let 20. století, nepředpověděla tak významnou změnu, jakou byl pád „železné opony“. Také v ČSSR se začala ve 2. polovině 70. let realizovat soustavná prognostická činnost v dosti rozsáhlých výzkumných týmech vytvářených podle odvětví. Řešitelské týmy, které sdružovaly odborníky z různých oblastí, sice znamenaly dosti dobrý základ pro komplexní pojetí, ale faktem je, že i tyto prognózy většinou „předvídaly“ vývoj poněkud optimističtěji, než bylo reálné, nebo byly příliš kvantifikovaně či naopak málo kvantifikovaně pojaté. O „prognózách“, které vůbec neaspirovaly na dodržení zásad solidní badatelské práce, a vycházely pouze z povrchního a mechanického prodlužování časových řad, se vůbec nebudeme zmiňovat.

---

¹ Z prací, které lze s odstupem považovat za seriózní, a na tu dobu solidně metodologicky pojaté, lze jako příklad uvést jinak dosti kvalifikovaně zpracovanou publikaci R. Dubna a B. Stíbalové: "Jak budeme žít v roce 2000". (Duben, Stíbalová: 1976) Obecně se předvídal "rozvoj", a s kritickými výhradami se až na výjimky (M. Zeman) vystupovalo opatrně. Ostatně i některé nepodbízivé publikace měly slovo rozvoj raději přímo v názvu, například "Prognóza rozvoje odvětví kultury". (Cejp, Hromádka a kol: 1982) K nedůvěře k prognózám možná přispěly i pokusy, které sice vyšly z dokonalého rozboru kvantitativních údajů, ale tento rozbor nebyl provázen kvalitativní analýzou ovlivňujících faktorů, například "Modelování společenských systémů metodou KPM" (Fajfr, Gál, Potůček, Zeman: 1981) Oproti tomu některé výstupy byly ucelenou vizí, ale nebyly příliš podloženy reálnými daty (Komárek: 1976).

Na počátku 90. let si nikdo netroufl přijít s pomyšlením na realizaci prognostických výzkumů. Určitou roli v tom sehrálo nejen zklamání z dosavadních výsledků, ale i subjektivní postoje části nastupujících politiků, kteří byli bývalými prognostiky, a o této činnosti se vyjadřovali dosti nelichotivě. Abychom atmosféru nedůvěry překonali, musíme na základě minulých zkušeností postupovat precizně zejména v metodologii. Musíme neustále přehodnocovat vypovídací schopnost i u mnohokrát ověřených metod, musíme skromně a s patřičnou rezervou přistupovat ke zjištěným výsledkům.

Navzdory oprávněným pochybnostem potřeba předvídaní nepochybně objektivně existovala, a to jak na úrovni celé společnosti, tak v oblasti kriminality. Pokud se týká kriminality, pokusil se řešitelský tým Akademie policejního sboru Slovenské republiky v polovině 90. let o vypracování prognostického scénáře vývoje kriminality na Slovensku. Zároveň inicioval vytvoření mezinárodní spolupráce. Osloveno bylo 17 zemí, včetně České republiky, a spolupráci lze i přes některé problémy související s různou měrou kvalifikovanosti řešitelů k realizaci této činnosti považovat za soustavnou. Iniciativa výzkumných a pedagogických pracovišť zabývajících se kriminalitou by však sama o sobě nestačila. Kriminalitu nelze předvídat bez znalostí o vývoji celé společnosti, a ty v České republice do roku 1998 neexistovaly. Jako na zavalanou se od roku 1999 začaly z podnětu sekretariátu Rady vlády ČR pro sociální a ekonomickou strategii připravovat odborné studie, shrnující vývojové trendy v různých oblastech života společnosti. Na tuto aktivitu pak navázalo Centrum pro sociálně ekonomické strategie při Univerzitě Karlově. To připravilo ve 2. polovině roku 2000 Vize rozvoje České republiky do roku 2015. (*Potůček, a kol., 2001*) Ve vizích jsou zpracovány vývojové trendy, ohrožení a rozvojové příležitosti České republiky. Jsou zde naznačeny tři možné variantní scénáře a stanoveny priority. V roce 2001 pak práce rozsáhlého týmu Centra pro sociální a ekonomické strategie Univerzity Karlovy pokračovaly a na základě expertíz byla v roce 2002 připravena publikace „*Průvodce krajinou priorit pro Českou republiku*“. Ve všech těchto studiích je obsažena i oblast kriminality, zařazená do kontextu problematiky vnější a vnitřní bezpečnosti. Díky aktivitě CESES (Centra pro sociální a ekonomické strategie Univerzity Karlovy) máme pro prognózu kriminality důležitý zdroj poznatků o podstatném okolí, jak mezinárodním, tak českém. Na druhé straně naše výsledky nacházejí uplatnění nejen při prognóze kriminality v evropském regionu, který koordinuje Akademie policejního sboru v Bratislavě, ale také - alespoň v základních ukazatelích - i v prognóze vývoje celé české společnosti.

Pokud se týká samotného kriminologicky zaměřeného výzkumu budoucnosti, byla v bývalém Výzkumném ústavu kriminologickém ve 2. polovině 70. let zpracována prognóza vývoje kriminality. (*Karabec, Z. Musil, S. a Zapletal, J., 1977.*) V roce 1999 se pak Institut pro kriminologii a sociální prevenci připojil ke zpracování prognóz

evropského regionu, které koordinovala Akademie policejního sboru v Bratislavě, když předtím jsme se již od roku 1994 podíleli na práci Stálého metodologického semináře, v rámci kterého probíhala každé dva roky jednání expertů z řady zemí. Na základě tohoto zadání byla v letech 2000-2001 zpracována prognóza vybraných druhů kriminality podle požadavků koordinátora. (*Cejp, M. a kol., 2001.*) Práce brala v úvahu možný vliv vnějších (světových) a vnitřních (českých) společenských podmínek. Podle zadání koordinátora byla předmětem prognózování obecná, majetková, násilná a mravnostní, hospodářská, drogová a organizovaná kriminalita. Ve všech těchto oblastech jsme shrnuli dosavadní vývoj od roku 1990 a pokusili jsme se o úvahy o možném vývoji k horizontu roku 2005.

Při výzkumu jsme využili kvantitativní i kvalitativní metody. Shromáždili jsme data o dosavadních trendech a sestavili je do časových řad, většinou od roku 1990. Na základě časových řad jsme orientačně zpracovali regresní a autoregresní analýzy vývoje, který by se uskutečnil při nezměněných vnějších podmínkách a vycházel z dosavadních trendů. Takto vytvořené kvantitativní údaje byly základem pro písemné i ústní expertízy. V jejich rámci se vybraní odborníci dobírali možných variant dalšího osudu vybraných oblastí. Poznatky pak byly shrnuty za pomoci tzv. SWOT analýzy. Při ní byly v každé oblasti zváženy jak rozvojové možnosti, tak vývojová omezení.

V dalších letech se ukázalo, že v započaté prognostické činnosti by se mělo pokračovat. Zpracování prvního uceleného výstupu bylo pouze jakýmsi základem. Původní zadavatel – Akademie policejního sboru v Bratislavě – nadále usiluje o zpracovávání prognóz vývoje kriminality v evropském regionu a očekává spolupráci všech původně získaných partnerů, včetně zástupců České republiky. Centrum pro sociální a ekonomické strategie při FSV UK zařazuje problematiku bezpečnosti do kontextu celé České republiky a očekává i ze strany Institutu pro kriminologii a sociální prevenci rovněž určitý podíl. Pro pokračování v soustavné prognostické činnosti hovoří i dlouhodobá struktura výzkumného plánu Institutu pro kriminologii a sociální prevenci. Nabízí se zde příležitost přiřadit k pravidelnému sledování stavu a vývoje kriminality i úvahy o jejím možném vývoji v budoucnosti.

V návaznosti na výzkum z konce devadesátých let zůstala pro léta 2000-2001 předmětem výzkumu: obecná kriminalita, majetková kriminalita, násilná a mravnostní kriminalita, hospodářská kriminalita, drogová kriminalita, organizovaná kriminalita.

Dlouhodobým cílem výzkumné činnosti v oblasti prognózy kriminality je:

- průběžně prodlužovat pravděpodobné tendence v kvantitativních ukazatelích a konfrontovat reálný vývoj s původními předpoklady,
- sledovat změny ve vývoji vnějšího společenského rámce, a na základě toho zpřesňovat hypotézu o možném vlivu tzv. relevantního okolí na stav a vývoj, růst či útlum konkrétních forem kriminality,

- stanovit možné varianty vývoje vycházející z různých způsobů řešení problémů a zpracovat pravděpodobné scénáře pro řešení některých variant,
- přispívat ke zpracování prognóz vývoje kriminality v evropském regionu,
- přispívat ke zpracování prognóz vývoje České republiky,
- poskytovat vize rozhodujícím subjektům státní správy České republiky.

2. Metodologická východiska výzkumu

Jedním z nejdůležitějších metodologických požadavků je, aby prognóza byla co nejkompexnější. Nemůžeme se pokoušet o předvídaní vývoje dílčího jevu, aniž bychom vzali v úvahu pokud možno všechny skutečnosti, které s ním souvisejí. Nelze zkoumat pouze vybraný druh kriminality, musíme ji zkoumat v pokud možno co nejúplnějším rozsahu - jako celek. Nemůžeme zkoumat pouze kriminalitu, ale musíme vzít v úvahu vývoj všech jevů, které mohou na kriminalitu působit. Zároveň musíme zahrnout do výzkumu co největší území. V podmínkách globalizujícího se světa se nemůžeme pohybovat pouze v rozměrech určitého místa nebo okresu, dokonce nemůžeme brát v úvahu pouze Českou republiku. Měli bychom respektovat očekávaný evropský i světový vývoj. Základním metodologickým předpokladem je tedy přesah věcný - zapojení do prognóz všech oblastí České republiky, i územní - zapojení do prognózy vývoje kriminality v rámci Evropy, případně i celého světa.

V průběhu řešení úkolu v letech 2003-2007 jsme vycházeli z takto široce vymezeného rámce, ale – vzhledem k omezeným řešitelským kapacitám a k tomu, že řešení nenáleželo k výzkumným prioritám Institutu pro kriminologii a sociální prevenci - jsme se soustředili na postupné dílčí kroky :

- Průběžně sledujeme tendence ve světovém i českém vývoji společnosti a analyzujeme jejich možný vliv na oblast kriminality.
- Doplnujeme časové řady o vývoji vybraných druhů kriminality, pachatelích a obětech.
- V roce 2005 jsme analyzovali hlavní vnitřní i vnější problémy, které se mohou stát kriminogenními faktory, a výsledky analýzy jsme shrnuli v pracovním výstupu, který se stal základem pro úvahy o scénářích, (*Cejp, Baloun, Trdlíková, Marešová, Trávníčková, Večerka, 2005*).
- V roce 2006 jsme sestavili pro jednotlivé oblasti základní varianty vývoje vycházející z různých způsobů řešení problémů a pokusili jsme se o vytvoření modelových scénářů vývoje vycházejících z různých způsobů řešení klíčových problémů.

Ve fázi, kdy jsme chtěli dospět **od identifikace problémů přes stanovení variant k vypracování scénářů**, jsme zvolili následující postup.

Prvním krokem

bylo nalezení **problémů**, jejichž řešení by přispělo k úspěšnému boji proti vybraným formám zločinu. Problémy jsme členili podle jednotlivých oblastí života společnosti. Jako základní oblasti jsme stanovili: politiku, ekonomiku, právo, státní správu, obyvatelstvo a kulturu. Výčet konkrétních problémů jsme získali na základě expertíz,

poznatků z odborných pramenů a dlouhodobých zkušeností autorů, kteří zpracovali jednotlivé části. V každé oblasti jsme se soustředili skutečně na hlavní problémy. Původní seznamy byly podstatně redukovány, odstranili jsme duplicity a eliminovali jsme nepodstatné faktory. Zpočátku jsme uváděli autentické výroky expertů a doslovné citace z literatury. Ukázalo se však, že je výstižnější jednotlivé výroky zobecnit, proto jsme posléze od autenticity a citací upustili.

Určitým mezistupněm bylo stanovení **hlavního problému**.

Druhým krokem

bylo nalezení pravděpodobných **příčin** problematického stavu ve sledovaných oblastech života společnosti. Chtěli jsme vědět, proč je určitý druh trestné činnosti páčán, proč se pachatelé zaměřují právě na tuto činnost a proč ji páchají určitým konkrétním způsobem, proč jsou oběťmi právě určití lidé za určitých podmínek. Pokud bychom toto věděli přesně, mohli bychom navrhnout efektivní kriminální politiku. Součástí analýzy příčin kriminality byl rozbor faktorů, které mohou na kriminalitu působit.

Třetím krokem

bylo to, že u každého problému jsme popsali možné **dílčí varianty vývoje**, které by mohly nastat:

- a) v případě, že by se problém úspěšně řešil,
- b) v případě, že by se problém neřešil.

Čtvrtým krokem

byly **scénáře**, ve kterých jsme chtěli - na základě dílčích variant - **shrnujícím** způsobem popsat modelovou situaci, jaká by mohla nastat za předpokladu:

- a) že by se problém úspěšně řešil,
- b) že by se problém neřešil.

Rozdíl mezi zpracováním variant a vytvořením scénářů byl v tom, že varianty jsme se pokusili formulovat pro každý problém zvlášť, zatímco ve scénářích jsme usilovali o zobecnění, o souhrnné zpracování měnících se okolností.

Nešlo nám o scénář optimistický a scénář katastrofický, ale vycházeli jsme ze dvou variant: řeší se/neřeší se. Nechtěli jsme, aby v nich bylo obsaženo černobílé hodnocení. Vize není nikdy zcela optimistická a nemusí být vždy zcela pesimistická. Prognostik by měl říci, že za určitých okolností může dojít k tomu a k tomu, jiné okolnosti mohou mít jiné důsledky. Uživatel prognózy by se pak měl snažit, aby právě ty okolnosti ovlivnil tak, aby nastalo to žádoucí a eliminovalo se nežádoucí. Scénáře měly být stručné, celistvé a shrnující. Nemohly být úplnou prognózou, která by brala v úvahu všechny okolnosti, ale jsou souhrnným vyjádřením situace, jaká může nastat, když se námi

vymezené problémy budou úspěšně řešit nebo nebudou řešit. Scénář není prognóza, může být pouze její součástí, ale nemůže ji nahradit. Prognóza zachycuje celý vývoj od minulosti do přítomnosti ve všech aspektech a ve všech okamžicích. Scénář je snímek nějakého konkrétního jevu v určitém okamžiku v budoucnosti. Bere v úvahu všechny okolnosti, ale pouze z hlediska vybraného jevu. Vybírá určitý problém a ukazuje varianty jeho řešení. Výstižně charakterizuje scénáře Markéta Nekolová v publikaci „Manuál prognostických metod“: „*Scénáře jsou vyprávění o možné budoucnosti. Jejich cílem není přesná predikce budoucího vývoje, ale spíše popis možného vývoje vzniklého na základě vývojových souvislostí mezi jednotlivými (autory stanovenými) událostmi.*“ (in.: Potůček, 2006:173)

Jak již bylo řečeno, vycházeli jsme při vymezení předmětu prognózování ze zadání, které určil koordinátor mezinárodního výzkumu – Akademie policejního sboru v Bratislavě. V důsledku toho jsme se v rámci kriminality zabývali některými oblastmi, které dohromady netvoří celek, ale v některých případech vycházejí z různého členění. Podle jednotlivých druhů kriminality jsme se zabývali kriminalitou majetkovou, hospodářskou, násilnou a mravnostní. Na pojednání o kriminalitě jako celku jsme rezignovali z toho důvodu, že celková kriminalita je uměle vytvořeným souhrnem jednotlivých druhů, a tím, že je ze dvou třetin tvořena kriminalitou majetkovou, prezentuje ve svém celku spíše znaky této kriminality, než těch ostatních. Problematické bylo i zařazení některých dalších oblastí, které vycházejí z jiného než strukturálního hlediska a nejsou tedy součástí struktury kriminality. Organizovaný zločin není druhem kriminality, ale je spíše způsobem, jímž je majetková, ekonomická, násilná a mravnostní i drogová kriminalita páchána. Při výzkumu organizovaného zločinu sledujeme cca 35 činností, které organizované zločinecké skupiny na území České republiky ve větší či menší míře uskutečňují. Výroba, distribuce a pašování drog patří mezi těmito činnostmi k nejdůležitějším, a také u nás je, spolu s organizováním prostituce, krádežemi automobilů a v poslední době i s nelegální migrací, na předních místech. Podobně jako oblastí drogové problematiky se můžeme v příštích letech podrobněji zabývat i dalšími aktivitami organizovaného zločinu.

Jednotlivé části se ve způsobu zpracování v některých oblastech poněkud lišily. V části, která se týká organizovaného zločinu, jsme vycházeli z kombinace názorů expertů, poznatků z odborné literatury a autorského přístupu. Ostatní části jsou individuálními expertízami specialistů, zabývajících se dlouhodobě danou problematikou. Autoři v nich rovněž vycházeli z odborné literatury a dalších pramenů, převážně pak využívali vlastní dlouholeté zkušenosti. Jednotlivé části jsou tak převážně autorskými výpověďmi. Vyjadřují názory a postoje autorů, jsou ovlivněny jejich viděním problémů. V tomto smyslu jsou určitým vstupem do diskuse odborníků, kterého by se zúčastnil větší počet expertů, a v němž by jednotlivé postoje a názory mohly být konfrontovány s dalšími možnými. Výjimkou je oblast ekonomické kriminality, pro

ktehou byly zpracovány expertízy dvě. Jestliže se jejich autoři ve většině postojů shodují, zvyšuje to váhu jimi vyslovených názorů. Užitečné by ostatně bylo i to, kdyby se experti neshodovali, protože by se obohatila paleta možných řešení. Obě možnosti naznačují, proč by měly být individuální expertízy konfrontovány s názory jiných expertů. Takovýto postup by však vyžadoval podstatně rozsáhlejší personální a časové kapacity, a může být případně realizován v příštích letech.

3. Obecné problémy společnosti a jejich možný vliv na kriminalitu

Martin Cejp

3.1. Mezinárodní souvislosti

Stav a vývoj kriminality v České republice je stále více ovlivňován mezinárodními souvislostmi. Kriminalita - zvláště pak její závažné formy jako terorismus, organizovaný zločin a ekonomická kriminalita, včetně tzv. velké korupce - představuje na počátku 21. století **jedno z největších světových bezpečnostních rizik**. Závažná trestná činnost převážně probíhá na širokém, většinou celosvětovém, teritoriu, ohrožuje bezpečnost lidí, institucí, finančních systémů a podnikání, devastuje celé společenské útvary.

Hledáme-li ve vývoji světového společenství problematická místa, která mohou působit na to, že svět zločinu realizuje svoje aktivity, získává spolupracovníky a usiluje o vliv v rozhodujících společenských a hospodářských systémech, musíme se na globální integrovanou společnost podívat kriticky. Obecným problémem je, že současná společnost je - vzhledem k narůstající složitosti globálních problémů i vzhledem ke stále lépe organizovanému zločinu - **málo obranyschopná**. (*Cejp, 1999:11*) Je například příliš závislá na počítačových sítích, omezených energetických zdrojích. Mají-li se realizovat některá opatření proti zločinu, nedochází vždy ke shodě všech složek, které by se na nich měly podílet. **Integrace jednotlivých zemí** do kontinentálních a transkontinentálních celků vede ke vzájemné závislosti jednotlivých států a národů. Narůstá migrace osob. Přes často pouze symbolické hranice se pohybuje vše: zboží, peníze, informace, lidé. A tedy i nelegální zboží, peníze ze zločinné činnosti a na zločinnou činnost, zločinecké skupiny i jejich oběti, utajené informace. K tomu přispívá i růst dopravy a komunikace. (*OSN E/CONF, 88/2*)

Rozdíly mezi vyspělými zeměmi a zaostalými chudými regiony umožňují zločinu, zejména organizovanému, nelegálně pašovat ze zaostalých zemí do vyspělých drogy, prostitutky, levné pracovní síly, různé suroviny, předměty uměleckého charakteru. Naopak z vyspělých zemí proudí do zaostalých nelegálně zbraně, finanční prostředky na podporu nekalých činností, kradené automobily, nebezpečné odpady, sexuální turisté. (*Cejp, 1999:11,12*)

V bohatých společenských systémech bují **konzumní způsob života**. S ním pak souvisí takový životní styl a takové využívání volného času, které je někdy založeno

i na zboží a službách, které nemusí být v souladu se zákonem. S konzumním způsobem života souvisí i převažující **masová kultura**. Kulturní statky se stávají zbožím a jako zboží jsou konzumovány. V souvislosti s tím klesá duchovní úroveň života lidí, zhoršují se mezilidské vztahy, dochází k devastaci hodnot. Součástí masové kultury je pohrdání úrovní, vkusem a názory lidí. (*Cejp, 1999: 12*)

Ohniska různých **regionálních, etnických, náboženských konfliktů**, i těch, které vyplývají z rozdílu mezi bohatstvím a chudobou, se v rámci globálního světa nemusí projevovat pouze bezprostředně v místě, kde k nim dochází, ale prakticky kdekoliv. I tuto situaci může svět zločinu využívat. (*Cejp, 1999: 12*) Z hlediska mezinárodních souvislostí mohou hrát určitou roli i přetrvávající institucionální i osobní vazby **zemí bývalého východního bloku** na země střední a východní Evropy, zděděné z minulých dob. V důsledku těchto vazeb mohou být někteří lidé napojeni i na zločinecké organizace z těchto zemí. (*Cejp, 1999: 13*)

Globalizační tendence se projeví i v České republice. Pro přiblížení se české společnosti Evropě a světu a pro začlenění České republiky do demokratické Evropy bylo otevření hranic naprosto nezbytným krokem. Zároveň se však zvýšil pohyb, který se týkal i nelegálního zboží, kapitálu, služeb a osob. V případě České republiky zvyšovala možnost zneužití otevřených hranic ještě pro zločin výhodná geografická poloha. Ve všech pohybech, proudících většinou z východu na západ, se Česká republika stala významnou tranzitní zemí. Postupně pak získala význam i jako země cílová. Zvýšil se počet osob nelegálně se pohybujících na území ČR, usadily se zde různé mezinárodní skupiny. (*Potůček, 2002:215*)

3.2. Politika, politické strany, politici

V oblasti vnitřní politiky záleží na tom, aby kontrola kriminality vycházela z promyšlené **koncepce** a z ní vyplývajících **strategií**. Politika by měla směřovat k propojení jednotlivých prvků a eliminovat často protichůdné působení jednotlivých faktorů. Politika by měla také umět řešit současné problémy v souladu s představou poměrně vzdálené budoucnosti. Chybějící celkové strategie rozvoje společnosti by neměly být nahrazovány dílčími kampaněmi. (*Cejp, 1999: 16*) Veškeré nekoncepční, administrativní přístupy, které řeší pouze okamžitou situaci a neberou v úvahu dlouhodobé důsledky, k žádoucímu cíli nevedou.

Politická reprezentace musí **poskytovat justičnímu a bezpečnostnímu aparátu dostatečnou podporu**. Politické strany nemohou preferovat vlastní strategické zájmy před veřejným zájmem a zájmy voličů, protože by se prohluboval **rozpor mezi**

politickou reprezentací a občany. (*Purkrábek, 1996: 172*) Tento rozpor by oslabil akceschopnost společnosti při řešení problémů kriminality a zločin by mohl takovéto ovzduší využít jak proti politikům, tak proti občanům. Neřešený problém **financování politických stran** (*Potůček, 1997: 134*) může zvyšovat riziko třeba i nevědomého propojení některých stranických sekretariátů se světem zločinu.

Kromě nezralých politických koncepcí a chyb, kterých se mohou dopouštět politické strany, **mohou chybovat i jednotliví politici.** Problematické je, když politici někdy vyjadřují povrchní a nedomyšlené názory, které mohou být zneužity, nebo bagatelizují i takové případy, ke kterým by měli zaujímat jednoznačně odmítavé stanovisko. Nehorázné je pak vyzývání k nerespektování zákonů. (*Exp A, 1998*) Někteří politici mohou i nevědomky poskytovat zločincům informace či prosazovat něco, co by mohlo být zneužito. Politiku by proto měli dělat pouze lidé s náležitými předpoklady k této činnosti, ti, kteří se osvědčili na nižších úrovních.

Problematická je i situace, kdy dochází k **propojování moci politické s mocí ekonomickou.** Jestliže se jednotlivé osoby, vztahy a zájmy mezi oblastí politiky a ekonomiky prolínají, pak nepůsobí pouze tržní principy, ale vnější vlivy, které zvýhodňují toho, kdo mezi politické špičky proniká, nějakým způsobem si je zavazuje, či je jinak s nimi spřízněn. (*Exp A, 1998*)

3.3. Ekonomický systém

Ekonomický systém může být ohrožován tím, že jsou do něj **vnášeny praktiky, které jsou typické pro zločinecké prostředí.** Zločinci mohou pronikat do finančních kruhů pod zástěrkou legálního podnikání. Pokud zde uplatňují finanční prostředky, nabyté nelegální činností, mohou zvyšovat rozsah tzv. „šedé ekonomiky“ a způsobit značné ztráty v příjmové části státního rozpočtu, vyplývající z nezaplacených daní a odvodů. Tím, že se nelegálně nabyté peníze dostanou do legálního finančního oběhu, získávají ti, kdo je úspěšně „vyprali“, konkurenční výhodu v hospodářské soutěži s legálně působícími podniky.

V rámci ekonomického systému vyrůstá korupce buď z převisu na straně poptávky nebo z převisu na straně nabídky. **Svět zločinu používá korupci** prakticky ke všemu: souhrnně řečeno od získávání potřebných informací, přes vytváření sítě kontaktů, až k zajištění beztravnosti. Tím, že korumpujícímu je za úplatek poskytnuta nějaká výhoda, případně že dojde k určité výměně výhod mezi korumpujícím a korumpovaným, dochází nejen k porušení principu rovnosti šancí, ale i k ohrožení

samotného principu demokracie - rovnosti občanů. Je-li podnikatelské prostředí destabilizováno korupcí, stávají se nezdaněné peníze, pocházející ze zločinu, hlavním faktorem pro rozhodování. Nelegální obchodní praktiky, potlačování konkurence nelegálními prostředky, vydírání, zastrasování; celní a daňové úniky vedou k tomu, že poctiví podnikatelé nemohou konkurovat.

K legalizaci zisků z trestné činnosti nebo k zastírání korupce slouží též převody majetků na cizí osoby. **Fiktivní firmy mohou** díky značným prostředkům vloženým na jejich ne zcela legální rozjezd a uplatnění v tržním prostředí **získat neoprávněné výhody**. Zakládání fiktivních firem často slouží i k daňovým únikům.

3.4. System justice

V justiční systému mohou být zneužity některé **nedostatky v legislativě**. Na začátku devadesátých let mohli lidé pocházející ze světa zločinu za použití nelegálně získaných finančních prostředků nabytý značný majetek a získat možnost s ním disponovat. Přitom jim pomohlo opožděné přijetí opatření proti praní špinavých peněz. (*Exp A, 1998*) To, že u nás nebyly poměrně dlouhou dobu po roce 1989 definovány zisky z nelegální činnosti, umožňovalo tyto zisky využít k nákupům podniků či jinak vyprat. Na této činnosti se hojně podílely i zločinecké organizace operující mimo území České republiky. Těm dávalo naše legislativní zpoždění velkou příležitost.

To, že díky vstupu České republiky do Evropské unie byly příslušné právní normy většinou postupně přijaty, samo o sobě k úspěšnému boji proti kriminalitě nestačí. Záleží i na tom, **jak je právo uplatňováno, dodržováno a respektováno**. Z tohoto hlediska se současný justiční systém jeví jako dosti nevykonný, zejména proto, že trestní řízení je stále zdlouhavé a příliš komplikované. Jestliže na začátku 90.let O.Osmančík konstatoval, že „(...) *trest následuje s velkým časovým odstupem od spáchání trestného činu*“ a „*tím se výrazně snižuje riziko pro potenciální pachatele*“, (*Osmančík, 1993:122*) trvá tato situace i v roce 2007. Kromě toho se nově přijaté právní normy obtížně a zdlouhavě prosazují. V některých případech není rozhodnutí soudu vůbec respektováno, např. pachatelé nezaplatí dluhy nebo nenastoupí trest.

Problémem je **nízká úroveň právního vědomí a neúcta k právu**. Lidé si často nejsou vůbec vědomi, že se dopouštějí protiprávního jednání. Stejná tolerance je i k protiprávnímu jednání druhých. Ve vědomí obyvatelstva se vžila jakási „*tradice právního oportunismu – právo ano, když to odpovídá mému prospěchu, právo ne, jestliže mi to v prospěchu brání*.“ (*Exp A, 1998*)

3.5. Státní správa

V boji proti kriminalitě musí plnit významné úkoly i státní správa. **Stát musí chránit** bezpečnost občanů, peněžnictví, podnikání, musí zajistit, aby nebyla omezena obranyschopnost. V neposlední řadě pak musí chránit pracovníky státní správy, kteří mohou být při výkonu své funkce zneužíváni, ohrožováni a vydírání zločinem.

Moderní státní správa by měla být strukturovaná podobně jako je tomu ve vyspělých demokratických zemích. Důraz by měl být kladen na **koncepčnost**, a teprve ze základních strategií by měly vycházet zákony a nařízení a další opatření k uvádění koncepcí do života. V systému musí být hierarchicky uspořádané struktury, přesně vymezené procedury, stanovený systém delegování pravomocí a definovány vztahy s prostředím. Jasně definování pravomocí a odpovědnosti má i ochrannou funkci proti organizovanému zločinu. Brání systém proti tomu, aby mohl být světem zločinu infikován nebo jinak zneužit.

Závažným limitujícím faktorem státní správy může být nedostatek jasných pravidel omezujících libovůli. Chybí-li **pravidla a normy chování a jednání**, považuje každý za normu to, co vyhovuje jemu. Může tedy cokoliv využít a zneužít. „*Chce-li někdo systém zneužít, pravidla mu signalizují, kde jsou hranice, k nimž je možné se ještě bez sankcí přiblížit a kde je mez, za kterou se již jíti nedá.*“ (Keller, 1996:52) Kromě toho, existují-li ve státní správě jasná, vzájemně si neodporující pravidla, chrání takovýto systém samotného úředníka a vymezuje rámcem jeho počínání a odpovědnosti.

V našich podmínkách stále chybí **možnost kvalitní profesionální přípravy** zaměřené na výkon funkce ve státní správě. Ve významných funkcích i na řadových místech se tak ocitla a přežívá řada laiků, ve významných funkcích výrazněji, protože tato místa jsou atraktivnější a ze strany neodborníků je o ně tudíž větší zájem. Neodborníci se buď domnívají, že uspěli-li v jiném oboru lidské činnosti, půjde to ve státní správě také, nebo dosud neuspěli nikde a očekávají, že ve státní správě se jim to podaří, případně se domnívají, že nějak přežijí a že se od nich ani nic neočekává. Konkrétně se nízká profesionalita státních úředníků může projevit zejména ve vztahu ke korupci. Profesionální pracovník by měl zachovávat nestrannost vůči různým zájmovým skupinám. Projev jakékoliv náklonnosti může být chápán jako výzva k úplatkům. Nízká profesionalita státních úředníků, politiků i části manažerů se také projevuje ve vztahu k důležitým informacím. Právě prostřednictvím těchto lidí nejčastěji dochází k jejich úniku.

Významnou složkou fungování státní správy je důsledná **kontrola**, kdy nedostatky jsou nejen zjišťovány, ale jsou z nich i vyvozována opatření. Chybí-li dostatečná kontrola,

nelze zjistit nedostatky, a vůbec už nelze z těchto nedostatků vyvozovat důsledky. Tak např. není možné uplatnit sankce vůči těm pracovníkům, kteří se dopustili korupčního jednání, způsobili, že došlo k úniku informací, které svět zločinu využil, nebo neplnili v boji proti zločinu důsledně svoje povinnosti.

Zcela obecně může být problémem i **přílišná politizace** státní správy. Ta může mít za následek, že se státní aparát po každých volbách obměňuje podle politického zabarvení nebo příslušnosti. Obsadí-li ministerské křeslo představitel určité strany, jsou do funkce jeho náměstků jmenováni zástupci ostatních koaličních stran. Kdo v sekretariátech zůstává i po volbách, je podezřelý, že poskytuje informace opozici, nebo že záměrně narušuje chod úřadu. Stabilní, odborně a morálně připravený personální základ institucí, který navazuje na předchozí činnost, by mohl být zárukou, že problémy budou rychle, kvalitně a zákonnou cestou vyřízeny. Včetně problémů s kriminalitou.

Existují-li ve státní správě nedostatky, **vzbuzuje to v lidech nedůvěru**. Občané neakceptují zjevný nepořádek, neplnění základních povinností, nekompetentnost, aroganci a bohorovnost. Takovéto klima je z hlediska zločinu značně nebezpečné. Jestliže nemají státní instituce podporu veřejnosti, a je-li naopak většina veřejnosti proti nim nepřátelsky naladěna, jsou fakticky oslabené, a proti zločinu, zejména organizovanému, který je zaměřen především na ně, stojí osamoceny.

3.6. Sociální struktura, obyvatelstvo

Kriminogenní faktory mohou vznikat i v souvislosti se změnami v sociální struktuře. Po roce 1990 se **prohloubila sociální distance**. Vytvořila se skupina majetných osob, disponujících velkými sumami peněžního kapitálu a došlo k narůstání sociálních nerovností. (*Machonin, Tuček, 1996:17,18*) Zvětšily se sociální bariéry mezi manuálními a nemanuálními profesemi, lidé se stejným vzděláním se spolu začali stýkat častěji – manželské i partnerské dvojice, přátelé a známí. V rámci změn na společenském žebříčku byly některé vzestupy nezasloužené a některé sestupy nespravedlivé. Princip sociální spravedlnosti byl „znovu (...) porušován (...) nepochybně existujícími případy nelegálních a nemorálních způsobů obohacování části dosavadních vítězů ekonomické transformace (...)“.(*Machonin, Štátnová, Kroupa a Glasová 1996:51.*) Ve vyhraněné konzumně orientované společnosti funguje zejména majetek jako symbol úspěchu a společenského postavení bez ohledu na to, jak byl dosažen. (*Osmančík, 1993: 12.*) I lidé, kteří se ke značnému majetku dostali nezákonným způsobem, jsou okolím považováni za úspěšné. S tím souvisí i skutečnost, že ve společnosti existuje až přílišná tolerance k životnímu stylu, který se pohybuje na hranici zákona. (*Exp, A, 1998*)

Určité diferenciacie vyplývajú i z **nerovného prístupu k mocenským pozíciám** a z nerovnováhy medzi mocnými a ostatnými. S mocenským postavením souvisí příslušnost k elitám. Na základě pozicí ve společenském systému vzniká elita politická, ekonomická, kulturní a mnohde i úřednická. K elitě se může člověk vypracovat také na základě bohatství. Příslušnost k elitě vzniká i na základě známostí a protekcí.

3.7. Kultura

Zvyšování kulturnosti veškerého života je důležitým prvkem sociální prevence kriminality. Bude-li život společnosti na určité kulturní úrovni, vytvářejí se zde záruky pro veškerou činnost založenou na solidní a odpovědné bázi. Kultivované společenské prostředí, vztahy mezi lidmi a jejich osobní kulturní úroveň však automaticky nevedou ke snižování kriminality. Kriminalita se vyskytuje i ve vyspělých zemích, a právě ve vyspělých ekonomikách se uplatňují sofistikovanější formy zločinu. Kromě toho se v každém společenském systému vyskytuje i několik různých subkultur. Svoji subkulturu má i svět zločinu. Vytvoření vlastní subkultury je u zločinců zároveň spojeno s ostentativním pohrdáním kulturou dané společnosti. (*Osmančík, 1993:16*)

Součástí kultury je **životní styl**. Kromě - někdy náhodně vytvořených příznivých podmínek – závisí styl života lidí do značné míry na jejich výkonnosti. Dosáhnout prostřednictvím výkonu individuální úspěch vyžaduje úsilí, které není každý ochoten podstoupit. Jestliže někteří lidé chtějí žít okázalým stylem života, aniž by projevili aktivitu v pozitivním slova smyslu, aniž by vyvíjeli iniciativu, rozvíjeli svoje schopnosti a dovednosti, nebo vzali na sebe odpovědnost, jestliže chtějí předvádět svůj **exkluzivní životní styl založený na nicnedělání**, vzrůstá nebezpečí, že je jejich nenasytnost, kombinovaná navíc s tendencí k zahálčivému životu, přivede ke kriminalitě a zapojení do zločineckých struktur. (*Exp A, 1998*)

Do oblasti kultury patří i morálka. Morální selhání jednotlivců nejsou pouze důsledkem individuálních nedostatků, ale vycházejí zároveň ze systémových chyb, které umožňují, aby byly pozitivní výsledky dosahovány nemorálním způsobem, někdy dokonce jenom tímto způsobem. (*Exp P, 1998*)

V **mezilidských vztazích** hrají roli kontakty založené na známostech. Ze známosti si lidé vzájemně poskytují protislužby. Bují protekce a klientelismus. Kontakty jsou založeny pouze na tom, čím si mohou být lidé prospěšní. Negativním jevem, souvisejícím s udržováním kontaktů a známostí je to, že na základě známostí a protekcí se utváří kariéra i postavení ve společnosti. (*Keller, 1995:19*)

Dochází ke komunikační lhostejnosti a tím i k **oslabení sociální kontroly**. S oslabením sociální kontroly roste tolerance vůči protispolečenskému a někdy i vůči nelegálnímu počínání. I pachatelé závažné trestné činnosti jsou někdy okolím akceptováni jako úspěšní a obdivuhodní lidé (*Exp A, 1998*) „*Člověk se nemusí stydět, že byl ve vězení, naopak je to chápáno jako plus.*“ (*Exp P, 1998*)

Součástí kultury je i **výchovná role školy a rodiny**. Ani rodina ani škola neplní v současné době řadu nezbytných výchovných funkcí. Tím, že výchovný systém vyklízí zcela dobrovolně prostor, který by měl v životě dětí a mládeže naplňovat, vnikají do tohoto prostoru snáze nežádoucí aktivity - často z nedostatku jiných, hodnotnějších příležitostí, které v chaotickém společenském systému nejsou vůbec nabízeny. Řada nežádoucích činností je navíc důsledkem neregulované nápodoby. Stačí, když několik dominantních jedinců zvolí určitý styl, a řada ostatních mladých lidí ho slepě napodobí, jen aby se nelišili. Součástí tohoto způsobu života je často požíváním alkoholu nebo psychotropních látek, a někdy i kriminalita. (*Exp A, 1998*)

Součástí kultury jsou i **sdělovací prostředky**. Ty mohou hrát určitou roli jak v boji proti zločinu tím, že analyzují jeho podstatu, upozorňují na jeho společenskou nebezpečnost, a tím, že se podílejí na veřejné kontrole aktivit, které proti němu příslušné instituce vyvíjejí. Hromadné sdělovací prostředky jsou **jedním z nástrojů veřejné kontroly**. Mohou se podílet na odhalování pochybných aktivit politických stran, jednotlivých politiků, managementů podniků, bank, fondů, všech existujících společenských subjektů i jednotlivců. Navíc by měly důsledně kontrolovat, jak byly odhalené případy řešeny a nedopustit, aby řešení nebylo dotazeno do konce. V tomto směru zastupují veřejnost, a ta by měla být o všem nekalém plně informována.

Sdělovací prostředky však mohou také zneužívat problematiku kriminality jako oblast, která svojí dramatičností a napětím láká masu čtenářů a posluchačů, mohou neúmyslně i záměrně glorifikovat zlo. Chybou, vycházející přímo z médií, je **zobrazení násilí bez dostatečného odstupu**. Zejména ta média, která používají obrazové sdělení, zobrazují velice často jak ve zpravodajství, tak v dramatických pořadech, násilí. Takové počínání objektivně vychází z toho, že zobrazené násilí zvyšuje dramatičnost a atraktivnost pořadů a tím roste i sledovanost. Násilí by nemělo být prezentováno s neskrývaným potěšením nebo s pocitem, že nás se to přece momentálně netýká. Rozhodně by pak nemělo být prezentováno jako jediná správná cesta ke štěstí. Jde o to, aby násilí nebylo zobrazováno jako jediný možný způsob řešení konfliktů nebo jako forma seberealizace. Naprosto neoprávněné je pak samoúčelné zobrazování násilí. (*Cejp, 1999:103,104*)

Sdělovací prostředky mohou rovněž zdůrazňovat **určitý životní styl**, který má ve své podstatě poměrně blízko k neetickým, často i nelegálním praktikám. Často ukazují nevhodný životní styl jako vhodný a správný. Tiskem a televizí jsou vyzdvihováni lidé,

kteří získali s ohledem na vynaloženou práci nepřiměřený majetek. (*Exp P, 1998*) Řada prezentovaných pořadů má pokleslou úroveň vkusu. Slouží k odvádění pozornosti od reálných problémů až k ohlupování lidí. (*Exp, 2007*)

V souvislosti s tím, že sdělovací prostředky mají nemalý vliv na **veřejné mínění**, mohou nevědomky, v horším případě pak vědomě, působit v zájmu něčeho, co je pro svět zločinu výhodné. Sdělovací prostředky mohou výrazně ovlivňovat i jednání politiků. Ti se vědomě či nevědomky často tlaku médií přizpůsobují. Na druhé straně jsou nezřídka zpochybňováni, osočováni a často i zesměšňováni ti, kdo by měli v současné společnosti být určitou autoritou.

Zejména komerční média jsou **závislá na reklamě**. Zadává-li si někdo u nich reklamu v hojně míře a velkoryse je tedy financuje, pak asi těžko zachovají objektivitu, narazí-li třeba na skutečnost, že právě ten, kdo je sponzoruje, se dopustil něčeho nekalého. (*Cejp, 1999:104*)

V oblasti široce pojaté kultury jsou pro boj proti negativním jevům, včetně zločinu, nezbytné i kvalifikované **společenskovědní analýzy**. Ty od roku 1995 probíhají v evropském kontextu a ve spolupráci s ostatním světem. Žádoucí výsledky však nelze dosáhnout, budou-li vědecké rozborů probíhat izolovaně pouze v několika oborech. Takový postup dříve nebo později narazí na neprostupné bariéry. Ani kriminalitu nelze zkoumat jen jako osamocený jev. Musíme zkoumat celou společnost a v ní pak to, co má kriminogenní charakter. Stejným způsobem musíme přistupovat k opatřením proti kriminalitě. Ta jsou vždy v zájmu celé společnosti, ne pouze příslušných resortů. (*Cejp, 1999:106*)

4. Majetková kriminalita

Alena Marešová

4.1. Vymezení obsahu

Obsah pojmu majetková kriminalita zde zahrnuje všechny trestné činy proti majetku v souladu s trestním zákonem a neužívá rozdělení podle policejní takticko-statistické klasifikace, tj. zahrnuje trestné činy obsažené v hlavě deváté zvláštní části trestního zákona: především krádeže (§ 247 tr.zák.), zpronevěry (§ 248 tr.zák.), neoprávněné užívání cizí věci (§ 249 tr.zák.), neoprávněné držení platební karty (§ 249b tr.zák.), podvody (§ 250 tr.zák.) včetně podvodů pojistného (§ 250a tr.zák.) a úvěrového (§ 250b tr.zák.), provozování nepoctivých her a sázek (§ 250c tr.zák.), podílnictví (§ 251 tr.zák.), legalizace výnosů z trestné činnosti (§ 252a tr.zák.), porušování povinnosti při správě cizího majetku (§ 255 tr.zák.), poškozování věřitele (§ 256 tr.zák.), zvýhodňování věřitele (§ 256a tr.zák.), pletich při řízení konkursním a vyrovnávacím (§ 256b tr.zák.), předlužení (§ 256c tr.zák.), poškozování cizí věci (§ 257 tr.zák.), poškozování a zneužití záznamu na nosiči informací (§ 257a tr.zák.) a zneužívání vlastnictví (§ 258 tr.zák.).

4.2. Hlavní problém

Majetková kriminalita se jako zdroj značných finančních prostředků i jako možný zdroj celoživotní existence jednotlivců, ale i skupin osob, velmi osvědčila.

4.3. Příčiny vysoké úrovně majetkové kriminality

Politika

Politika sice přímo majetkovou kriminalitu nepodporuje, právě naopak halasně proti ní bojí, zejména však proti té, která směřuje proti občanům – voličům. **Četnými svými projevy ji však může podporovat.** Např. zasahováním politických intrik do činnosti mocenských orgánů – mj. činnosti Policie ČR (srov. např. manipulaci s odposlechy a její zneužívání v politickém boji). Tyto zásahy jsou často motivovány i skutečností,

že při změně politického prostředí dochází nejen k výměně vedení jednotlivých resortů, ale i vyšších státních úředníků. Neochota politiků a vyšších státních úředníků nést osobní odpovědnost za politicky motivovaná rozhodnutí může vést ke korupci a zneužívání pravomoci veřejného činitele pro osobní a stranické obohacení.

Ekonomika

Spíše než stav ekonomiky podporuje závažnou majetkovou kriminalitu (její rozsah i výši způsobené škody) legislativa, která nevymezuje jasně pravidla ekonomickým operacím a následně zjištěné nedostatky a pochybení kriminalizuje.

Relace mezi majetkovou kriminalitou a nezaměstnaností (chudobou) nebyla prokázána. Spíše je výskyt majetkové drobné a pouliční kriminality spojen s výskytem určitých skupin obyvatel v anonymitě velkých aglomeračních celků, kde spolupůsobí více kriminogenních faktorů (lehce přístupný a zpeněžitelný majetek, vysoká hotovost, nezajištěná auta, hotovost a drahé předměty u nepozorných zahraničních turistů, přelidněnost apod.). Avšak i oživení stavebnictví v posledních letech má své negativní následky dané soustředěním stavebních dělníků (včetně cizinců nelegálně pobývajících na území ČR) do určitých lokalit, lehce dostupného materiálu apod., což často vyúsťuje ve zvýšení počtu krádeží, ale i zvýšení výskytu násilných trestných činů atd.

Pro účinný postih majetkové kriminality chybí poznatky a zkušenosti o způsobech zjišťování a prokazování zločinných praktik při opatrování majetku fyzickými, ale i právníckými osobami.

Právo

České právo vymezení majetkové, hospodářské, ekonomické a finanční kriminality teprve řeší. Zákroky vůči závažné majetkové kriminalitě jsou sice častější než v minulých letech, ale ve svém výsledku stále často neefektivní. Rozsah majetkové kriminality, který je určující částí kriminality obecné, je neustálou pobídkou pro legislativu se vypořádat s nejednotnou definicí a na ní navazujícími problémy co nejrychleji, v zájmu celé společnosti.

Negativním jevem nepřímo podporujícím rozšíření majetkové kriminality je též mimořádná délka řízení u složitých případů, kdy v průběhu mnoha let se ve společnosti ztrácí povědomí, o co vlastně i v těch největších kauzách šlo a následně i uvědomění si, že pachatel byl nakonec odsouzen a potrestán. Také projevy alibismu v rozhodování soudů se zjevným důrazem na technickou stránku řízení na úkor řešení stránky věcné, motivované snahou zbavit se osobní odpovědnosti soudce za konečné rozhodnutí ve věci, např. : a) přesměrováním pozornosti na nedostatky způsobené v průběhu vyšetřování osobami mimo trestní justici, b) zproblematizováním příslušnosti

konkrétního soudu rozhodovat ve věci, vedou ke konečnému závěru, že právo t. č. nepředstavuje účinnou překladu proti dalšímu šíření majetkové kriminality.

Státní správa

Státní správa proti majetkové kriminalitě nepostupuje dostatečně tvrdě a nekompromisně. V každém případě by mělo být zrychleno vyřizování všech (nejen trestních) kauz, které mohou vyústit v podezření, že výsledek je motivován ziskuchtivostí jednotlivce či skupiny zaměstnanců státní správy, že je majetkovým trestným činem. Je potřeba ještě více zprůhlednit výběrová řízení a informovanost o jejich průběhu i o konečném výsledku. Klást důraz na dohled nad prodejem státního majetku všeho druhu a vést pečlivě doklady o jednáních, závěry o rozhodnutích koncipovat tak, aby z nich byla patrná osobní odpovědnost kompetentních osob – pro případné opakování ověření správnosti rozhodnutí apod.

Negativním jevem je též nejednotnost v postupu proti korupci a v řešení jí doprovázejících projevů a jejích příčin.

Obyvatelstvo

Krádež i majetková kriminalita obecně jsou t.č. chápány jako nejsnadnější způsob obohacení s vcelku malým rizikem dopadení. S drobnými krádežemi se obyvatelstvo vcelku již smířilo a často je ani nehlásí orgánům činným v trestním řízení. Krádeže se berou jako méně nebezpečná trestná činnost, se kterou je třeba již předem počítat, kterou je ohrožen každý majitel nějaké movitosti. S tím souzní i malá angažovanost v případech, kde lze krádeži zabránit, pomoci oběti. Také prodej a nákup kradeného zboží chápaného jako výhodný nákup je součástí běžného života. Např. u kradených mobilů se odhaduje, že se jedná o desetitisíce případů ročně.

Kultura

„Kde hřeší staří, tam se mladí učí špatnému.“ Touha rychle zbohatnout se pojí se světem zábavy, her, včetně hazardních, výhry v loterii, snahy po někom dědit, „najít poklad“, chápány nově spíše jako výhodný prodej legální i nelegální, spekulace. Ale též účastí v nějaké mediální hře, štestím v šoubyznysu, především komerčně využitelným uplatněním v kultuře, výtvarném umění, značně finančně dotovaném sportu apod. Neprůhlednost některých toků peněz v kultuře, krádeže uměleckých děl na objednávku, chápání uměleckých hodnot jen prizmatem jejich finanční hodnoty na trhu – to majetkové kriminalitě nahrává.

Média

Občané nechtějí být informováni pravdivě, ale chtějí se odreagovat, bavit, zjistit, že někdo má větší smůlu než oni atd. Snaha po „originalitě a exkluzivitě informací“ za každou cenu je to, co se nyní dobře prodává a přináší stále větší zisky. Jediný další argument, na který média slyší, jsou zájmy politické, protože v konečném výsledku také mají přinést zisk.

Přemíra informací o kriminalitě vede následně ke vzniku šumu, který hodnotu i zájem o informace určitého druhu radikálně snižuje a nutí média pro uspokojení zájmu čtenářů (konzumentů) skutečnost příkrášlovat, případně vytvářet umělé, zajímavé až bizarní případy. Dalším, již nebezpečným důsledkem přemíry informací o kriminalitě je to, že se zvyšuje tolerance ke skutečnému zločinu (především takovému, který se mne netýká) a vytrácí se soucit s oběťmi. Vytváří se zjednodušený pohled na kriminalitu (zkreslený obraz o policií evidované kriminalitě), protože informace o kriminálních jevech tím, že obvykle prostupují téměř všechna média ve stejné podobě a stejném čase, vytvářejí iluzi skutečnosti, a jakákoliv jednotlivá tuto iluzi zpochybňující informace je pak buď odmítána jako nepravdivá, nebo zůstává nepovšimnuta – protože je neprodejná.

4.4. Varianty řešení problémů a odstranění příčin

Politika

Varianta a) – úspěšně se řeší

Politika se mění v závislosti na společenských změnách a vždy nějakým způsobem řeší majetkovou kriminalitu, která „hýbe světem“. Každá politická strana či hnutí chápe nutnost boje proti této formě kriminality, liší se jen přístupy a konečná účinnost přijímaných opatření. Tak, jak se zklidňuje politická scéna, zvyšují se požadavky na etiku v politice a odpovědnost politiků za svá prokázaná pochybení, tak se zvyšuje účinnost zákroků proti kriminalitě obecně a proti závažné majetkové kriminalitě zvlášť. Zdá se, že v současnosti jsme v takové fázi. Problémem zůstává pouliční kriminalita, ale je předpoklad, že se zkvalitňováním státní správy bude se snižovat i ona.

Varianta b) – neřeší se nebo se řeší špatně

Doba chaosu, boje různých politických uskupení o moc (před volbami, v době vládní krize) se vždy vyznačuje medializováním výskytu závažných forem majetkové kriminality (podvodů, zpronevěř, krádeží).

Ekonomika

Varianta a) – úspěšně se řeší

Ekonomika je přímo závislá na politice, je její důležitou součástí a projevem. Jako účinná protiopatření se v ekonomice osvědčily: stabilní ekonomický růst, funkční kontrolní systém, zprůhlednění státního rozpočtu, všech forem podnikání, státních zakázek, zkvalitnění legislativy v ekonomice. Oproti devadesátým letům se situace v Česku lepší, i když značná část ekonomické kriminality (majetkové) stále zůstává před orgány činnými v trestním řízení skryta.

Varianta b) – neřeší se nebo se řeší špatně

Majetková kriminalita parazituje na ekonomice, jejích chybách, nedůslednosti uplatňovaných opatření apod. Jakékoliv závažnější pochybení v ekonomice je záhy podvodníky a prospěcháři, organizovaným zločinem aj. odhaleno a zneužito. Chyby v ekonomice (umožňující existenci černého trhu, šedé ekonomiky apod.) jsou pro majetkovou kriminalitu posilujícím prvkem a vedou k jejímu nárůstu, zpočátku především v nepoznané, a později v její latentní podobě. Situace, že by se problémy vůbec neřešily, snad ani nemůže nastat. To by zkrachoval státní rozpočet a nebyli bychom schopni integrace do Evropy. Takže spíše je možná varianta – problémy se řeší pomalu a málo účinně. Jako každý parazit, ani majetková kriminalita nemůže nechat svého hostitele příliš vysílít, natož zcela zaniknout.

Právo

Varianta a) – úspěšně se řeší

Politika, ekonomika a právo jsou základem stále se měnící společnosti, jejich kvalita a vzájemné souznění vypovídá o větší či menší životaschopnosti státu - celé společnosti. Podle toho jak je majetková kriminalita orgány reprezentujícími tato odvětví konkrétně řešena, lze obvykle hodnotit úroveň vládnoucí politické garnitury, kvalitu práva a funkčnost ekonomiky. Se stabilizací společnosti však dochází i ke stabilizaci práva a jeho užívání fyzickými i právníckými osobami. Stabilizuje se i úroveň majetkové kriminality.

Varianta b) – neřeší se nebo se řeší špatně

Jsme v období, kdy právo je označováno jako „právo v pohybu“ a míní se tím především pohyb legislativy v různých odvětvích práva, srůstání s právem aplikovaným v mezinárodním měřítku. Také se často státní orgány používá výraz „legislativní smršť“. Proto dochází v právu, především v legislativě, k častým přehmatům, nedůslednostem v postupu orgánů, jež právo vykládají a aplikují. To vše je živnou půdou pro majetkovou kriminalitu, avšak má to i pozitivní stránku, protože nové

jevy v majetkové kriminalitě současně ukazují trhliny v předkládaných nových zákonech, předpisech a opatřeních.

Státní správa

Varianta a) – úspěšně se řeší

Dochází ke stabilizaci státní správy, byť je doprovázena značným nárůstem počtu úředníků, s cílem zkvalitnit komunikaci s občany, zrychlit vyřizování jejich žádostí a zvýšit kvalitu služeb jim poskytovaných. Také je nutno pokračovat v dalším rozvoji úřadů: modernizací a napojením na mezinárodní struktury. Rozšiřuje se speciální vzdělávání úředníků (část škol se specializuje na doplnění a pokračování vzdělávání úředníků státní správy), protože rostou požadavky na jejich kvalifikaci a odborné způsobilosti k výkonu určitých funkcí.

Varianta b) – neřeší se nebo se řeší špatně

- nebude-li státní moc (včetně policie a justice) schopna účinně zasáhnout ve prospěch občanů, budou se občané radikalizovat ve svých požadavcích na politiky a jejich prostřednictvím na státní správu, a současně zneužívat pochybení státní správy ve prospěch jednotlivců.

Obyvatelstvo

Varianta a) – úspěšně se řeší

Jak dochází ke stabilizaci společnosti – alespoň relativní – v politice, ekonomice, právu, objeví se i morálka a další občanské ctnosti v médiích i ve skutečnosti. Začne se snižovat počet sociálních problémů, výskyt drobné majetkové kriminality.

Varianta b) – neřeší se nebo se řeší špatně

Nedochází k žádným pozitivním změnám: zvyšuje se počet pachatelů drobných podvodů a majetkových trestných činů, neklesá agresivita v jednání, závislost na drogách, hazardu. Pokračuje další sociální rozvrstvení obyvatel a vzrůstá nepřátelství mezi vrstvami chudých a bohatých, pocit ohrožení mezi občany středních vrstev.

Kultura

Varianta a) – úspěšně se řeší

Stabilizace znamená zkvalitnění sociokulturní úrovně národa a snížení výskytu sociálně negativních jevů obecně a drobné majetkové kriminality zvlášť. K tomu patří i zkvalitnění životního stylu, preference pro společenské hierarchie hodnot.

Varianta b) – neřeší se nebo se řeší špatně

Nedojde k žádným pozitivním změnám – bude převládat konzumní životní styl.

Média

Média jsou, bohužel, pod silným ekonomickým tlakem (diktátem trhu). Pokud u většiny obyvatel převládne touha po jiném životním stylu, než dosud propagovaném bulvárem, tak se jí média přizpůsobí (alespoň většina).

4.5. Scénáře

Scénář k variantě A): Problém je úspěšně řešen

Spolu se stabilizací společnosti, zkvalitněním legislativy, zesílením ekonomiky a zkulturněním společnosti se bude měnit i majetková kriminalita. Sníží se v absolutních počtech výskyt nejen pouliční kriminality, ale i jejích závažných forem, a její podíl na celkové kriminalitě bude stále klesat. Zkvalitní se odbornost vyšetřování policie u závažných majetkových zločinů, odbornost vyhledávání takových zločinů institucemi i jednotlivci především z řad podnikatelů, kvalita účetnictví, připravenost osob manažerů, bezpečnostní opatření atd.

Scénář k variantě B): Problémy nejsou řešeny nebo jsou řešeny špatně

Je předpoklad, že pokud majetková kriminalita bude stále klesat, bude to spíše díky pokračujícímu přesunu dosud kriminálních skutků do oblasti přestupků proti majetku. Dopad na majetkovou kriminalitu má i stále se zvyšující ochrana majetku, investice do bezpečnostních opatření a služeb prudce vzrůstají. Bezpečnostní služby všeho druhu včetně ochrany dat, informací atd. se stávají rozmáhajícím se ziskovým průmyslovým odvětvím. V nejbližší budoucnosti se zkvalitní legislativa v oblasti práva i ekonomiky a propojenost předpisů a postupů státních orgánů platných v ČR s obdobnými předpisy a postupy platnými v rámci EU, ve státech Schengenské smlouvy apod. Zpočátku však nutno počítat i s tím, že některé převzaté předpisy a normy EU, než budou zažity, způsobí více problémů než užítka a povedou místy k dalšímu zneužívání finančních prostředků. Nedotažení mnoha norem určujících fungování ekonomického systému se promítne i do zvýšení drobné latentní majetkové kriminality u zaměstnanců a pracovníků v různých podnicích, organizacích a společnostech. Zneužití nekvalitní legislativy se bude stále vyskytovat jak u nadnárodních a velkých českých společností s cílem zvýšit firemní zisky, tak i u jejich vedoucích pracovníků s cílem osobně se obohatit, a vzniklé škody se mohou pohybovat v miliardách. Řešení závažné majetkové kriminality nadnárodních společností a stíhání jejich pachatelů se stane globálním problémem.

5. Násilná kriminalita

Alena Marešová

5.1. Vymezení obsahu

Policie ČR řadí pod **násilnou kriminalitu** především **trestné činy proti životu a zdraví** (hlava sedmá zvláštní části tr.zák.: § 219 vražda, § 220 vražda novorozenceho dítěte matkou, §§ 221-224 ublížení na zdraví, § 225 rvačka), **trestné činy proti svobodě** (hlava osmá zvláštní části tr.zák.: § 231 omezování osobní svobody, § 232 zbavení osobní svobody, § 234 loupež, § 235 vydírání, § 237 útisk, §§ 238 a 238a porušování domovní svobody a porušování svobody sdružování a shromažďování), dále některé **trestné činy hrubě narušující občanské soužití** (hlava pátá zvláštní části tr.zák.: §§196 a 197a násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci), některé **trestné činy proti rodině a mládeži** (hlava šestá zvláštní části tr.zák.: § 215 týrání svěřené osoby, § 215a týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě) a ostatní násilné trestné činy.

Násilná kriminalita se radikálně liší od převažující kriminality (majetkové, hospodářské) především motivací a osobnostními charakteristikami pachatelů. S výjimkou loupeží a některých vražd a vydírání převládá při páchání násilné kriminality jiná než ziskuchtivá motivace a osoba pachatele má obvykle osobnostní předpoklady pro páchání brachiálního násilí. Současně je to trestná činnost nejvíce ve společnosti odsuzovaná a trestní legislativou tvrdě trestaná.

Rozsah násilné kriminality závisí především na účinnosti: 1) jednak represivních opatření a dohledu nad jejich adekvátním výkonem (tj. zejména trestní legislativy), 2) jednak, především u loupeží, na účinnosti preventivních aktivit státních orgánů včetně preventivních aktivit institucí, proti nimž násilná kriminalita směřuje (bankovních institucí, pošt, apod.).

Policí evidovaná násilná kriminalita do roku 2004 mírně klesá, a to včetně loupeží, s výjimkou loupeží bankovních.

5.2. Hlavní problém

Hlavní problém násilné kriminality je skutečnost, že většina pachatelů zůstává neodhalena (zejména u loupeží) a je postihována neadekvátně nízkými tresty, které proto nezabraňují opakování násilí.

5.3. Příčiny existence násilné kriminality

Tolerance společnosti k projevům násilí

Žijeme v době, jejíž nedílnou každodenní součástí jsou projevy násilí, útoky a napadání lidí lidmi jak fyzickým násilím, tak i verbálním násilím a psychickým vydíráním. Násilí je nejčastěji prezentovaným fenoménem ve sdělovacích prostředcích, ale i v politice, umění atd. Jeho zohledněná existence je využívána dokonce v širším měřítku i ekonomicky – např. zbrojním průmyslem, výrobci zabezpečovací techniky, tvůrci bezpečnostních systémů, ale i v běžném životě v zábavním průmyslu: viz thrillery, počítačové hry apod. Doprovází i sport: srov. násilí na sportovních stadiónech a jiné projevy tzv. diváckého násilí. Stále častěji se stává způsobem řešení náboženských, politických, ale i ryze osobních sporů. Vrcholem jeho užití ve světě je šířící se terorismus. Přesto, že v poslední době je zvýšená pozornost věnována problematice ochrany lidských práv, ochrany života a zdraví, domácímu násilí, pomoci zneužívaným a týraným lidem, ochraně před projevy politicky a rasově motivovaného násilí, se projevy násilí ve společnosti spíše rozšiřují, než aby pomíjely. Dnes již je těžko určit, co bylo prvotním impulsem k takovému stavu v moderní společnosti a předvídat další následky pokračujícího násilí. Je to problém nadnárodní, téměř světový, a není reálné očekávat, že ho lze místně vyřešit. Avšak nelze jej, jako jev rozhodným způsobem ovlivňujícím společnost obecně a kriminalitu zvlášť, pominout, ani přestat pokoušet se jej stále znovu i na místní úrovni řešit.

Propojení násilí s jinou trestnou činností a sociálně patologickými jevy v současné české společnosti (prostitucí, nelegálním obchodem, podvody, korupcí, drogovými a mravnostními delikty atd.) a často i s **organizovaným zločinem**, spolu s nedostatečnou účinností postupu proti těmto jevům orgány činnými v trestním řízení, vytváří nevhodné klima (strachu, marnosti obrany proti zlu) ve společnosti.

Vysoká dostupnost zbraní, především střelných a speciálních bodných – vystřelovacích a útočných - lehká možnost jejich nákupu ve speciálních obchodech a získání zbrojních průkazů na střelné zbraně pro jednotlivce i organizace, tak

i bezproblémová dostupnost pořízení si zbraně nelegální koupí na černém trhu za přijatelnou cenu nebo koupí základních funkčních částí zbraní pro následnou jednoduchou kompletaci, někdy i legálním nákupem - poskytuje agresorům i prostředky, jak účinnost násilí zvýšit.

5.4. Varianty řešení

Zvýšená tolerance

Varianta a) – úspěšně se řeší

V novém trestním zákoně (dosud neschváleném) jsou navrhovány zpřísněné tresty za závažnou násilnou trestnou činnost (především vraždy a loupeže), je více postihováno domácí násilí a násilí na dětech, napadení pracovníků pomáhajících profesí (např. pracovníků první pomoci). Policie vytěšňuje pouliční zločin z turisticky atraktivních míst.

Varianta b) – neřeší se nebo se řeší špatně

Násilí ve společnosti je stále tolerováno. V médiích není vedena cílená kampaň proti násilí ve společnosti. A jednotlivé, často navzájem se zpochybňující pořady, nemohou mít výrazný dopad na veřejnost. Veřejně prezentovaná opatření proti násilí a mravnostním deliktům nejsou dotahována dokonce, jejich uplatňování není kontrolováno, v čase jejich uplatňování vyhasíná, a proto jsou velmi často neúčinná.

Propojení násilí s další trestnou činností a sociálně patologickými jevy

Varianta a) – úspěšně se řeší

Více se zasahuje proti agresivitě vymahačů dluhů, ale i proti skupinám organizovaného zločinu, větší pozornost je věnována obětem násilí – mimo neziskových a nevládních organizací je věnována určitá pozornost i odškodnění obětí. Začal být uplatňován zákon proti původcům domácího násilí spočívající ve vykázaní pachatele z bytu či domu a zákaz návratu do něj (policie na základě zákona o PČR, na dobu 10 dní) + nařízení dočasného opuštění obydlí, zákaz vstupu do něj a zákaz kontaktu s navrhovatelem (soud na základě OSŘ, 1 měsíc jako předběžné opatření).

Varianta b) – neřeší se nebo se řeší špatně

Násilí doprovází téměř všechny sociálně patologické jevy dál. Nedostatečný je postup proti šikaně, domácímu násilí, vyřizování sporů fyzickým násilím, násilí mezi osobami na okraji společnosti. Jen zřídka, tam, kde se jedná o trestný čin, je násilí věnována

pozornost a je zjevná snaha násilí řešit, zásahy jsou však realizovány často nedůsledně. Násilí doprovázející organizovaný zločin je také řešeno jen v případech, že je oznámeno jako trestný čin závažného charakteru nebo prezentováno v médiích. Vyřizování účtů mezi členy skupin organizovaného zločinu je řešeno zřídka, jen tam, kde došlo k objevení mrtvoly, a soudní postih pachatelů je výjimkou.

Vysoká dostupnost zbraní

Varianta a) – úspěšně se řeší

Je snaha omezit počet zbraní držených občany ČR jak nelegálně, tak i legálně. Diskutuje se zpřísnění podmínek pro vydávání povolení držení zbraní. Za účelem omezit nelegální držení zbraní jsou vyhlášovány „amnestie“ pro jejich majitele – tj. je jim při dobrovolném odevzdání nelegální zbraně zaručena beztrestnost. Diskutuje se (zatím spíše v cizině) o omezení dostupnosti mj. speciálních bodných zbraní – prokazování totožnosti při nákupu, omezení legálního i černého trhu s nimi.

Varianta b) – neřeší se nebo se řeší špatně

Nabídka možností opatřit si zbraně vzrostla mnohonásobně. Nabídka útočných bodnořezných a bodných zbraní není nijak omezena – naopak existují četné specializované obchody s tímto zbožím, kde si může bez omezení (na rozdíl od střelných zbraní) zakoupit nůž-zbraň každý, včetně mladistvých a někdy i dětí.

5.5. Scénáře

Scénář k variantě A): Problém je úspěšně řešen

Zejména vlivem orgánů činných v trestním řízení dojde k výraznému poklesu násilné kriminality. Dále zvýšením uplatňováním osvědčených technických prostředků a opatření (kamerových systémů, speciálních zámek, dveří a dalších prostředků znemožňujících vstup nepovolaným osobám atd.), omezením dostupnosti střelných, ale i chladných zbraní (legislativou), dalším omezením pohybu finančních prostředků formou rozvozů vysokých částek peněz a výrazným rozšiřováním bezhotovostních finančních operací, zvýšenou informovaností osob o vhodných způsobech chování při přepadení banky, pošty atd. Zvýší se pozornost věnovaná státní správou osobám recidivujícím v násilném jednání a problémovým osobám (dohledem nad jejich pobytem a pohybem i mezinárodně), alespoň v rámci opatření proti terorismu. Zlepší se dohled nad osobami propuštěnými z vězení – zkvalitní se tzv. postpéče, větší dohled nad delikventy mladšími 18 let probační a mediační službou. Bude dán do provozu detenční ústav pro nebezpečné vrahy.

Rozsah násilné kriminality zjevně ovlivní více policistů v ulicích a zvýšení úspěšnosti policie a trestní justice ve stíhání pachatelů násilných trestných činů, doprovázené zklidněním politické scény, úspěšným bojem s nezaměstnaností, vyřešením základních problémů s migrací a úspěšnými zákroky proti organizovanému zločinu.

Scénář k variantě B): Problémy nejsou řešeny nebo jsou řešeny špatně

Určitě dojde k pozastavení růstu, možná i mírnému poklesu výskytu násilí z důvodů uplatňování osvědčených technických prostředků a bezpečnostních opatření (např. kamerových systémů, zabezpečení domů, bytů, aut proti vloupání). Spolu s požadavky EU a dalšími interními společenskými požadavky, směřujícími proti rozšiřování terorismu po Evropě, včetně zlepšení mezinárodní spolupráce při předávání informací o nadnárodním zločinu i pachatelích, se sjednocením podmínek v policejní a soudní praxi atd., a aktivující se kontrolou a zvýšeným důrazem na postih zločinnosti, dojde k určitým pozitivním změnám ve výskytu závažných násilných trestných činů i k poklesu zjevného násilí ve vztazích mezi občany.

6. Mravnostní kriminalita

Alena Marešová

6.1. Vymezení obsahu

Jako **mravnostní kriminalitu** označuje Policie ČR souhrn trestných činů proti lidské důstojnosti (§§ 241 – 245 tr. zák.: tj. znásilnění, pohlavní zneužívání, soulož mezi příbuznými), některých trestných činů hrubě narušujících občanské soužití (§§ 204, 205 tr. zák.: kuplířství, ohrožování mravnosti), trestného činu ohrožení pohlavní nemocí (§ 226 tr. zák.), obchodování s lidmi za účelem pohlavního styku (§ 232a tr. zák.) - tj. **trestnou činnost sexuálního charakteru, příp. trestnou činnost se sexuálními aktivitami přímo související.**

6. 2. Hlavní problém

Rozsah evidované mravnostní kriminality sice zůstává od roku 1991 na zhruba stejné výši (do 2 000 trestných činů evidovaných každoročně Policií ČR), ale sociálně patologické jevy s ní spojené se spíše rozšiřují.

Rozsah mravnostní kriminality je závislý především na platné morálce obyvatel: např. zda využívání služeb prostitutek patří k veřejností tolerovanému chování, zda je tolerováno sexuální násilí v rodině, zda jsou stigmatizovány společnosti spíše pachatelé nebo oběti sexuálního násilí, zda je tolerována pornografie bez ohledu na její uživatele, obsah a její výrobce apod. Morální úroveň společnosti pak prostřednictvím trestního práva určuje, jaké jednání (příp. jeho intenzita, rozsah) je již v rozporu se společenskými normami a bude označeno jako trestný čin a proti jeho pachateli bude užitá státní represe. Větší část porušení mravních norem však nemá charakter trestné činnosti a dokonce i k některým trestným činům mravnostní kriminality část veřejnosti přistupuje zcela jinak než k ostatním součástí tzv. obecné kriminality.

6.3. Příčiny problémů

Zvýšená tolerance společnosti k mravnostním deliktům

Zjednodušený pohled na prostituci a pornografii a negativní jevy s nimi nerozlučně spojené je v dnešní společnosti jevem obvyklým. Dvojaký vztah občanů k těmto dvěma jevům – jako konzumenta a jako řádného občana odmítajícího porušení mravních norem - komplikuje přístup společnosti k mravnostní kriminalitě.

Někdy je dost složité oddělit od sebe projevy násilí a mravnostních deliktů, které mají již charakter trestného činu, od jevů označovaných jako sociálně patologické, které svými znaky nenaplnují tzv. skutkovou podstatu trestného činu a nejsou společností postihovány, případně jsou více méně tolerovány.

Nedostatečná pravidla, nevyhovující předpisy, neexistující či selhávající kontrola, korupce mezi úředníky, to vše může situaci ještě zhoršit. A většina občanů pak proti osobám pohybujícím se na okraji společnosti nemá zájem zasáhnout ani svědčit o jevech, jichž byli třeba náhodnými svědky. Často takovou trestnou činnost neohlašují ani přímé oběti (bohužel i oběti znásilnění). Tam, kde jsou mravnostní delikty propojeny s organizovaným zločinem (výrobou a distribucí drog, činností zahraničních zločinných skupin, obchodováním s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování atd.) se občané bojí o těchto jevech hovořit, natož takovou trestnou činnost hlásit. Kromě toho si často myslí, že to je v kraji cizorodý prvek, a pokud se netýká místních, tak jim do něho nic není. K zahraničním prostitutkám mají odmítavý (štitivý) vztah a předpokládají, že jejich klienty jsou převážně též cizinci.

Také spolupráce s cizinou při zjišťování nadnárodních zločineckých organizací a mapování jejich zločinnosti včetně přeshraniční a příhraniční kriminality není optimální. Totéž platí i o mezinárodní spolupráci při zjišťování nelegální činnosti jinak legálních organizací (českých i zahraničních), zabývajících se vymáháním pohledávek, prostitucí dobrovolnou či z donucení, výrobou a šířením pornografie, drog, podvody a praním špinavých peněz apod. Nedostatečný postih takových jevů pak posiluje představu, že obyčejný občan je v těchto hrách nedůležitou figurkou a o jeho spolupráci, angažovanost vlastně nemá ani spravedlnost zájem.

Nedostatečné vymezení prostitute

Již léta se táhnoucí snahy legislativně ošetřit existenci prostitute a služeb s ní spojených nějakým jednoznačně vyložitelným zákonem jsou stále neúspěšné. Na dílčí opatření reagují osoby podnikající v této oblasti podstatně rychleji než orgány státní

správy. Srov. např. rušení ubytovacích zařízení, kde byly ještě nedávno poskytovány sexuální služby a jejich rychlá náhrada „privátními místnostmi“.

Problémy s pornografií jsou již menší, především proto, že soužití s ní se stalo již životním stylem pro značnou část občanů ČR – srov. počet abonentů pornografie na internetu - v poslední době její šíření časopisy již není preferováno – nahrazuje je šíření prostřednictvím internetu, TV, e-mailů a mobilů.

(Také klienty prostitutek jsou stále častěji občané ČR na úkor zahraničních klientů.)

6.4. Varianty řešení a jejich dopady

Zvýšená tolerance k mravnostním deliktům

Čím větší zájem má společnost o pomoc obětem sexuálního násilí, tím větší zájem mají oběti tuto trestnou činnost hlásit. Nenahraditelná a stále se zlepšující péče dobrovolných, ale i státních organizací o oběti sexuálního násilí zvyšuje možnosti a dosažitelnost pomoci pro další oběti, motivuje je vyhledávat odbornou pomoc a současně tak snad sníží latenci sexuálního násilí. Také zvýšení represivních postupů proti výraznému sexuálnímu násilí páchanému na ženách v závislosti a proti agresivní pedofilii, zakotvené v trestní legislativě, by bylo účinným nástrojem v omezení závažných mravnostních deliktů. Aktivní zapojení médií do potírání mravnostní delikvence by mělo také značný pozitivní dopad.

Nedostatečné vymezení prostitutek

Předpověď, kdy bude vyřešen, alespoň legislativně, problém s legální prostitucí, je nejistá. Již více než deset let jsme svědky neutuchající diskuse na toto téma. Všichni se shodují jen v tom, že je třeba tento problém vyřešit, a to je málo. Pokud jsou přijímána dílčí omezující opatření, tak reakce osob, proti kterým směřují, je velmi rychlá a dopad opatření je záhy zcela eliminován.

6.5. Scénáře

Scénář k variantě A): Problém je úspěšně řešen

Počet evidovaných trestných činů mravnostní kriminality se v průběhu několika let zvýší. Více obětí najde odvahu ohlásit trestné činy znásilnění, pohlavního zneužívání,

kuplířství, ohrožování výchovy mládeže, šíření pedofilní pornografie po internetu atd. Pomoc společnosti takovým obětem se s využitím stávajících zkušeností výrazně zkvalitní. Po několika letech (minimálně cca 5 letech) po zavedení nových preventivních opatření: zkvalitnění možnosti zásahu proti šířitelům pedofilní pornografie po internetu a zvýšení postihu všech druhů společensky nebezpečných pedofilů, zkvalitnění spolupráce při postihu násilí na ženách, komerčního sexuálního zneužívání dětí i obchodování s lidmi a rozšíření vyhledávání pachatelů v rámci mezinárodní spolupráce orgánů činných v trestním řízení alespoň v Evropě, bude nastoupen trend snižování počtu mravnostních trestných činů a jejich podílu na kriminalitě.

Scénář k variantě B): Problémy nejsou řešeny nebo jsou řešeny špatně

Změna zažitého přístupu veřejnosti k určitým stálým jevům je proces velmi pomalý a závisí na změnách ve společenském klimatu obecně. T.č., kdy se prostituce a pornografie staly běžnými jevy, již není takový „hlad“ po službách s těmito jevy spojenými. Přístupy veřejnosti k nim již nejsou tak polarizovány. Také zkušenosti orgánů činných v trestním řízení se již stabilizovaly a jsou úžeji zaměřeny proti konkrétním jevům, a proto jsou více účinné. Důsledkem je větší přehlednost v oblasti mravnostní kriminality, a to jak v oblasti trestných činů, tak i pachatelů a jejich obětí.

7. Ekonomická kriminalita (s důrazem na finanční)

Vladimír Baloun

7.1. Vymezení obsahu

Ekonomická kriminalita, resp. její část kriminalita finanční, dosáhla v ČR svého vrcholu okolo roku 2000; od té doby víceméně stagnuje (měřeno počtem trestných činů). Finanční kriminalitu si lze lapidárně charakterizovat jako delikty proti finanční soustavě (finančním institucím - to je banky a jim podobné instituce), proti kapitálovému trhu a jeho odvozeninám, delikty proti státnímu rozpočtu (daňové, poplatkové, dávkové apod.).

Je však potřeba připomenout, že tato forma kriminality je v podstatě nevykořenitelná; vždy se najdou jednotlivci i skupiny, které v touze po rychlém zbohatnutí (ziskuchtivost je jedním z nejzávažnějších kriminogenních faktorů) budou přestupovat zákon. Navíc, a to je potřeba si zvláště u ekonomické kriminality uvědomit, řada nepsaných pravidel (souhrnně ji označujeme za podnikatelskou etiku), která sice nejsou zákonem postižitelná, ale jejichž překročení znamená (v zemích s dlouhou a nepřerušenou tradicí tržního hospodářství) určité vyřazení ze společnosti (nejen občanské, ale i podnikatelské). U nás – snad pod vlivem sporů o charakter státu ve smyslu silný/slabý stát – je „zločin bílých límečků“ (kam tato forma kriminality nesporně patří) chápán spíše jako gentlemanský zločin.

V tomto scénáři abstrahuji od toho, co lze označit za bagatelní ekonomickou (finanční) kriminalitu (příklad: nesplácení spotřebitelských půjček a úvěrů, byť i se již projevuje zrychlený trend jejího nárůstu – jde však o vztah dvou soukromých subjektů a z hlediska ekonomiky nemá ani zdaleka takový dopad, jako třeba nesplácení podnikatelských úvěrů či neplacení daní a dávek).

Hovoříme-li o **organizované ekonomické/finanční kriminalitě (OE/FK)**, pak ke kriminogennímu faktoru ziskuchtivosti, který platí obecně, přistupuje i faktor obecně organizační: obchodní organizace (ve smyslu obchodního zákoníku) mají větší ekonomickou sílu než libovolná fyzická osoba (občan či osoba samostatně výdělečně činná), ať z hlediska výše žádaného a poskytovaného úvěru, přístupu k subvencím a dotacím, koneckonců i v přístupu k možnostem korumpování politiků (a to i formou nepřímé korupce – různá místa ve správních, či dozorčích radách soukromníků nabízet nemůže). Obrat u těchto společností je několikanásobně vyšší než u libovolného

soukromníka, z čehož a priori plyne i vyšší možnost daňových přečinů (úniků, vylákání odpočtu DPH), jakož i tvorba „černých“ fondů na uplácení apod. Je opět logické, že ve větší obchodní společnosti se musí k páchání OE/FK vytvořit suborganizace, neboť jednotlivec by byl brzy odhalen ať vnitřním kontrolním systémem či externím auditem.

V tomto ohledu je OE/FK poněkud atypická: jde o legální organizační strukturu, bez ohledu na to, zda si za tím účelem vytvoří nebo zneužije organizační strukturu stávající; a hlavně – z výše uvedeného principu vyplývá, že samotný předmět podnikání nemůže být ilegální (kauza LTO či v poslední době kauza biolíh). Kdyby totiž předmět podnikání ilegální byl, nejednalo by se o OE/FK; šlo by o kriminalitu „normální“ (např. samotná výroba efedrinu ilegální nebylo, ovšem výroba pervitinu z této substance již ilegální byla. A pokud by libovolný ekonomický subjekt efedrin vyráběl bez oprávnění, provinil by se neoprávněným podnikáním (§ 118 tr. zák.), tedy tím, co jsme pracovně nazvali *hospodářskou kriminalitou*).

Jinak řečeno, jak EK, tak její vyšší fáze (OE/FK) se nemusí snažit **pronikat do společenského systému**, neboť je v něm etablovaná a lze říci, že z něj vychází: to je výrazné specifikum této formy kriminality na rozdíl od ostatních forem zločinu obecně.

K použitým zdrojům: byly použity zejména tzv. otevřené zdroje, s přihlédnutím ke znalostem a praxi řešitele; navíc je možno odkázat na výše zmíněný úkol Ekonomická kriminalita, který obsahuje i analýzu některých soudních spisů. Problém ovšem je v tom, že verifikace takto získaných dat a údajů je velice nesnadná; dva příklady ze všechny (oba příklady jsou vztaženy pouze k dokumentování nesnadné verifikace takto získaných údajů):

- a) tzv. Kubiceho zpráva (obsahovala některé skutky z oblasti ekonomické kriminality), která svým načasováním nesporně ovlivnila volby a která je příkladem dost nešťastného průniku policejního vyšetřování do politiky a medií se po roce téměř v ničem neprokázala jako pravdivá;
- b) případ skupiny kolem soudce Berky (konkurzy), který je dosud neuzavřen, byť i některé dílčí poznatky jsou. Předpokládá se, že bude soudní jednání obnoveno koncem letošního (2007) roku.

Jak vidíme, spoléhání na otevřené zdroje má sice svá úskalí, nicméně jsem se alespoň snažil o maximální objektivitu, vycházející z mé bývalé i současné praxe.

7.2. Příčiny problémů

Za nejzávažnější faktor pro formulaci scénáře pro oblast ekonomické kriminality lze považovat celou **oblast politického života**: ekonomika i politika jsou ve vzájemné interakci (zcela zásadní), přičemž by měly být odděleny. Podnikatel, vstupující do

politiky (či naopak, politik současně podnikající) jen těžko bude čelit podezření, že tak činí účelově. To přirozeně platí pro současnou etapu vývoje v ČR, v zemích s dlouhou tradicí tržní ekonomiky je to naopak zcela běžné (za splnění některých apriorně daných podmínek).

Navíc, v našich podmínkách (v tradičních ekonomikách to není tak zřetelné) se víceméně svádí boj dvou koncepcí (boj dvou ekonomických směrů):

1. připouštějící státní zásahy do ekonomiky formou regulací či jiných opatření;
2. opakem je směr, který razí zásadu volný trh s minimem regulací.

Toto konstatování je obecné, nicméně se značně fatálními dopady na předmět zkoumání: ekonomickou/finanční kriminalitu.

Vzhledem k tomu, že se v naší postkomunistické současnosti tyto koncepce střetávají v dosti vyhraněné podobě (a to nejen u politiků, ale i u ekonomů), je dohoda velmi obtížná a hrozí nebezpečí lavírování vždy po volbách (co jedna strana prosadí, druhá po volbách zruší – viz např. povinnost vlastnit registrační pokladnu, což by se mohlo stát do určité míry „brzdou“ daňových úniků apod.).

Vždy jde o fakt existence či neexistence **politické vůle** k řešení problému, a je nutno konstatovat, že u ekonomické/finanční kriminality jde o otázku dost zásadní. Tato tzv. politická vůle platí u potírání EK, vč. OE/FK, potud, pokud se neprojeví konkurenční boj (třeba u získání státních zakázek). Velké společnosti „vlastní“ své lobbisty, kteří mohou ovlivnit politické rozhodnutí (a to i v případě, že by existoval podobný úzus, jako v USA, kdy senátor či kongresman, předkládající návrh zákona, je povinen tuto skutečnost oznámit a je vyloučen z hlasování; toto ustanovení lze koneckonců obejít poměrně snadno). Je pak logické, že speciálně oblast státních zakázek (při vágně stanovených kritériích výběru nejvhodnější nabídky) je dost citlivá na korupci.

Z tohoto propojení ekonomiky a politiky (lze vztáhnout i na ekonomickou kriminalitu a politiku) pak vyplývá i časté **personální** propojení – a z toho dále i **manipulovatelnost politiků** v zájmu podnikatelských ekonomických záměrů; z toho pak vyplývá i možnost vydírání (zneužití) politiků. **Někteří politici mohou být zneužitelní** – u OE/FK je možno konstatovat, že používá poměrně rafinovaných metod, takže tento faktor platí spíše ex ante; na tom je založen celý další bod scénáře, kterým je **propojování moci politické s mocí ekonomickou**. Je možno se domnívat, že návrhy na většinový volební systém (prosazovaný českou pravicí k zamezení volebních patů: kdy lapidárně řečeno vítěz bere vše) by tento moment podtrhl ještě více. Kandidáti by byli podstatně více závislí na sponzorských darech a to dost konkrétně personálně (u poměrného systému je sponzorována celá strana, kde se do značné míry zájmy jednotlivých kandidátů přece jen kříží a mohou být i protichůdné). Je pak možné mít

obavy z toho, že kandidáti nebudou zastupovat zájmy voličů, ale zájmy svých sponzorů, čímž by se zastupitelská demokracie stala fraškou a došlo by ke skutečnému propojení politické a ekonomické moci. Opět toto konstatování souvisí s dalším bodem scénáře: **systém financování politických stran**. Navíc: existuje-li možnost zneužití policejních informací v politickém „boji“, pak si lze být jistý, že tato možnost bude zneužita.

Ekonomická kriminalita sama o sobě (a OE/FK pak zvláště) napadá přímo **ekonomický systém** (finanční kriminalita pak **finanční systém** – viz výše). Likviduje konkurenci jako elementární součást tohoto tržního systému, „přiděluje“ neoprávněné výhody, čímž ruší rovnost šancí tržních subjektů; v zásadě i přímé delikty ekonomických subjektů (neplacení daní, dávek, cel apod.) tuto rovnost narušují. S narušením ekonomického systému se - bohužel - započalo již dříve, např. **neuváženým přidělováním licencí a živnostenských oprávnění pro oblast finanční** (zde dokonce došlo k snahám po etablování zahraničního organizovaného zločinu); nesporně pak boom zakládání bank, spořitelních a úvěrových družstev, zdravotních pojišťoven přispěl i k boomu OE/FK. V současné době se situace přece jenom stabilizovala; nesporně k tomu přispělo i stíhání a potrestání alespoň těch nejkřiklavějších případů let devadesátých. Jenomže stejně nesporně k narušení ekonomického systému došlo: závazky státu, resp. státního rozpočtu, vzniklé z této formy kriminality, budou ještě dlouho zatěžovat státní finance.

Dalším faktorem, který musíme ve scénáři zdůraznit, je **propojení OE/FK s organizovaným zločinem** (nebo alespoň se zločineckým podsvětím). Je prokazatelným faktem, že do ekonomiky transformačního období plynuly prostředky z dob totality, které nebyly získány v souladu se zákonem (a to ani v současném nazírání na právo). Vytvořila se zde jakási „personální unie“ legální ekonomiky s nelegálními prostředky. Jinak řečeno, většina tzv. velkých kauz současnosti odhaluje v podstatě nelegální prostředky minulosti, které se jejich držitelé snažili očistit a rozmnožit. K tomu přistupuje v současném období i problematika tzv. veřejných zakázek, nejrůznější kriminální delikty, včetně vražd mají souvislost s OE/FK a s veřejnými zakázkami (konkrétně pak kauza biolíh). O souvislostech ekonomické kriminality s organizovaným zločinem jsme již hovořili v předchozích etapách výzkumu IKSP (klasický příklad byla aféra LTO a s návaznými „orlickými vraždami“ apod.).

Je současně třeba si uvědomit, že majetky takto získané jsou přirozeně ohroženy lidmi ze stejného okruhu, a tím se OE/FK podílí i na vzestupu obecné kriminality.

Ovšem zásadní problém je třeba spatřovat v tom, že majetek získaný ekonomickou kriminalitou, by sice měl být neustále „ohrožen“, ale státem, resp. státními orgány za tím účelem zřízenými. Každý neoprávněně či nepoctivě získaný majetek by měl být

odhalen – a pokud ne přímo odhalen, pak alespoň v trvalém nebezpečí, že odhalen bude. K tomu se dostaneme v dalším bodě scénáře: právní rámec.

Právní rámec boje proti OEK je málo efektivní a nepružný: otázka však je, zda postupovat cestou „tvorby“ nových paragrafů, a to nutně navíc ex post (nevýhoda je nesporně nepřehlednost právního řádu), nebo naopak oprostít se od detailů a přejít k celku (příklad podvod: úvěrový podvod, pojistný podvod, provozování nepoctivých her a sázek - v souvislosti s čerpáním dotací může záhy přibýt i podvod dotační atd.). Vzhledem k tomu, že „kreativní a inovativní“ schopnost ekonomického zločinu je nevyčerpatelná, bude legislativní systém **vždy pozadu** a nové a nové skutkové podstaty budou značně „zatěžovat“ právě onen právní rámec.

Druhou cestou by mohlo být rámcové vymezení skutkové podstaty s dostatečně širokou trestní sazbou - a konkrétně ponechat na justici. A navíc se znovu musíme vrátit k prvnímu faktoru: k propojení politiky a ekonomiky: zákony totiž tvoří politici.

S tím vším úzce souvisí i další body scénáře:

dodržování mezinárodních smluv

práce státní správy

práce soudů

neúcta k právu.

Pozastavit se lze nad tím, že právě justice, která je označována za třetí pilíř demokracie, nemá dostatek samoočistných mechanismů (případ zmanipulovaných konkursů, který je šetřen již značně dlouho, pak zavdává důvod k domněnce, že se justice chrání sama před občanskou veřejností). Z toho pak přirozeně vyplývá značná zmíněná **neúcta k právu**, nemluvě o samotné tvorbě zákonů, kdy zákon, který ještě ani nezačal platit, již musí být novelizován.

Policie - pokud jde o **technické vybavení** (výpočetní technika, dopravní prostředky apod.), pak to sice považují za problém, nicméně ne zas tak zásadní. Problém bude spíše v **lidském faktoru**: ve špatné součinnosti složek, v reorganizacích, ve špatné organizaci doškolování atd. A možná i v ochotě nechat se zmanipulovat do politického boje. A tady vidím skutečně veliký problém.

Měnit **společenské klima** musí začít (v případě OE/FK) nezbytně od shora: pokud bude politická elita vč. státní správy, policie a soudů dávat negativní vzor, pak jakékoli úsilí rodiny a školy o etické chování zákonitě narazí na realitu života.

Úloha masmedií je v současné době naprosto tristní. V honbě za senzací (které zvyšují náklad či sledovanost) se nedodržují základní pravidla novinářské profese, zejména ověřování si informací. Dochází k porušování soukromí osob (skryté kamery, skryté nahrávání). Je ovšem přirozeně otázkou, zda politik, jako veřejně činná

osobnost, má právo na soukromí, jde-li o otázky spojené s výkonem mandátu? To je přirozeně problematika etiky, novinářské profese a zákonů na ochranu soukromí apod.

Za hlubší zamyšlení stojí fakt **narušení vztahů v komunitě a přátelských vazeb**, který je ale možno pozorovat všude ve světě, nejen v transformující se ekonomice. Na vině jsou spíše technické možnosti civilizace, televize, internet, které na jedné straně lidskou bytost nesporně sdílením informací obohacují, na straně druhé způsobují jistou osamocenenost. A bylo tomu tak /v předpřevratovém světě/ stejně, jen z jiných důvodů. Na druhou stranu ovšem tyto technické prostředky do značné míry umožňují (ne-li přímo vybízíjí) páčání ekonomické/finanční kriminality. Jedinec izolovaný od společenských vazeb a komunikující s okolím prostřednictvím těchto technických prostředků je náchylnější k přečňování těchto prostředků a chybí mu zcela „zpětná vazba“. Jinak řečeno: ochotně se dá zmanipulovat k vyrazení dat, která mohou pachatelé zneužít (již existuje varování před zneužitím osobních bankovních účtů pro praní „špinavých peněz“ - tito lidé se pak dostávají neúmyslně do role tzv. bílých koní) nebo přímo využít: přímé odčerpání prostředků z účtu.

7.3. Variantní scénáře

Scénáře jsou autorskou prognózou dvou variant řešení/neřešení výše popsaných problémů.

Boj proti ekonomické kriminalitě nelze vyhrát, a bylo by jenom dobré si to uvědomit. Jde totiž o to, že jde o zločin bílých límců - jinak řečeno - je do určité míry považován za gentlemanský zločin.

Co by ale nesporně učiněno být mělo, je stanovení jasných pravidel, která nebudou měněna každé volební období (mám např. na mysli pravidla lobbingu: kdy už jde o korupci, kdy nejde o korupci ap.). Z toho vychází i tato další skutečnost: pokud nemáme vžitě etické „zákony“, musíme mít legislativu, nebo alespoň jakési regulátory (zlobbovaný poslanec by to měl ohlásit a pro svůj návrh nehlasovat apod.).

Politický systém

Varianta a)- úspěšně se řeší

V oblasti OE/FK se asi nikdy nepodaří docílit striktního a neprůchodného omezení politika - ekonomika. Žádat něco podobného by byla utopie; nicméně by bylo nanejvýš žádoucí, aby politické strany od svých poslanců (senátorů, zastupitelů ap.) vyžadovali alespoň interně jakousi formu „majetkového přiznání“ před nástupem mandátu. Bohužel

od rodinných příslušníků toto požadovat nelze, proto považuji za účinné (a účelné) generální majetková přiznání - jakkoli je to zatím politicky neprůchodné. Koneckonců možnost korupce a „lobbingu“ se objevuje i na úřadech, policii, soudech et cetera.

Etika politiky, podnikání i zaměstnání ve státních službách je v našich podmínkách značně potlačena a proto by měla být vynucena – mám tím pochopitelně na mysli vynucení neformální. Již existující NGO společnosti (Transparency International, Růžový panter a snad i další), existující podnikatelská aktivita Korektní podnikání (přihlášena je již řada společností – nicméně zatím převážně společností se zahraniční účastí) by měly dostat silnější podporu jak ze strany státních orgánů, tak - a zde navazujeme na úlohu médií – i od nich. Ne tedy jako doposud, kdy žebříčky států podle vnímání indexu korupce jsou zveřejňovány tak, aby mohly být využity zejména k politickému boji.

A možná neúčinnější páka k posílení etiky v podnikání: vyloučení subjektu, který opakovaně porušuje tuto etiku, ze systému přidělování veřejných zakázek, dotací apod., samozřejmě s publikováním důvodu. Postižený subjekt by se mohl bránit soudně; nicméně už tím, že by takovéto případy byly jistě medializovány (osobně zastávám názor, že tam, kde jde o oblast veřejných financí, by nemělo být vůbec na místě odvolávání se na obchodní tajemství, pokud se týká ekonomických podmínek).

V oblasti zcela privatizované ekonomiky, což je evidentně cíl všech polistopadových vlád, by mělo především jít o oblast styku podnikatelských subjektů (všech) se systémem státu, to jest oblast daní, dávek, všech dotací a subvencí, veřejných zakázek apod. (vč. cel, která ještě budou v rámci EU platit).

V ostatních případech bude nutno spolehnout na vnitřní kontrolní systém těchto podnikatelských subjektů (konkrétně u bank a kapitálových společností).

Varianta b) – neřeší se nebo se řeší špatně

Politická reprezentace vstupuje do politiky z ekonomické sféry apriorně proto, aby likvidovala základ trhu, to jest rovnost šancí, a eliminovala konkurenci. Rozmáhá se klientelismus a „bratříčkování“ v oblasti veřejných zakázek a přidělování dotací a subvencí,

Politická strategie boje proti EK (obecně) v důsledku toho absentuje úplně, z čehož plyne i snaha politiků zasahovat do justičního i bezpečnostního aparátu.

Vzhledem k tomu, že neexistují „pravidla hry“, a to jak právní, tak etická, EK využívá nedostatečnou ochranu společenského systému a programově se snaží – většinou

prostřednictvím korupce - ovlivnit politiky, úředníky, právníky, novináře a další. Dochází k přímému propojení moci politické s mocí ekonomickou.

Existující propojení ekonomiky s politikou legalizuje podezřelé firmy, podezřelé obchody, ovlivňuje cash-flow. Ovlivňuje tvorbu zákonů na ochranu trhu ve svůj prospěch.

Objeví se snahy změkčit **právní rámec**, který je v současnosti (až na výjimky) postačující.

Státní správa

Varianta a) – úspěšně se řeší

V oblasti styku s podnikatelskou sférou lidé zejména odborně fundovaní, nezkorumpovatelní. Přispěl by k tomu zákon o státní službě a něco jako kariérní řád i v této oblasti.

Varianta b) – neřeší se nebo se řeší špatně

Bude paralyzována absencí přesných pravidel a regulativů. Navíc se může cítit existenčně ohrožena při neexistenci své „ochrany“, což povede k jejímu trvalému „ochuzování“ od odborníky, kteří pochopitelně skončí na „druhé straně barikády“ (není myšlen přímo zločin, ale poradenství obhájcům apod.). Významná a z hlediska finančního ohodnocení lukrativní místa jsou obsazována na základě známostí, protekcí a politických vlivů, s ohledem na jejich možné budoucí „vytěžení“.

Policie ČR

Varianta a) – úspěšně se řeší

(shodně se státní správou jako takovou) a navíc s tím, že útvary, specializované na boj s OE/FK, budou obzvláště vyškolené v ekonomických otázkách. Nemusí přirozeně studovat celou VŠE, ale jistě v oblastí, v kterých se pohybují či budou pohybovat.

Varianta b) – neřeší se nebo se řeší špatně

Policie ČR v takovém případě zcela rezignuje na boj s OE/FK, bez ohledu na personální, technickou, informační apod. bázi. Své informace za úplatu předávají buď přímo politikům, nebo mediím.

Justice

Varianta a) – úspěšně se řeší

Bude mít k dispozici dostatek zkušených a odborně vzdělaných soudců (to znamená nejen znalců práva, ale i ekonomie) nebo dostatek asistentů, poradců apod., kteří soudci z dané problematiky vytvoří rešerši apod.

Justice si udělá pořádek ve „svých“ soudních znalcích - není přece tak dalece možné, aby dva soudní znalci měli na problém v podstatě technického rázu diametrálně odlišný názor. Že bude mít jiný názor přivolaný znalec obhájce, je věc jiná. Ale u soudních znalců bych trval na sjednocení výkladu u technických otázek.

Varianta b) – neřeší se nebo se řeší špatně

Justice posuzuje OE/FK zcela libovolně až nahodile (pokud nedochází přímo ke korupci). Tím se neúměrně prodlužuje doba jednání (systémem odvolání), takže elementární zásada spravedlnosti (po vině následuje trest) je zcela podkopána.

V zásadě totéž platí o soudcích samotných: sjednocení judikatury do podoby precedentů, nezkorumpovatelnost soudců apod.

Informovanost občanů

Varianta a) – úspěšně se řeší

Informovanost veřejnosti o OEK se bude muset prohloubit ještě více, aby si mohli orientovat v mediálních a politických manipulacích.

Varianta b) – neřeší se nebo se řeší špatně

Informovanost je mizivá, jsou jim předkládána zástupná témata typu skandálů nepohodlných politiků, celebrit, vyšších státních úředníků, špiček policie apod., čímž pocit důvěry ve stát, identifikace s tímto státem a pocit životního bezpečí bude značně narušen. S tím souvisí i problém výchovného systému, který neposkytuje dostatek hodnotných příležitostí pro náplň volného času. Vyklízí se tak prostor, který by měl být jak v životě dospělých, tak zejména dětí a mládeže, naplněn smysluplnými aktivitami. Systém zcela rezignuje na výchovu k morálce, etice a pocitu sounáležitosti s ostatními lidmi tohoto státu.

Sdělovací prostředky

Varianta a) – úspěšně se řeší

Sdělovací prostředky působí investigativně, nikoli bulvárně. Mají k dispozici redaktory, kteří o problematice OE/FK alespoň něco málo vědí, čímž působí do určité míry jako

školitelé. Nehoní se za politicko-ekonomickými skandály a manipulacemi, v případě omylu se řádně omluví a vysvětlí, v čem omyl spočíval; veřejnost je tak informována o tom, že OE/FK není ani zdaleka tak neškodná, jak se jeví na první pohled, ale že škodí celé společnosti - narušuje politický, hospodářský, právní systém, porušuje etické normy, a ve svých důsledcích může zničit i to, co lidé svým úsilím vytvořili.

Varianta b) – neřeší se nebo se řeší špatně

Sdělovací prostředky jsou již zcela bulvarizovány, popisují pouze virtuální realitu a nikoli podstatu. Vytvářejí v zásadě realitu novou, přispívají k utváření nereálných postojů v zájmu jednotlivých politiků či politických stran. Mohou diskreditovat všechny, kteří mají ještě jakés takés úsilí po nápravě věcí „veřejných“.

Obecně vzato (a toto konstatování lze považovat za závěr scénáře) může neřešení problémů spojených s touto formou kriminality mít svůj zcela negativní dopad do mezilidských vztahů, jakož i do života celé společnosti. Takže závěrem ještě varianta:

Mezilidské vztahy

Varianta b) – neřeší se nebo se řeší špatně

Dochází až ke kastovnímu systému, společnost se polarizuje na MY a ONI. Vznikají dva téměř paralelní světy: svět bohatých v satelitech, chráněných ploty a soukromými ochrankami, a svět **relativně** chudých (ve vztahu k první skupině), které „ochraňuje“ státní správa, policie a justice. Z nespokojenosti s tímto stavem vzniknou nepokoje, které mohou mít i „sociální“ charakter. Pokud bude větší množství cizinců (díky azylové či mezinárodní politice - možnost občanů EU usídlit se na území ČR) - a to na obou stranách, mohou tyto nepokoje mít i etnický podtext.

Tato varianta může dopadnout tak, že se buď společnost zcela rozdělí (polarizuje - viz výše), nebo se uvolní pole pro demagoga a populistu, který přislíbí „Nový Řád a Pořádek“)

8. Vývojové trendy ekonomické kriminality

Karla Trdlicová

8.1. Vymezení obsahu

Ekonomická kriminalita dosud není jednotně definována. V IKSP koncipovala její pojetí Kadeřábková (*Kadeřábková, 1999*) v roce 1999 - za hospodářskou trestnou činnost považuje úmyslné protiprávní ekonomické jednání, kterým byl dosažen finanční nebo jiný prospěch na úkor konkrétního ekonomického subjektu (stát, obchodní společnost, fond, fyzická osoba apod.). Jde tedy v zásadě o trestné činy vymezené v Hlavě druhé Trestního zákona (§§ 118-152), popř. o některé trestné činy obsažené v Hlavě deváté (§ 248 zpronevěra, § 250 podvod, §§ 255-258 porušování povinnosti při správě cizího majetku). Existují i další specifická pojetí ekonomické kriminality. (*Chmelík, Hájek, Nečas, 2005; Vantuch, 2006*).

Ekonomickou kriminalitu představují různorodé aktivity s cílem neoprávněně se obohatit na úkor jiných subjektů ekonomických vztahů, a jako vědomé porušování zákonů upravujících přípustné chování subjektů má nejen ekonomický a právní, ale i společenský a etický rozměr. V návaznosti na předchozí výzkum (*Scheinost, 2004*) lze také uvést, že ekonomická kriminalita je kriminalitou vyvolanou nikoli existenčním nedostatkem, ale určitou „chamtivostí“ kombinovanou s nezdrženlivostí, s přivlastňováním si statků bez vztahu k jejich skutečné potřebě a s volnými deficity pachatele.

Z celé oblasti ekonomické aktivity se zřetelně vytrácí etika mezilidských vztahů, spolehlivost a zodpovědnost zúčastněných subjektů; dané slovo přestává platit. Relativně jednoduché ekonomické vztahy je dnes nutné specifikovat v právně komplikovaných dokumentech, a jejich ustanovení se nakonec často nedodržují. Tak se porušují např. i smlouvy o smlouvě budoucí, nebo se obcházejí povinné nabídky spojené s realizací předkupního práva apod.

Naplnění trestného činu vyžaduje splnění podmínky vědomého porušení norem. Ze strany pachatele tedy jde o určité rozhodnutí k trestnému činu ekonomického charakteru, a tady do značné míry nezáleží na apriorní kvalitě netrestní ekonomické normy. Pro zkoumané kauzy ekonomické kriminality (viz *Scheinost, 2004*) bylo typické, že primární byla nezávislá motivace ke spáchání trestného činu. Systémově založená příležitost, kterou skýtaly např. nekvalitní normy nebo nedůsledná a nevhodná

činnost kontrolních orgánů, byla až sekundární. Kvalita norem vstupuje do hry teprve následně, a to tak, že je možné trestně stíhat pouze to, co normy explicitně kvalifikují jako nepřípustné.

8.2. Hlavní problém

Za klíčový problém, který je spojený s ekonomickou kriminalitou, lze považovat problém na straně obyvatelstva - to, že *ekonomická kriminalita (včetně daňových úniků), je stále běžněji a benevolentněji chápána jako tolerovatelný, pachatele nepřiliš ohrožující způsob ke zvýšení příjmů*. Jako u jiných druhů kriminality, i zde jde primárně o problém na straně jednajícího subjektu, nikoli primárně o nedostatečná objektivní kritéria. U těch jde především o to, kde je vymezena hranice mezi kriminálními a nekriminálními aktivitami.

Z hlediska prognostických scénářů je tento klíčový problém úzce propojen s významným problémem z oblasti ekonomiky, kterým je *technická „zranitelnost“ toku bezhotovostních finančních prostředků*. Ekonomická kriminalita („white-collar crime“, „kriminalita bílých límečků“) vyžaduje určité postavení a určitou intelektuální úroveň pachatele, která je nezdídka i vyšší než intelektuální úroveň autorů programů, které mají bezpečnost bezhotovostních toků zajistit. Skutečností ovšem je, že v našich podmínkách byli jako pachatelé ekonomické trestné činnosti úspěšné i osoby „jednodušší“ a spíše bezohledné než výrazně inteligentní.

Zároveň s celospolečensky se šířícím problémovým fenoménem z oblasti kultury, morálky a hodnot, kterým je *neproporcionální zvýšení nespokojenosti a frustrace při malém (nebo dočasném) snížení životní úrovně a neochota toto snížení tolerovat*, jde o velmi závažnou kombinaci problémů, jejímuž vývoji je zapotřebí věnovat v prognostických scénářích patřičnou pozornost.

Významným rizikem je, že tato kriminalita působí rozkladně na střední vrstvy společnosti, že kriminální chování se tím ve společnosti posunuje výš a „zabývá se“ v ní („klasická“ kriminalita vždy bývala doménou nižších společenských vrstev). Ekonomická kriminalita se v některých aspektech svým charakterem blíží spíše majetkové kriminalitě s újmou na majetku právnických (nikoli fyzických) osob. Tím, že není spojena s násilím a s jinými obvyklými atributy trestné činnosti, vyvolává ekonomická kriminalita v pachatelích (a nejen v nich) dojem, že vlastně „o nic nejde“.

8.3. Příčiny ekonomické kriminality v jednotlivých sférách

V politice jako sféře, ve které by se měla deklarovat a akcentovat péče o věci obecné, je velmi problematická ta skutečnost, že osobním prospěchem motivované zájmy politiků stále bezostyšněji pronikají do veřejného zájmu a jsou prosazovány pod jejich hlavičkou. Dochází stále častěji k tomu, že vstup do politiky spojený s mocí a příležitostmi využívat ji v *přítomnosti* ve vlastním zájmu není jediným nedostatkem politické praxe; dochází i k tomu, že do politiky vstupují lidé s už nejasnou *minulostí* a nejasnou motivací, lidé už apriorně nedůvěryhodní a zpochybnitelní.

Příčinou tohoto stavu ilustrovaného odklonem občanů od aktivního angažovaného monitorování politiky (které však právě demokracie umožňuje jako svou systémovou charakteristiku) je zvyšující se zátěž občanů běžnými i perspektivními životními starostmi a nejistotou, a bezmocí pocíťovanou ve vztahu k technickému i společenskému globálnímu vývoji. Nakonec vede k nezájmu o politiku a ke znechucení vším, co se politiky týká.

Pro ekonomiku, pro kterou je stále více charakteristické fyzické i časové oddělování toku zboží od toku peněz, je problémem „zranitelné“ softwarové a technické zabezpečení finančních toků (př. u plateb přes internet, u elektronického bankovníctví, u výběrů z bankomatů).

Příčinu tohoto problematického stavu můžeme vidět ve přeměně sektoru bankovních služeb, obecně ve změně charakterizující sektor služeb jako takový, a to v odklonu od toho, co služby jako aktivitu charakterizuje, tj. provádění placených *úkonů pro obsluhované lidi jinými lidmi*, a v příklonu k samoobslužným aktivitám, tj. k provádění *úkonů s mechanismy „obsluhovanými“ lidmi samotnými*. Důvodem může být snaha o dosažení úspory mzdových prostředků, vede to ovšem k odlidšťování a odcizování ve společnosti, k mechanizaci přístupu k lidem (i od nich se očekává „mechanické“, „přednastavené“ chování).

Zásadním problémem v oblasti práva je zákonná možnost vytvářet off-shore společnosti jako systémově přijaté pravidlo. Tento způsob slouží k vyvádění finančních prostředků mimo území státu, snižuje rozpočtové příjmy státu plynoucí z daní; navíc je často spojený s tunelováním firem nebo s legalizací výnosů z trestné činnosti. (Jako obdobně rizikovou bychom v tomto smyslu mohli nahlížet i možnost vytvářet dceřiné společnosti vůbec).

Příčina spočívá jak v nárocích komplikované národní legislativy, tak v jednoduché legislativě zemí, v nichž se společnosti jako právnické osoby registrují. Je to pro ně spojeno s ekonomickou výhodností i s omezením kontroly jejich aktivit ze strany státu. V oblasti státní správy je problémem neexistence funkčního propojení kompetence a odpovědnosti, projevující se v neochotě subjektů státní správy zasahovat do problémových případů, v neochotě nést odpovídající odpovědnost, a v systémovém odmítání definovat zodpovědné subjekty a stanovit sankce za zanedbávání povinností. Časté odkazování na budoucí soudní rozhodnutí i tam, kde je aktuálně možný kompetentní zásah úřadu - např. finanční úřady by mohly mnohé rozhodnout mimosoudně a rychle. Na druhé straně jde však i o tu dimenzi problému, že odpovědnost zasahujícího se nezfídka nemístně zpochybňuje a zasahuje se do ní (např. zásah poslanecké sněmovny do rozhodnutí zastupitelského orgánu města Ústí nad Labem ohledně výstavby protihlukové bariéry v Matičnické ulici. Výstavba zdi byla zpolitizována jako rasistická protiromská aktivita a poslanecká sněmovna výstavbu svým usnesením prakticky zakázala).

Příčinou je na jedné straně nepružnost systému a jeho komplikovanost, na straně druhé pokusy řešit systémové nedostatky tlakem na unifikaci, stejnost, jednoduchost. Obava z individualizace a diverzifikace (že by jedno město mělo v určité věci jinou vyhlášku než druhé), z nemožnosti kontrolovat, souvisí se ztrátou obecně přijímaného pojmání toho, co je správné a co je přednostní. Neochota zabývat se konkrétními podmínkami jednotlivých případů vede k direktivnosti a rigidnosti přístupu (je evidentní, že jednotný přístup je nezbytný; určitý prostor pro osobní a angažovaný způsob výkonu státní správy v regionech a místech by však také měl být zachován).

Základním problémem, který ovlivňuje ekonomickou kriminalitu na straně obyvatelstva, je chápání ekonomické kriminality (v tom i daňových úniků) jako nejsnadnějšího způsobu ke zvýšení příjmů (a to zvýšení i značného rozsahu). Sem spadá i pořizování pirátských kopií, nelegální stahování softwaru apod., které je považováno za normální jednání.

Příčinou trestně stíhatelného jednání je často složitost systému a četnost operací, které zatěžují, a obyvatelstvo se jim snaží raději zcela vyhnout, než aby je podstupovalo. Ovšem právě četnost a složitost je i důvodem, že jednání, které není v souladu se zákonem, nelze jednoduše odhalovat. Sklony k protiprávnímu jednání podporuje i skutečnost, že pozdní náprava takového jednání je poměrně jednoduchá (např. na trestní příkaz v případě neplacení daní, dávek a dalších plateb zdravotního a sociálního zabezpečení lze snadno a bez postihu zareagovat uhrazením dlužné částky do stanoveného termínu), takže není důvod se o dané jednání nepokusit.

V okruhu kultury, morálky a hodnot je nejproblematičtější to, že převaha uznávání konzumních (materiálních) hodnot vede při byť marginálním zhoršení životní úrovně k neproporcionálně vyšší nespokojenosti a frustraci. Jako zhoršení může být přitom vnímán i pouze relativní posun s hlediska subjektivního srovnání svých nároků s možnostmi majetnějších osob v okolí nebo s mediálně prezentovaným obrazem „úspěšných“.

Příčina je spojena s již relativně dlouhodobými (od konce 1. světové války) změnami ve funkci rodiny. S nástupem hromadné zaměstnanosti žen jako by se základem společnosti stal jednotlivec, existuje stále silnější tlak na to, aby děti byly co nejdříve samostatné a nevyžadovaly péči. Vytíženost lidí - zejména žen, ale i mužů – mimo rodinnými aktivitami je stále vyšší. Navíc se ukazuje, že změnám odpovídající a přijatelná nová dělba rolí a funkcí muže a ženy je stále naprosto nejasná. Přes všechny dosud provedené sociologické průzkumy je obtížné vysvětlit nové pozice muže a ženy v současné společnosti.

Neméně problematický je fakt, že média, která mají sloužit primárně jako zprostředkovatel informací, si osobují pravomoci, které jim nepatří (př. vynášení hodnotících soudů o účastnících dosud neuzavřených kauz).

Příčina velké moci médií je založena na ochotě čtenářů a diváků přijímat senzace zprostředkované médii jako náhražku reálného života, na preferenci svědeckého podílu na cizí „senzačnosti“ před plným žitím vlastní „všednosti“. Velkým mediálně silným nátlakovým nástrojem je reklama, která bezostyšně pracuje stejnými metodami jako totalitní propaganda (výstižnost, úsečnost, koncentrovanost, opakovanost).

8.4. Scénáře

Vzhledem k tomu, které problémy byly pro výskyt ekonomické kriminality pojaty jako klíčové (ekonomická kriminalita jako způsob zvýšení příjmů a neochota obyvatelstva tolerovat snížení životní úrovně), úvahy o scénářích a možných variantách se odvíjejí od nezávislého řešení těchto problémů. Výkonnost ekonomiky a stav společnosti jsou nezávislé na opatřeních přijatých přímo k regulování kriminality. Pokud se bude zhoršovat výkonnost ekonomiky nebo pokud bude docházet k masovému přílivu levných zahraničních pracovních sil, lze očekávat problémy s nezaměstnaností a s tendencí k poklesu životní úrovně obyvatelstva, provázenou tendencí k nárůstu některých ekonomických trestných činů (zpronevěry, podvody ap.). Výskyt ekonomické kriminality spojený se snahou (se sklonem) zvyšovat si příjmy i nelegálně

může být bržděn nebo akcelerován v důsledku toho, jak se pro obyvatelstvo budou vyvíjet možnosti legálních příjmů.

Při růstu nezaměstnaností bývají ztrátou zaměstnání častěji postihováni lidé s nízkou kvalifikací, s již tak nízkými příjmy, a jako sociální skupina ochotných s větší pravděpodobností řešit svou hmotnou situaci společensky nepřijatelným způsobem (nesplácení půjček, úvěrové podvody, pojistné podvody a podobné trestné činy ekonomického charakteru). S významnějším růstem kriminality vzniká velká společenská poptávka po razantnějším řešení problémů (varianta A). V případě trendového vývoje ekonomiky a společnosti nebude společenská poptávka po řešení problémů výrazněji akcelerovat (varianta B).

Je třeba mít na mysli, že stávající problémy vznikly v důsledku dosavadních specifických politických, ekonomických a společenských trendů (vývoj posledních zhruba dvaceti let v České republice), a že i k řešení problémů se bude přistupovat v situaci těmito trendy založené (a s přihlédnutím k objektivní skutečnosti, že s ekonomickou kriminalitou se potýkají všechny typy společností). Také je třeba *rozlišovat mezi společenskou poptávkou* po řešení problémů, kterou představuje např. veřejné mínění nebo média, a *společenskou objednávkou* řešení problémů, kterou formulují kompetentní instituce, např. parlament nebo vláda. *Teprve společenská objednávka může být skutečným hybatelem změn.* Jak konkrétně je společenská objednávka formulována, záleží na tom, jaká je vládnoucí politická reprezentace společnosti.

8.4.1. K metodám a k horizontu variant

Metodou přístupu k formulaci variant byla politická a ekonomická analýza stávajícího stavu (základními prameny byly analýzy publikované v odborném tisku - Hospodářské noviny, Ekonom), analýza účinnosti netrestních právních norem upravujících oblast ekonomického podnikání (Scheinost, 2004), pro variantu A bylo využito hodnocení vnitřní bezpečnostní situace (Ministerstvo vnitra České republiky, 2007), ve variantě B byla orientačně využita metoda extrapolace. V obou variantách uvažujeme o stavu zhruba v horizontu 10-15 let.

Scénář k variantě A): Problémy jsou řešeny v důsledku razantnější společenské objednávky

Neuspokojivá ekonomická situace vyvolává společenský tlak, který v politice posiluje extrémněji založené názorové proudy na obou stranách politického spektra při stále nízké angažovanosti voličů. Politické extrémisty jsou si blízké sklonem k diktatuře a proto dochází ke konsensu ohledně posilování „diktátorské“ role státu. Zájmy jednotlivých politiků jsou však stále motivované osobním prospěchem, politici mají tendenci zaštiťovat se údajným veřejným zájmem a své zájmy prosazují pod hlavičkou společenské potřeby. Do politiky pronikají osoby s nejasnou minulostí a konexemi; aby uspokojily veřejné mínění a odvedly pozornost od sebe a svých zájmů, nabízejí veřejnosti k diskusi zástupná témata (trest smrti, práva menšin, témata spojená s minulostí svých politických protivníků apod.). Je obtížné formulovat a dokládat, kdo a s jakými zájmy má do aktivní politiky přístup. Dokumentem, který možnosti a omezení v této oblasti nastavuje, je pouze ústava a volební zákon. Existují i interní normy politických stran, které specifikují, kdo, kdy, a za jakých okolností - např. délka členství ve straně - bude nebo nebude zařazen na volební kandidátku. Nezávisle kandidující osoby (např. do Senátu) nejsou podřízeny ani těmto normám.

Zájmové a lobbystické skupiny navázané na tyto osoby nenápadně využívají a zneužívají „zákulisní“ informace, získané jejich prostřednictvím, ve svých ekonomických aktivitách. Jde o aktivity tzv. na hraně zákona, které lze velmi těžko dokazovat jako trestné činy. Velké kauzy se vlečou bez prokázání výsledku. Pro uspokojení veřejného mínění je věnována velká pozornost kauzám, kde obžalovanými jsou osoby z řad středního managementu, a kde prokazování je snadnější. V těchto kauzách se prosazuje tendence k exemplárním rozsudkům.

Pro ekonomiku je stále více charakteristické fyzické i časové oddělování toku zboží od toku peněz, které s sebou dále nese riziko softwarové a technické zranitelnosti zabezpečení finančních toků. Pokračuje trend vnucované modernosti v peněžním oběhu. Snaha udržovat a požadovat „lidský“ charakter služeb je dokonce penalizována (např. tentýž požadavek s klientem osobně projednaný a vyřízený v bance pracovníkem u přepážky je zpoplatněn vyšší částkou než vypsání formuláře s daným požadavkem, podle kterého jej tentýž pracovník vyřídí bez osobní účasti klienta).

Zákonná možnost vytvářet off-shore společnosti zůstává systémově přijatým pravidlem založeným na mezinárodním konsensu. Jednotlivé společnosti jsou však při svém vzniku podřízeny direktivnější kontrole, která představuje diskriminaci některých společností. Tím dochází k neoprávněnému stanovování formálních rozdílů mezi ekonomickými subjekty.

V oblasti státní správy dochází vůči regionům a městům k většímu dirigismu ze strany státu, který jim neproporcionálně odebírá kompetence a přiděluje odpovědnosti za řešení problémů, které stát svými rozhodnutími vyvolal na území regionů a měst (úložiště jaderného odpadu, spalovny, skládky, komunikace nadregionálního významu, zábory půdy ve veřejném zájmu apod.). Objektivní centrální společenský zájem je tak prosazován bez patřičného subjektivního pochopení těch dílčích částí celku, kde je lokálně uplatňován. Snaha posilovat policejní složky naráží na nedostatek vhodných uchazečů o práci u policie.

Obyvatelstvo i nadále chápe ekonomickou kriminalitu jako přijatelnou aktivitu, která zajišťuje zvýšení příjmů. Firmy se brání interními opatřeními, pečlivěji zvažují, koho zaměstnat, a svazují střední management věrnostními bonifikacemi, splatnými teprve ve středně až dlouhodobém horizontu. Jsou v tom úspěšnější než stát, jehož řešení zahrnuje „bonifikaci pořádku“, daňové odpočty při řádné správě daňových povinností, preferuje zvýšenou četnost kontrol (finanční kontrola zkoumá řadu podniků jeden nebo dva dny) před někdy až přehnanou důkladností kontrol v minulosti (zkoumání jednoho podniku řadu dnů do všech detailů).

Převaha uznávání konzumních (materiálních) hodnot ve společnosti vede při zhoršení životní úrovně k neproporcionálně vyšší nespokojenosti a frustraci. Dochází ke znehodnocování kultury a morálky, tyto pojmy přestávají být obecně srozumitelné. Výrazně se snižuje hodnota rodiny, zvýšená porodnost z prvních let 21. století se nepromítla do nové ochoty matek přijmout obtížnou mateřskou roli; naopak možnosti souběhu příspěvků v mateřství a výdělku vyústily ve větší angažovanost matek mimo oblast osobní péče o dítě. Po odeznění populační vlny opět poklesla porodnost, na druhém pólu se snižuje respekt společnosti vůči stáří. Staří lidé se častěji stávají obětmi ekonomické trestné činnosti ze strany pracovníků institucí, které se věnují péči o seniory (např. zpronevěry uložených peněžních prostředků seniorů).

Mediální obraz společnosti je založen na pravomocích, které si média osobují, aniž by jim patřily. Investigativní média jsou vůči bulvárním v menšině, v televizním vysílání se rostoucí měrou projevuje snaha o senzačnost, ve skladbě programů převažují nekonečné seriály proložené kvantem reklam, soutěže orientované na neúměrný zisk vyhrávajících, při průniku do soukromí celebrit média ztrácejí etickou sebekontrolu. Podmínky ve společnosti nevedou k přirozenému růstu zájmu o „všední“ realitu, naopak roste zájem o to, co bulvární média nabízejí. Mediální konfrontace s informacemi o životním stylu celebrit je dalším zdrojem frustrace a nespokojenosti s vlastním životem.

Scénář k variantě B): Problémy nejsou řešeny, pokračuje trendový vývoj

Stav politické scény je rigidnější, pravicové a levicové síly jsou vyrovnané, což v parlamentu vede k obstrukcím a obtížnému projednávání a přijímání zákonů. Politika je poznamenána četnými kauzami vedenými snahou diskreditovat politické protivníky. Došlo k částečné proměně politické scény generační výměnou.

V ekonomice dochází k četnějšímu vyvazování se z diktátu požadavků finančního sektoru tam, kde je to možné. U soukromých podnikatelů to představuje „útek do hotovosti“, do neevidovaného peněžního oběhu, a tím více do „šedé“ ekonomiky. Odborníci a střední management častěji volí možnosti legálně pracovat v zemích EU; zahraniční firmy se u těchto pozic více orientují na zaměstnávání osob ze svých mateřských zemí. Tyto osoby jsou vůči zaměstnavatelům loajálnější, ekonomická kriminalita vlastních zaměstnanců se snižuje.

V právním systému zůstává daný stav. Vzhledem k mezinárodnímu charakteru mnoha ekonomických aktivit zůstávají off-shore registrace zákonnou možností. Je třeba vidět, že vznik možnosti registrací v těchto zemích je spojen i s globálním řešením problematiky zemí třetího světa, kdy státní rozpočet mnoha zemí poskytujících off-shore registrace nemá jiné zásadnější příjmy, než příjmy přímo, nebo zprostředkovaně plynoucí z těchto registrací.

Neřešení problémů v oblasti státní správy vede k trvalé ztrátě důležité složky efektivity demokratického systému. Administrativní náročnost státní správy je vysoká; internetová podání žádostí apod. zatěžují generaci seniorů. Některé obce a regiony, které se rozhodly využít zákonných možností, dosáhly větší samostatnosti a menšího vměšování státu; typicky to jsou obce a regiony, jejichž zastupitelstva jsou podle místních volebních výsledků demokraticky a bez rivality sestavena napříč politickým spektrem a vykazují schopnosti takto spolupracovat.

Na straně obyvatelstva je stále více osob ochotno podstupovat trestné ekonomické jednání, jsou náchylnější takové chování zkoušet, zvlášť když se v zásadě nezměnila represe. V oblasti kultury, morálky a hodnot problémy pokračují v důsledku mezigeneračního předání dosavadního modelu v téměř nezměněné podobě, což se týká většiny obyvatelstva, a tím prodlužují fungování tohoto modelu na další období. Generují se však i nekonformní sociální skupiny, založené na jiných hodnotách a modelech (věřící rodiny, ekologicky citící rodiny, svépomocné skupiny osamělých rodičů s dětmi ap.), pro které je charakteristická systematičtější a důslednější výchova dětí.

Dochází ke zřetelné převaze bulvárnosti tištěných médií. Rozvíjí se internetová publicistika investigativního typu, jejíž autoři tvoří různorodou komunitu; příznačná je však neověřitelnost a tedy nedůvěryhodnost mnoha informací. Pro velký počet čtenářů je bulvární tisk velmi zajímavý proto, že kompenzuje jejich pocity neuspokojení, frustrace a marnosti.

8.5. Možný vliv variant na celkový vývoj kriminality

Jednoduše lze říci, že varianta A (vynucené řešení problémů) by vedla ke snížení celkové ekonomické kriminality, varianta B (trendové neřešení problémů) k nárůstu celkové ekonomické kriminality. U varianty A však zvýšená kontrola v jedné oblasti vede ke snaze potenciálních pachatelů kompenzovat si ušlé příležitosti k nezákonnému obohacování někde jinde a tedy k přelévání mezi jednotlivými druhy kriminality (tj. snížení počtu skutků u jednoho druhu trestné činnosti vede ke zvýšení počtu skutků u jiného druhu trestné činnosti). Pokud je kontrola založena na výraznější vnější represii ze strany státu (varianta A), je přelévání mezi jednotlivými druhy kriminality častější, než pokud je omezení trestné činnosti výsledkem větší vnitřní sebekontroly, která je např. pozitivním výsledkem výchovy v některých typech rodin (varianta B).

8.6. K realnosti variant

Vzhledem k tomu, že jak problémy, tak způsoby jejich řešení jsou založeny minulými trendy, jsou ve střednědobém horizontu možnosti výraznějších vnitřních změn společenských trendů (včetně kriminality a ekonomické kriminality) omezené. Neméně důležitá je globalizace, které je společnost vystavena. Globalizace zvenčí v podstatě nezávisle ovlivňuje vnitřní vývoj, a působí jako další faktor, který nelze vnitřními opatřeními korigovat.

Mnohé problémy vystoupí jako nová kvalita na makroúrovni (ve společnosti, v jejích systémech) až souhrnem četněji se vyskytujících již známých problémů na mikroúrovni (u jednotlivých subjektů). Pak se způsoby řešení těchto problémů musí aplikovat také na mikroúrovni: nestačí jedno plošné opatření, např. přijetí novely zákona, která určité ekonomické chování všeobecně zakáže (nebo nařídí), a to se tak stane trestným (a opačně žádoucím). I dobré výsledky vystoupí jako nová kvalita na makroúrovni až jako specifický souhrn častěji na mikroúrovni aplikovaných žádoucích řešení vedoucích k těmto výsledkům. V tomto smyslu nelze realisticky ani jednu

z variant hodnotit jako tzv. optimistickou, tj. obsahující takový společenský zvrát vývoje, který byl na makroúrovni i mikroúrovni založen na aktivní mobilizaci interních pozitivních rezerv společnosti i jejích jednotlivých subjektů.

9. Organizovaný zločin

Martin Cejp

9.1. Vymezení obsahu

V rámci organizovaného zločinu nejde jenom o kriminalitu páchanou organizovaně, ale jde o soustavné páchání závažné trestné činnosti, včetně aktivit tuto činnost podporujících. Účelem je dosahování maximálních nelegálních zisků při minimalizaci rizika. Subjektem, který tuto činnost páchá, jsou zločinecké skupiny nebo organizace, většinou s víceúrovňovou vertikální organizační strukturou.

Organizovaný zločin patří k největším bezpečnostním rizikům současného světa. Obchod s drogami, prostitucí, krádeže automobilů, uměleckých předmětů, praní špinavých peněz, korupce, daňové, úvěrové, pojišťovací, celní a bankovní podvody, obchodování s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování či nucených prací, pašování zbraní či výbušnin, vydírání, únosy, nelegální převaděčství, obchodování s lidskými orgány, překupnictví, lichva, zakládání podvodných a fiktivních firem, počítačová kriminalita, hazardní hry, nelegální výroba a pašování alkoholu a cigaret, násilí či nájemné vraždy a další představují v současném světě vážné problémy. Organizovaný zločin je nebezpečný zejména tím, že ohrožuje celý společenský systém. Škodí veřejnému i soukromému sektoru, nahlodává autoritu státních institucí, vnáší do ekonomiky nelegální praktiky, do života lidí implantuje patologické jevy. Organizované skupiny mají většinou nadnárodní charakter a působí na širokém teritoriu, překračujícím hranice států i kontinentů. Využívají mezinárodní zkušenosti, mají k dispozici moderní technologie a často i vysoce kvalifikované spolupracovníky.

9.2. Metodologická poznámka

Část, která se týká organizovaného zločinu, je, stejně jako ostatní, autorskou výpovědí o možných problémech a možných variantách jejich řešení. Představy vycházejí ze studia odborné literatury, analýzy zahraničních i tuzemských oficiálních dokumentů a ze zkušenosti autora. Kromě toho byly, právě v této části, v hojně míře využity poznatky z expertních šetření, která realizujeme každoročně od roku 1993. V rámci těchto šetření jsou dotazováni pracovníci speciálních policejních útvarů, kteří v rámci

výkonu své profese přicházejí s organizovaným zločinem do kontaktu a získávají tak bezprostřední poznatky. V expertízách jsou pravidelně zjišťovány základní údaje o struktuře organizovaných zločineckých skupin, působicích na území České republiky, a o jejich aktivitách. Kromě toho jsou každoročně sledována různá specifická témata. Na problémy, které jsou spojeny s možným působením kriminogenních faktorů, byly zaměřeny expertízy realizované v letech 1998, 2005, 2006. V roce 1998 se 20 expertů (*Exp P, 1998*) a v roce 2005 se 28 expertů (*Exp P, 2005*) z policejních útvarů, zabývajících se touto problematikou, vyjádřilo k problémům, které mohou mít vliv na to, že zločinecké skupiny a organizace mohou realizovat tento způsob kriminality, že mohou nacházet spolupracovníky a klienty pro svoje nelegální zboží a služby. V roce 2006 (*Exp P, 2006*) uvedlo 26 expertů svoje návrhy na řešení. Některé poznatky čerpáme i z expertního šetření, které proběhlo – souběžně s expertizou u policistů - v roce 1998 u vybraných pracovníků akademické sféry. (*Exp A, 1998*) Problémy jsme členili podle jednotlivých oblastí života společnosti. Jako základní oblasti jsme stanovili: politiku, ekonomiku, právo, státní správu, obyvatelstvo a kulturu. Původní výpovědi byly podstatně redukovány, odstranili jsme duplicity a eliminovali jsme nepodstatné faktory. Zpočátku jsme uváděli autentické výroky expertů. Ukázalo se však, že je výstižnější jednotlivé výroky zobecnit, proto jsme posléze od autenticity a citací upustili.

9.3. Hlavní problém

V současné době je v České republice hlavním problémem to, že páchaní organizované trestné činnosti je pro pachatele většinou dosti snadným, rychlým, poměrně tolerovaným, úspěšným, pachatele příliš neohrožujícím, efektivním způsobem dosahování vysokého zisku.

9.4. Příčiny - proč je páchaní organizované trestné činnosti efektivním způsobem dosahování vysokého zisku?

Je-li celkový vývoj kriminality stále více **ovlivňován mezinárodními souvislostmi**, platí to pro organizovaný zločin v mnohem větší míře. Mezinárodní charakter je v případě organizovaného zločinu zcela převažující. Široké, většinou celosvětové teritorium, ve kterém organizovaný zločin působí, je pro něj přímo nezbytností. Chce-li dosahovat maximální zisky s minimem rizika musí k tomu využívat co nejširší území. V jeho rámci určuje, kdy a kde k trestné činnosti dojde, odkud a kam se její páchaní přesune tak, aby se to vyplatilo, kde a jak se budou legalizovat zisky z trestné činnosti, případně, kde se ukryjí pachatelé.

Organizovaný zločin se **snaží proniknout do společenského systému** protože potřebuje informace, obstarání dokladů, právní pomoc, ovlivnění strategického rozhodování tak, aby to bylo pro něj prospěšné, potřebuje reklamu pro svoje nelegální zboží a služby. V případě zadržení významného člena skupiny potřebuje mařit trestní řízení, ovlivňovat svědky, případně umožnit útěk.

Někteří politici mohou být zneužitelní. Politici, kteří se v minulosti dopustili závažnějších prohřešků, i ti, kteří se jich stále dopouštějí, skýtají organizovanému zločinu snadnější možnost k vydírání než politici bezúhonní. Zneužitelný je rovněž ten politik, který je tak neomaleně ziskový, že nepohrdne nabídkami vysokých finančních částek, případně jiných požitků. Korupci u některých politiků nelze vyloučit. Třetí typ je politik naivní, který ani netuší, že někteří z představitelů obchodních kruhů, s nimiž se kontaktuje, mohou být představiteli organizovaného zločinu. (*Exp P, 1998*)

Organizovaný zločin může zneužít i problematický **systém financování politických stran**. Činnost politických stran vyžaduje značné finanční prostředky. Strany nevystačí s příspěvky svých členů zejména z toho důvodu, že členské základny nejsou příliš početné. Ani příspěvek ze státního rozpočtu není dostatečný a tak se musí využívat různé zdroje podpor. (*Exp A, 1998.*) Na druhé straně představitelé obchodních a podnikatelských kruhů ochotně využívají možnost prokázat stranám různé pozornosti a tím si koupit jejich přízeň. „*Sponzorování politických stran podnikatelskými subjekty ohrožuje (...) veřejný zájem.*“ (*Potůček, 1997:134*)

Organizovaný zločin **ohrožuje ekonomický systém**. Destabilizuje ekonomiku hlavně tím, že do ní vnáší praktiky, které jsou typické pro zločinecké prostředí. Infiltruje se do finančních kruhů pod zástěrkou legálního podnikání, pokouší se o legalizaci výnosů z trestné činnosti. (*Exp A, 1998*)

Je-li **právní rámec boje proti organizovanému zločinu** málo efektivní a nepružný, jsou-li specifické zákonné úpravy přijímány se zpožděním (*Exp A, 1998*), nepřizpůsobuje-li se pojetí organizovaného zločinu změnám, které probíhají v Evropě (*Exp P, 1998*), vytváří se situace, která je pro organizované zločinecké skupiny výhodná. Stejně tak, jsou-li trestní sazby za nejzávažnější trestné činy příliš nízké, dochází-li ke zprošňování obžaloby z důvodů některých formálních vad bez ohledu na důkazní stránku případu. Jestliže se důkazy o tom, že jde o organizovaný zločin, získávají pouze odposlechem, sledováním či nasazením agenta či informátora, je použití takových prostředků problematické. K obtížnosti prokázání faktu, že jde o organizovaný zločin, přispívá i nedokonalá ochrana svědka. Organizovaným zločineckým skupinám ze zahraničí vyhovuje, je-li zákonná úprava týkající se migrace a azylu příliš liberální. Právní normy by rovněž měly být koncipovány tak, aby

pomáhaly k eliminaci korupčního prostředí. Neexistuje-li povinnost prokazovat původ finančních zdrojů, resp. majetku, je zabavování výnosů z trestné činnosti neefektivní. Tím je usnadněna legalizace nelegálních výnosů. Limitujícím faktorem je i to, když se nově přijaté právní normy, týkající se přímo nebo zprostředkovaně zločinného společenství, obtížně a zdlouhavě prosazují. (*Exp P, 2005, 2006*)

K obecným **nedostatkům státní správy**, z nichž pramení možnost zneužití organizovaným zločinem, patří malá výkonnost. Značným nebezpečím může být přílišná centralizace. Silné centrum „(...) nemá dostatek korektivních zpětných vazeb, ztrácí podporu veřejnosti (...). (Potůček, 1997:165) Do centralizovaného systému může organizovaný zločin snáze vstoupit a dosáhnout zde to, co potřebuje. Stačí zasáhnout jeden článek a pak už vše funguje téměř automaticky. Oproti tomu v demokratickém systému, kde jsou pravomoci rozděleny, a v důsledku toho existuje ochrana před zneužitím moci, je takové proniknutí mnohem obtížnější.

U všech resortů zaměřených na boj s organizovaným zločinem se zlepšilo **technické vybavení a informační zabezpečení**, ale limitujícím faktorem zůstává jejich ne zcela dostatečné využívání. U policistů a pracovníků justice by měly být rozvíjeny **specifické znalosti**, týkající se boje proti organizovanému zločinu. Menší kvalifikační a odborné předpoklady pracovníků obvodních a okresních služeb kriminální policie neumožňují kvalifikovaně stíhat ekonomickou kriminalitu. (*Exp P, 2005*)

Policie ČR potřebuje dostatek lidí s odbornými znalostmi a zkušenostmi, týkajícími se sofistikovaných forem trestné činnosti. Jejich příprava je dlouhodobou záležitostí. Jestliže převažuje formální systém hodnocení policejní práce podle statistik, v němž se nerozlišuje mezi závažnou a běžnou kriminalitou, je fakticky upřednostňováno objasňování běžných druhů trestné činnosti. Neustále probíhající reorganizace mohou mít za následek odchod špičkových, dobře informovaných policejních odborníků do soukromých firem nebo advokátních kanceláří. Uvnitř policie by měla být lepší komunikace mezi útvary, zabývajícími se bojem s organizovaným zločinem, a útvary kriminální policie na všech úrovních. Naprosto nepřijatelné je, vyskytuje-li se v řadách policistů korupce, zejména u Cizinecké a pohraniční policie a při vydávání dokladů. Špatné jazykové vybavení může způsobit, že se obtížně proniká do mezinárodních zločineckých struktur, že se nesnadno získávají informace mezinárodního charakteru. Jestliže má Policie České republiky malou důvěru veřejnosti, pak se nemůže o veřejnost opírat. Na škodu je je-li Policie České republiky před veřejností degradována, a vniká-li v důsledku toho u policistů obava uplatnit potřebné kroky, nedůvěra sama v sebe. (*Exp P, 2005,2006*)

Limitující je vážnoucí **spolupráce se zahraničními policejními sbory**, není-li přímé propojení a přetrvává-li zdlouhavé vyřizování formalit. Pokud je problém získat informace

k osobám ze zahraničí, zejména ze zemí, odkud osoby páchající trestnou činností nejčastěji pocházejí (Vietnam, Čína, Ukrajina, Rusko, Gruzie), a je-li u skupin z asijských zemí obtížné ověření totožnosti zadržených osob, pak získávají zahraniční zločinecké skupiny výhodu. (Exp P, 2006)

Organizovaný zločin může působit **disharmonie v sociální struktuře**. Zůstane-li neodhalen, stává se účast v jeho aktivitách zdrojem značných příjmů. Zejména bossové organizovaného zločinu se, díky značným finančním prostředkům a četným kontaktům, mohou dostat na vysoké příčky společenského žebříčku. „*Není vyloučena legalizace ekonomických pozic získaných v šedé nebo i černé ekonomice*“.(Machonin, Tuček, 1996:130)

Velká část obyvatelstva se **obtížně orientuje** v současné situaci. Na občany spíše působí to, že činnost organizovaného zločinu je většinou skrytá. Jde o potenciální hrozbu, většinou o **neidentifikovatelný pocit nebezpečí**. Při silném pronikání zločinu do společenského systému si nikdo nemůže být jist tím, kdo je kdo. Malá informovanost občanů o organizovaném zločinu může vést k tomu, že lidé mají oprávněné obavy z pachatelů, nejsou ochotni svědčit. (Exp P, 1998)

Část obyvatelstva může existenci organizovaného zločinu akceptovat. Oslabení sociální kontroly může vést k **toleranci vůči zločinu**. (Exp P, 1998). Rostoucí sociální rozdíly mohou, spolu s konzumní morálkou a zdůrazněním okázalého životního stylu založeného na nicnedělání, být důvodem, proč mohou někteří lidé spoluprací s organizovaným zločinem vyhledávat. Někteří lidé se mohou domnívat, že poctivou prací se těžko prosadí a že jedinou cestou k úspěchu je podvod.

Ke **spolupráci s organizovanými zločineckými skupinami** se uchylují spíše ti, kdo mají s nepřilíh legálními praktikami praxi z minulosti a prošli zkušeností šedé ekonomiky. Tito lidé mohli získat značný majetek a s ním vstoupit do podnikání, které je buď za hranicí legality, nebo, u zkušenějších z nich, balancuje na hranici mezi legálním a nelegálním. Mají finančních prostředků relativně dost, ale chtějí jich mít stále více a více - pokud možno okamžitě.

K tomu, aby mohli bossové zločineckých skupin svoji činnost provádět s co nejmenším rizikem, musí buď sami patřit k elitě, která určuje pravidla, nebo mít s touto elitou velice dobré kontakty. Proto je nutné neustále počítat s tím, že čelní představitelé organizovaného zločinu o kontakty se společenskou elitou enormně usilují. Bossové organizovaného zločinu se chtějí přátelit spíše s bohatými, mocnými a spokojenými, kteří jim mohou být užiteční, než s vyřazenými, chudými a nespokojenými.

Organizovaný zločin **vnáší do společnosti také patologické jevy**. Nabízí lidem nelegální zboží a služby. Tím nejen uspokojuje, ale také záměrně vyvolává, poptávku po tomto zboží a službách.

Místo přátelských vztahů převažují kontakty založené na známostech. Ze známosti si lidé vzájemně poskytují protislužby. Kontakty jsou založeny na vzájemné vděčnosti. Negativním jevem, souvisejícím s udržováním kontaktů a známostí je to, že na základě známostí a protekcí se utváří kariéra i postavení ve společnosti. „*Určití lidé se schází ve vybraných a prestižních klubech, kde navazují a budují konexe, které slibují nejvyšší zisk, vliv a přístup ke špičkovým službám.*“ (Keller, 1995:66). Organizovaný zločin dokáže takovýto systém plně využít. Snaží se udržovat **kontakty s politickými i obchodními špičkami, s rozhodujícími lidmi ze sdělovacích prostředků**. Na základě těchto kontaktů pak získává informace, případně zastání od oficiálních kruhů, aniž by musel sáhnout ke korupci nebo dokonce násilí. Přátelé přátel sami od sebe rádi pomohou. Existuje vlastní **subkultura světa zločinu** spojená s ostentativním pohrdáním kulturou dané společnosti. Pachatelé organizované trestné činnosti mají pocit jisté nadřazenosti. Spoléhají na to, že díky svému postavení na společenském žebříčku, podpoře vlivných osob a v důsledku nízké výkonnosti orgánů činných v trestním řízení jsou nedotknutelní.

Sdělovací prostředky často neinformují o organizovaném zločinu objektivně, neberou v úvahu souvislosti a následky. Média například nectí zásadu, že by neměla být poškozována oběť, ohroženi její příbuzní a majetek. Sdělovací prostředky nejsou využívány v boji s organizovaným zločinem a s korupcí spojenou s politickým pozadím. Často je neoprávněně zpochybňována činnost orgánů činných v trestním řízení. Negativní prohršky jednotlivých policistů jsou příliš medializovány a je haněna kvalitní policejní práce. V důsledku zveličování afér u Policie ČR nemají policisté dostatečnou podporu veřejnosti. (Exp P, 2005, 2006)

Prostředky masové komunikace **mohou banalizovat nebo glorifikovat zlo.** (Petrusek, in.: Gál, 1994:62). Sdělovací prostředky mohou rovněž zdůrazňovat určitý životní styl, který má ve své podstatě poměrně blízko k neetickým, často i nelegálním praktikám. (Exp A, 1998) V souvislosti s tím, že mají nemalý vliv na veřejné mínění, mohou nevědomky, v horším případě pak vědomě, působit v zájmu něčeho, co je pro organizovaný zločin výhodné. A konečně: mohly by se v konkurenčním prostředí chovat natolik tržně, že nepohrdnou značnými finančními prostředky, které by jim případně mohl organizovaný zločin nabídnout. (Exp A, 1998)

Organizovaný zločin je v současné společnosti nezanedbatelným subjektem, jehož význam nelze podceňovat. Jako každý významný subjekt, může mít i on zájem na **utváření veřejného mínění**. Může být zainteresován na tom, aby se utvářely „vhodné“ postoje veřejnosti k různým aktivitám, které obhospodařuje, a které se pohybují na hranici nebo za hranicí legálního podnikání. Může nenápadně propagovat drogy, prostituci atd. (Exp P, 1998)

Sdělovací prostředky by měly rovněž **informovat veřejnost o všech nebezpečnostech**, která jsou s působením organizovaného zločinu spojena. Zejména by veřejnost měla být informována o tom, že organizovaný zločin škodí celé společnosti - narušuje politický, hospodářský, právní systém, porušuje etické normy, může zničit vše, co lidé svým úsilím vytvořili. (*Exp P, 2005*)

9. 5. Jaké mohou být varianty řešení problémů

Pozn.: Tato část je autorskou vizí dvou variant, které by mohly u jednotlivých problémů nastat.

Ohrožení společenského systému ze strany organizovaného zločinu

Varianta a) – úspěšně se řeší

Jsou přijata opatření, která zabraňují organizovanému zločinu v pronikání do společenského systému. Jsou ustaveny mechanismy, které chrání systém a jeho pracovníky, určena pravidla, jak postupovat v případech pokusů o korupci nebo vydírání.

Varianta b) - neřeší se nebo se řeší špatně

Organizovaný zločin využívá nedostatečnou ochranu společenského systému a programově se snaží ovlivnit ty exponované osobnosti, které mu mohou jakýmkoliv způsobem prospět. Za tímto účelem atakuje politiky, představitele obchodních kruhů, úředníky, právníky, politiky, novináře a další. Začíná většinou korupcí, dojde-li k odmítnutí, přejde svět zločinu k výhrůžkám fyzickým násilím či ohrožením majetku, očernováním. V krajním případě může tyto výhrůžky uskutečňovat.

Podcenění nebezpečí organizovaného zločinu nebo bagatelizace této problematiky

Varianta a) – úspěšně se řeší

Boj proti organizovanému zločinu vychází z jasné vize cílového žádoucího stavu. Na základě analýzy je vypracována koncepce, rozvrženy strategické kroky, stanoveni aktéři a rozděleny jejich úkoly. Činnost je koordinovaná, průběžně se analyzují úspěchy i nedostatky.

Varianta b) - neřeší se nebo se řeší špatně

Boji proti organizovanému zločinu chybí koncepce a koordinovaný postup. Probíhají různé dílčí kampaně, které nevedou k dosažení žádoucího stavu. Realizují

se rasantní populistická řešení, která často směřují k omezování svobody a lidských práv.

Někteří politici mohou být zneužitelní

Varianta a) – úspěšně se řeší

V oblasti politiky se stále více zapojují bezúhonní občané, proti nimž nelze použít žádné prohřešky z minulosti. Politici jsou natolik seznámeni s možnými nebezpečími, že se ve vlastním zájmu žádných prohřešků nedopouštějí. Ani ze zjištěných důvodů, ani z nevědomosti. Nenechají se zneužít provokacemi.

Varianta b) - neřeší se nebo se řeší špatně

Politici, kteří se v minulosti dopustili závažnějších prohřešků nebo se jich stále dopouštějí, politici zjištění nebo naivní mohou být vydírání. Politici nejsou dostatečně obeznámeni s nebezpečím organizovaného zločinu a z nevědomosti poskytují požadované informace, prosazují opatření, která jsou zneužitelná. V krajním případě mohou ve spojení s organizovaným zločinem hledat zdroj vysokých příjmů.

Propojování moci politické s mocí ekonomickou

Varianta a) – úspěšně se řeší

Jsou přijata legislativní a správní opatření, která by zabránila tomu, aby se jednotlivé osoby, vztahy a zájmy mezi oblastí politiky a ekonomiky prolínaly.

Varianta b) - neřeší se nebo se řeší špatně

Nadále působí okolnosti, které zvýhodňují toho, kdo mezi politické špičky pronikl, nějakým způsobem si je zavázal, či byl jinak s nimi spřízněn.

Zneužití systému financování politických stran.

Varianta a) – úspěšně se řeší

Možnost zneužívání systému financování politických stran je lépe ošetřena a důsledně kontrolována.

Varianta b) - neřeší se nebo se řeší špatně

Politické strany ochotně přijímají sponzorské dary a finanční prostředky od představitelů obchodních a podnikatelských kruhů. Mezi nimi mohou být i nabídky ze strany organizovaného zločinu.

Zneužívání migrační a azylové politiky

Varianta a) – úspěšně se řeší

Ani migrační, ani azylovou politiku nelze zneužívat k pronikání cizinců zapojených ve zločineckých strukturách na naše území a k tomu, aby zde páchali trestnou činnost. Nelze ji zneužívat ani k obchodování s lidmi.

Varianta b) - neřeší se nebo se řeší špatně

Migrační a azylová politika je organizovanými zločineckými skupinami zneužívána. Organizované zločinecké skupiny obchodují s tím, že zařídí potřebná povolení a doklady, zajišťují si přísun lidí pro obchodování za účelem sexuálního vykořisťování nebo nucených prací, v některých případech i řadové členy pro svou vlastní potřebu.

Organizovaný zločin ohrožuje ekonomický systém

Varianta a) – úspěšně se řeší

Daří se postihovat trestnou činnost proti ekonomickému systému, prokazovat podnikání na bázi organizovaného zločinu. Banky neposkytují úvěry neuváženě. Neoprávněně nebo nepoctivě získaný majetek je odhalen. Majetek, který nepřináší společenský prospěch, nepřináší ani zisk. Zboží podřadné kvality, napodobující značkové, je důsledně zabavováno a případné finanční prostředky, získané z jeho prodeje, nelze vyvážet do zahraničí. Ekonomická kriminalita se řeší mimo region, ve kterém byla spáchána, vzhledem k tomu, že v místních poměrech existuje větší osobní vzájemná závazanost.

Varianta b) - neřeší se nebo se řeší špatně

Organizovaný zločin se infiltruje do finančních kruhů pod zástěrkou legálního podnikání, pokouší se o legalizaci výnosů z trestné činnosti. Podnikatelé jsou vystaveni naprosté zvlí těchto podniků, které mají monopolní postavení. S podnikáním jsou často spojeny daňové úniky.

Právní rámec boje proti organizovanému zločinu je málo efektivní a nepružný

Varianta a) – úspěšně se řeší

Specifické zákonné úpravy jsou v souladu s normami Evropské unie. Nasazení skrytého agenta je méně komplikované a tudíž i účinnější. Uplatňuje se institut korunního svědka. Je zavedena povinnost prokazovat původ finančních zdrojů a majetku. Právní normy jsou koncipovány tak, aby pomáhaly k eliminaci korupčního prostředí.

Varianta b) - neřeší se nebo se řeší špatně

Trestní sazby za nejzávažnější trestné činy jsou stále příliš nízké. Možnosti odposlechu či nasazení skrytého agenta jsou problematické, a tudíž neefektivní. K obtížnosti prokázání faktu, že jde o organizovaný zločin, přispívá i nedokonalá ochrana svědka. Zákonodárství v oblasti migrační a zejména azylové politiky je příliš liberální. Skutečnost, že neexistuje povinnost prokazovat původ finančních zdrojů, resp. majetku a že chybí institut majetkových příznání a zákon o prokazování majetku, má za následek, že zabavování výnosů z trestné činnosti není dost efektivní. Tím je usnadněna legalizace nelegálních výnosů. Nově přijaté právní normy se obtížně a zdlouhavě prosazují. Z hlediska trestně procesního je systém mezinárodní právní pomoci zatím dosti těžkopádný a formální.

Práce soudů má řadu nedostatků

Varianta a) – úspěšně se řeší

Soudní řízení je kompetentní a probíhá v optimální časové lhůtě. Závažná trestná činnost je přísněji a důsledněji trestána, soudní rozhodnutí je respektováno. Soudy požívají vyšší důvěru.

Varianta b) - neřeší se nebo se řeší špatně

Soudní řízení je stále zdlouhavé. Problematická je i přílišná benevolence soudů. V některých případech není rozhodnutí soudu vůbec respektováno. Pachatelé využívají možnost opakovaného odvolání, obviní soudce z podjatosti nebo zaplatí kauci. K nevykonnosti soudů přispívají i chybná rozhodnutí, nebo přinejmenším administrativní opomenutí soudců. Z nedostatků v práci soudů pramení zvyšující se tolerance k negativním společenským jevům. Jestliže justiční systém neobstojí při prosazování práva, nedokáže-li uspět při vymáhání dluhů, majetku, závazků a smluv - důvěra ve spravedlnost a možnosti zákona klesá. Jsou-li navíc veřejnosti známy případy nekompetentního počínání některých soudců, není divu, že prestiž soudů je nízká a důvěra v soudy klesá.

Nedostatky státní správy

Varianta a) – úspěšně se řeší

Zlepšuje se úroveň personálního složení pracovníků státní správy, jejich kvalifikovanosti pro výkon funkcí i schopnosti rozpoznat organizovaný zločin a čelit mu. Zvyšují se jazykové znalosti pracovníků státní správy, což vede ke zlepšení mezinárodní spolupráce. Zlepšuje se technické vybavení a informační zabezpečení. Existuje centrální databáze pro boj s organizovaným zločinem

Varianta b) - neřeší se nebo se řeší špatně

Závažným limitujícím faktorem je nedostatek jasných pravidel omezujících libovůli. Stále chybí možnost kvalitní profesionální přípravy zaměřené na výkon funkce ve státní správě. Chybí těsnější součinnost mezi orgány činnými v trestním řízení. Přetrvává nedostatečné informační zabezpečení. Nedostatečné jazykové znalosti limitují možnosti mezinárodní spolupráce. Diletantismus státní správy má nepříznivé důsledky ve vztahu ke kriminalitě a organizovanému zločinu. Je zdrojem mnoha závažných chyb. Nízká profesionalita státních úředníků, politiků i části manažerů se také projevuje ve vztahu k důležitým informacím. Právě prostřednictvím těchto lidí nejčastěji dochází k jejich úniku. Přílišnou benevolenci může využít organizovaný zločin, který se vyznačuje důkladnou přípravou, zjišťováním informací, zajištěním bezpečnosti, získáváním spojenců.

Nedostatky, které se týkají policie

Varianta a) – úspěšně se řeší

Policie ČR zlepšuje se technické vybavení, informační zabezpečení, analytickou činnost, komunikaci mezi útvary zabývajícími se bojem s organizovaným zločinem a útvary kriminální policie na všech úrovních, komunikaci se zeměmi, odkud osoby páchající trestnou činností nejčastěji pocházejí. Jazykové vybavení pracovníků policie umožňuje lépe pronikat do mezinárodních zločineckých struktur, získávat informace mezinárodního charakteru a spolupracovat se zahraničními policejními sbory.

Varianta b) - neřeší se nebo se řeší špatně

Policie ČR stále nemá pro boj s dobře připraveným organizovaným zločinem odpovídající technické vybavení, informační zabezpečení, analytickou činnost. Chybějí lidé s odbornými znalostmi a se zkušenostmi, týkajícími se sofistikovaných forem trestné činnosti. Policie není schopna odborně a technicky reagovat na to, že skupiny organizovaného zločinu vyhledávají stále nové formy trestné činnosti. Uvnitř policie je špatná komunikace mezi jednotlivými útvary. V dosti vysoké míře se vyskytuje v řadách policistů korupce. Existují překážky ve spolupráci se zahraničními policejními sbory při zjišťování informací. Policie není před veřejností podporována. Limitujícím faktorem je malá vůle objasnit občanům, že policejní prostředky by měly chránit slušné občany před pácháním trestné činnosti.

Organizovaný zločin působí disharmonie v sociální struktuře.

Varianta a) – úspěšně se řeší

Finanční prostředky, pocházející ze zločinné činnosti, se nemohou uplatnit v legální ekonomice. Bossově organizovaného zločinu se nedostávají na vysoké příčky společenského žebříčku.

Varianta b) - neřeší se nebo se řeší špatně

Dále se prohlubuje sociální distance. Přístup k mocenským pozicím je nerovný. Společenský systém umožňuje, aby byl životní úspěch dosahován i nemorálním způsobem. Bossově zločineckých skupin usilují o to, aby buď sami patřili k elitě, která určuje pravidla, nebo aby měli s touto elitou dobré kontakty. Přátelí se s bohatými, mocnými a spokojenými. V atmosféře, kdy si lidé ze známosti vzájemně poskytují protislužby, se tato snaha daří úspěšně naplňovat.

Vztah občanů k organizovanému zločinu – obavy, tolerance, spolupráce

Varianta a) – úspěšně se řeší

Díky zlepšené informovanosti o organizovaném zločinu jsou si lidé vědomi nebezpečí, které hrozí celé společnosti, netolerují organizovaný zločin, nepřístupují na spolupráci s ním a nevyhledávají jeho zboží a služby.

Varianta b) - neřeší se nebo se řeší špatně

V životě společnosti přetrvávají nezřetelné normy a protichůdná pravidla. Občané nejsou objektivně informováni o organizovaném zločinu a obtížně se orientují v situaci. Převažuje neidentifikovatelný pocit nebezpečí, případně obavy z ozbrojených, násilných střetů. Není vnímáno ohrožení občanů i společnosti rafinovaně maskovanými formami trestné činnosti. Částečně z malé informovanosti a částečně z nedůvěry v oficiální instituce pravděpodobně vyplývá, že část obyvatelstva existenci organizovaného zločinu toleruje a akceptuje. Někteří lidé spolupráci s organizovaným zločinem neodmítají nebo dokonce sami vyhledávají.

Pokud lidé, toužící po zisku z nelegální činnosti, začnou s organizovaným zločinem spolupracovat, tak jejich nenasytnost bude s největší pravděpodobností hrubě zneužita. Významného mocenského postavení v rámci struktur organizovaného zločinu nikdy nedosáhnou. Začnou-li sami v oblasti organizovaného zločinu podnikat, a budou mít dost síly (finanční, intelektuální i hrubé), aby získali převahu nad ostatními zločineckými skupinami, pak mohou být velice nebezpeční.

Organizovaný zločin vnáší do společnosti patologické jevy

Varianta a) – úspěšně se řeší

Lidé jsou si vědomi rizik spojených s patologickými jevy. Klesá poptávka po nelegálním zboží a službách. V důsledku toho se snižují zisky organizovaných zločineckých skupin.

Varianta b) - neřeší se nebo se řeší špatně

Organizovaný zločin nabízí lidem nelegální zboží a služby. Tím nejen uspokojuje, ale také záměrně vyvolává poptávku po tomto zboží a službách. Na to, co nabízí organizovaný zločin, je potřeba mít peníze. Klientela je hlavně mezi bohatými nebo mezi těmi, kdo si opatřují peníze nelegálním způsobem.

Rodina a škola neplní dostatečně výchovné funkce

Varianta a) – úspěšně se řeší

Škola i rodina působí proti nárůstu patologických jevů. Nabízí se pestré možnosti pro aktivní využívání volného času.

Varianta b) - neřeší se nebo se řeší špatně

V souvislosti s patologickými formami životního stylu se může u části populace vytvářet celoživotní závislost na požívání návykových látek. Bezprostředněji ohrožujícím důsledkem je pak skutečnost, že s nadměrným požíváním alkoholu nebo omamných a psychotropních látek je často spojena kriminalita, od níž pak může být blízko k účasti na organizovaném zločinu.

Sdělovací prostředky neinformují o organizovaném zločinu objektivně

Varianta a) – úspěšně se řeší

Sdělovací prostředky působí preventivně zveřejňováním již odsouzených případů tak, aby se občané nestávali oběťmi organizovaného zločinu. Veřejnost je informována o tom, že organizovaný zločin neškodí pouze bezprostředním ohrožením životů nebo majetku, ale že bytostně škodí celé společnosti - narušuje politický, hospodářský, právní systém, porušuje etické normy, může zničit vše, co lidé svým úsilím vytvořili.

Varianta b) - neřeší se nebo se řeší špatně

Sdělovací prostředky nejsou využívány v boji s organizovaným zločinem a s korupcí spojenou s politickým pozadím. Neinformují o organizovaném zločinu objektivně, neberou v úvahu souvislosti a následky, nectí zásadu, že by neměla být poškozována

obět, ohrožení její příbuzní a majetek. Často je neoprávněně zpochybňována činnost orgánů činných v trestním řízení.

9.6 Scénáře možného budoucího vývoje

Scénář k variantě A): Problém je úspěšně řešen

(Pozn.: Ve scénáři A) jsou- na základu jednotlivých variant – celkově shrnuty okolnosti, které by bylo možné dosáhnout při úspěšném řešení problémů.)

Boj proti organizovanému zločinu vychází z jasné vize cílového žádoucího stavu. Na základě analýzy je vypracována koncepce, rozvrženy strategické kroky, stanoveni aktéři a rozděleny jejich úkoly. Činnost je koordinovaná, průběžně se analyzují úspěchy i nedostatky. Jsou přijata opatření, která zabraňují organizovanému zločinu v pronikání do společenského systému. Jsou ustaveny mechanismy, které chrání systém a jeho pracovníky, určena pravidla jak postupovat v případech pokusů o jeho narušení, například korupcí nebo vydíráním. V oblasti politiky se stále více zapojují bezúhonní občané. Politici se ve vlastním zájmu nedopouštějí žádných prohřešků ze zjištěných důvodů. Jsou natolik seznámeni s možnými nebezpečími, že se nedopouštějí prohřešků ani z nevědomosti. Nenechají se zneužít provokacemi. Jsou přijata legislativní a správní opatření, která zabraňují tomu, aby se jednotlivé osoby, vztahy a zájmy mezi oblastí politiky a ekonomiky prolínaly. Možnost zneužívání systému financování politických stran je lépe ošetřena a důsledně kontrolována. Ani migrační, ani azylovou politiku nelze zneužívat k pronikání cizinců zapojených ve zločineckých strukturách na naše území a k tomu, aby zde páchali trestnou činnost.

V oblasti ekonomiky se daří postihovat trestnou činnost proti ekonomickému systému. Případy, kdy dochází k podvodnému podnikání na bázi organizovaného zločinu jsou odhalovány. Banky neposkytují neuváženě úvěry. Neoprávněně nebo nepoctivě získaný majetek není možné legalizovat. Zboží podřadné kvality, napodobující značkové, je důsledně zabavováno a případné finanční prostředky, z jeho prodeje získané, nelze vyvážet do zahraničí.

Právní normy, které se týkají potlačování organizovaného zločinu jsou v souladu s normami Evropské unie a lze je efektivně využívat. Uplatňuje se institut korunního svědka. Je zavedena povinnost prokazovat původ finančních zdrojů a majetku. Právní normy napomáhají k eliminaci korupčního prostředí. Nasazení skrytého agenta je méně komplikované a tudíž i účinnější. Soudní řízení je kompetentní a probíhá v optimální

časové lhůtě. Závažná trestná činnost je přísněji a důsledněji trestána, prosazování práva je důsledné, soudní rozhodnutí je respektováno. Soudy požívají vyšší důvěru.

Ve státní správě se zlepšuje úroveň personálního složení pracovníků. Zvyšuje se jejich celková kvalifikovanost pro výkon funkcí i specifické znalosti a praktické zkušenosti, týkající se kontroly závažných forem trestné činnosti. Zlepšující se jazykové znalosti pracovníků státní správy vedou ke zlepšení mezinárodní spolupráce. Zlepšuje se technické vybavení a informační zabezpečení.

Policie ČR se postupně mění v moderní, kvalifikovaně a efektivně pracující systém. Zlepšuje se technické vybavení, informační zabezpečení, analytická činnost. Funguje komunikace mezi útvary zabývajícími se bojem s organizovaným zločinem a útvary kriminální policie na všech úrovních. Odhalování a dokumentování organizovaného zločinu je založeno na dlouhodobém procesu soustředování a vyhodnocování zpravodajských informací s cílem odhalit celou skupinu až po nejvyšší organizační článek. Zlepšující se jazykové vybavení pracovníků policie umožňuje lépe pronikat do mezinárodních zločineckých struktur, získávat informace mezinárodního charakteru a spolupracovat se zahraničními policejními sbory. Zlepšuje se komunikace se zeměmi, odkud osoby páchající trestnou činností nejčastěji pocházejí.

Daří se odhalovat i bosse organizovaných zločineckých skupin a tím je jim zabráněno v dosažení společenského úspěchu a uznání a v tom, aby se mohli dostávat na nejvyšší příčky společenského žebříčku.

Informovanost občanů o organizovaném zločinu se výrazně zlepšila. Lidé jsou si vědomi nebezpečí, které hrozí celé společnosti, chápou podstatu věci, dovedou si sami odvodit, jak vypadá zákulisí. Nepropadají neúměrnému nadšení z populistických opatření, naopak oceňují výsledky soustavné činnosti, která brání rozvinutí akcí organizovaných zločineckých skupin. Vzhledem k tomu, že jsou si lidé vědomi důsledků, jaké by jejich jednání mohlo mít, netolerují organizovaný zločin a nepřistupují na spolupráci s ním.

Tím, že jsou si lidé ve větší míře vědomi, jaká nebezpečí jsou spojena s drogovou závislostí, že prostituce je regulována a lidé jsou si zároveň vědomi rizik s ní spojených, že jsou lidé obezřetnější k nabídce různých finančních výpomocí, klesá poptávka po nelegálním zboží a službách a v důsledku toho se snižují zisky organizovaných zločineckých skupin. Škola i rodina varují před nebezpečími spojenými s patologickými formami životního stylu, nabízejí možnosti pro aktivní využívání volného času.

Sdělovací prostředky působí preventivně zveřejňováním již odsouzených případů tak, aby se občané nestávali oběťmi organizovaného zločinu. Veřejnost je informována o tom, že organizovaný zločin neškodí pouze bezprostředním ohrožením životů nebo majetku, ale že bytostně škodí celé společnosti - narušuje politický, hospodářský, právní systém, porušuje etické normy, může zničit vše, co lidé svým úsilím vytvořili.

Scénář k variantě B): Problémy nejsou řešeny nebo jsou řešeny špatně

(Pozn.: Ve scénáři B) jsou – na základě jednotlivých variant – celkově shrnuty okolnosti, které by mohly hrozit pokud by problémy nebyly řešeny nebo byly řešeny špatně.)

Politické strategii boje proti organizovanému zločinu chybí koncepce a koordinovanost. Organizovaný zločin je podceňován a bagatelizován, chybí vůle k rasantnímu řešení. Politická reprezentace neposkytuje dostatek podpory justičnímu a bezpečnostnímu aparátu. Organizovaný zločin využívá nedostatečnou ochranu společenského systému a programově se snaží – většinou prostřednictvím korupce - ovlivnit vydrátelné, nezkušené nebo ziskové politiky, představitele obchodních kruhů, úředníky, právníky, novináře a další. Dochází k propojování moci politické s mocí ekonomickou. V důsledku toho mohou vznikat situace příznivé pro legalizaci podezřelých firem. Politické strany přijímají sponzorské dary a finanční prostředky i od pochybných dárců. Zvýhodňování jsou ti, kdo mezi politické špičky pronikli, nějakým způsobem si je zavázali, nebo jsou s nimi jakýmkoliv způsobem spřízněni. Organizované zločinecké skupiny zneužívají migrační a azylovou politiku k obchodování s lidmi. Bezpečnostní politika České republiky není dostatečně veřejně prezentována. Probíhají různé dílčí kampaně, které nevedou k dosažení žádoucího stavu. Jestliže v politice chybí koncepce a z ní vyplývající strategie, nelze účinně čelit kriminalitě a organizovanému zločinu. Dílčí kroky, jako boj proti korupci, hledání konkrétních viníků hospodářské kriminality, jsou nesytemové a mívají se s žádoucím účinkem. Politika nesleduje veřejný zájem, což vytváří stupňující se ovzduší nedůvěry mezi představiteli politických stran a občany. Takové ovzduší může organizovaný zločin využít jak proti politikům, tak proti občanům. Ohrožení ze strany organizovaného zločinu jsou natolik závažná, že se týkají samotných základů demokratického společenského systému. Hrozí přechod k populistickým řešením, k různým formám totality a nesvobody. Populistická řešení často směřují k omezování svobody a lidských práv.

Spojení ekonomiky s politikou vytváří prostředí k legalizaci podezřelých firem. Organizovaný zločin poškozují ekonomiku tím, že proniká do finančních kruhů a pod zástěrkou legálního podnikání legalizuje výnosy z trestné činnosti. Zároveň obchoduje na

trhu s nelegálním zbožím a službami, s drogami, zbraněmi, sexuálními službami, s pašovaným nebo kradeným zbožím. Předmětem obchodu se stává i osobní bezpečnost a ochrana majetku. Proti kriminalitě je lépe chráněn občan, který si může svoji bezpečnost koupit. Jde především o mechanickou ochranu majetku, ale může jít i o najaté osobní ochránce. Tito ochránci nemusí v kontaktech mezi bohatými pak sloužit pouze k ochraně, ale mohou být zneužiti i k nátlaku. Zločinecké skupiny sledují podnikatele za tím účelem, aby na ně mohly cokoli použít a pak je vydírat nebo jinak „zapojit“. Vydírání se více soustřeďuje na lidi s vyššími příjmy či větším majetkem, na ty, kdož chtějí rychle zbohatnout. Značné zisky – které jsou navíc převáděny do zahraničí – plynou z prodeje zboží podřadné kvality, napodobujícího značkové.

Právní rámec boje proti organizovanému zločinu je stále málo efektivní. Trestní sazby za nejzávažnější trestné činy jsou stále příliš nízké, nedostatečná ochrana svědka vede k tomu, že organizovaná trestná činnost se obtížně prokazuje. Použití operativně pátracích prostředků, operativní techniky a odposlechů telekomunikačního provozu se záznamem je komplikované, neefektivní, a často je před veřejností zpochybňováno. Liberální zákonodárství v oblasti migrační a zejména azylové politiky umožňuje organizovanému zločinu přesouvat na území ČR členy zločineckých skupin a obchodovat s lidmi. Zabavování výnosů z trestné činnosti není dost efektivní. Systém mezinárodní právní pomoci je zatím velmi těžkopádný a formální. Přetrvává řada nedostatků v práci soudů: soudní řízení je stále zdoluhavé, problematičtější je i přílišná benevolence soudů, vyskytují se i chybná rozhodnutí nebo administrativní opomenutí. V řadě případů není rozhodnutí soudu vůbec respektováno. V důsledku toho dále klesá důvěra ve spravedlnost a možností zákona. Nedůvěra se pak přenáší na celý státní a společenský systém. Vzhledem k tomu, že činnost právního systému není zcela efektivní, získávají pachatelé organizované trestné činnosti pocit jisté nadřazenosti. Domnívají se, že v důsledku nízké výkonnosti policie, státních zástupců a soudců v potírání organizovaného zločinu jsou neodhalitelní.

Ve státní správě přetrvává nedostatečné informační zabezpečení. Nejsou stanovena jasná a jednoznačná pravidla omezující libovůli. Stále chybí speciálně zaměřená profesní příprava, jazykové znalosti nejsou na takové úrovni, aby mohla probíhat potřebná mezinárodní spolupráce. Významná místa jsou obsazována na základě známostí, protekcí a politických vlivů. Místa odborníků zaujímají laici. Nízká profesionalita státních úředníků má za následek přílišnou benevolenci ve vztahu k závažné kriminalitě, vede k nedbalému zacházení s důležitými informacemi. Prostřednictvím těchto lidí dochází k jejich úniku.

Pro boj s dobře připraveným organizovaným zločinem chybí Policii ČR zajištění odpovídajícího technického vybavení, informačního zabezpečení analytické činnosti. Uvnitř policie není optimální komunikace mezi útvary zabývajících se bojem

s organizovaným zločinem a útvary kriminální policie na všech úrovních. V dosti vysoké míře se vyskytuje v řadách policistů korupce. Nedostatečné jazykové vybavení způsobuje, že se obtížně proniká do mezinárodních zločineckých struktur, že se nesnadno získávají informace mezinárodního charakteru. Existují překážky ve spolupráci se zahraničními policejními sbory při zjišťování různých operativních informací. Vzhledem k tomu, že postupy policistů jsou často před veřejností zpochybňovány, nemají policisté dostatek sebedůvěry a v důsledku toho zůstávají v pasivitě. Policie nemá příliš velkou důvěru veřejnosti.

Ve vztazích mezi lidmi hraje rozhodující roli majetek. Převažují kontakty založené na známostech. Na základě známostí a protekcí se utváří kariéra i postavení ve společnosti. Úbytek skutečně přátelských vztahů, degenerace vztahů sousedských, redukce vzájemných lidských kontaktů pouze na to, čím si mohou být dva jedinci prospěšni, vede ke komunikační lhostejnosti a tím i k oslabení sociální kontroly. S oslabením sociální kontroly roste tolerance vůči protispoločenskému a někdy i vůči nelegálnímu počínání.

V rámci sociální struktury se, díky značným finančním prostředkům a četným kontaktům, mohou bossové organizovaného zločinu dostat na vysoké příčky společenského žebříčku. Organizovaný zločin dokáže takový systém plně využít. Snaží se udržovat kontakty s politickými i obchodními špičkami, s rozhodujícími lidmi ze sdělovacích prostředků. Na základě těchto kontaktů pak získává informace, případně zastání od oficiálních kruhů, aniž by musel sáhnout ke korupci nebo dokonce násilí. Přátelé přátel sami od sebe rádi pomohou.

Občané nejsou o organizovaném zločinu objektivně informováni. Důsledkem je, že většinou mají neidentifikovatelný pocit nebezpečí, případně obavy z ozbrojených, násilných střetů. Mají oprávněné obavy z pachatelů a obávají se podat svědeckou výpověď. Nejsou ochotni spolupracovat s policií a státní správou. Částečně z malé informovanosti a částečně z nedůvěry v oficiální instituce pravděpodobně vyplývá, že část obyvatelstva existenci organizovaného zločinu toleruje a akceptuje. Někteří lidé spoluprací s organizovaným zločinem dokonce sami vyhledávají. Ke spolupráci s organizovanými zločineckými skupinami se uchylují spíše ti, kdo mají s nepříteli legálními praktikami praxi z minulosti - buď prošli zkušeností šedé ekonomiky, nebo patřili k totalitním společenským špičkám.

Organizovaný zločin nabízí lidem nelegální zboží a služby. Tím nejen uspokojuje, ale také záměrně vyvolává, poptávku po tomto zboží a službách. Klientela je hlavně mezi bohatými nebo mezi těmi, kdo si opatřují finanční prostředky nelegálním způsobem. U části obyvatel pak závislost na nelegálním zboží a službách vede k tomu, že s organizovaným zločinem spolupracují.

Výchovný systém neposkytuje dostatek hodnotných příležitostí pro náplň volného času. Vyklízí tak prostor, který by měl být jak v životě dospělých, tak zejména dětí a mládeže, naplněn smysluplnými aktivitami. Do tohoto prostoru snadno pronikají nežádoucí aktivity. Řada nežádoucích činností je navíc důsledkem neregulované nápodoby. Stačí, když několik jedinců zvolí určitý styl, a davy ostatních mladých lidí ho slepě napodobují, jen aby se nelišily.

Sdělovací prostředky pojmají organizovaný zločin jako atraktivní téma a v tomto smyslu o něm informují. Zamlžují podstatu, opomíjejí největší nebezpečí, které spočívá v tom, že organizovaný zločin paralyzuje společnost, banalizují nebo glorifikují zlo, zdůrazňují životní styl, který má ve své podstatě poměrně blízko k neetickým, často i nelegálním praktikám. Mohou ovlivňovat veřejné mínění v zájmu něčeho, co je pro organizovaný zločin výhodné. Organizovaný zločin je zainteresován na tom, aby se utvářely „vhodné“ postoje veřejnosti k různým aktivitám, které obhospodařuje, a které se pohybují na hranici nebo za hranicí legálního podnikání. Může nenápadně propagovat drogy, prostituci atd. Může podporovat postoje, které zpochybňují různá opatření. Může podporovat postoje zpochybňující poctivé úsilí zákonodárců, státních zástupců, policistů, soudců.

10. Drogová kriminalita

Ivana Trávníčková

10.1. Vymezení obsahu

Drogovou kriminalitu definujeme v souladu s platným trestním zákonem jako *trestné činy nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů podle § 187, §187a a §188 trestního zákona a trestný čin šíření toxikomanie podle § 188a trestního zákona*. Neřadíme sem ani tzv. „opatřovací kriminalitu“, kdy osoby zneužívající drogy páchají trestnou činnost, aby získaly prostředky na drogy, případně drogy přímo, ani trestnou činnost páchanou na osobách zneužívajících drogy.

Drogy jsou chápány jako *omamné a psychotropní látky uvedené v přílohách č. 1 – 7 zákona č. 167/1998Sb. o návykových látkách, v platném znění*².

10.2. Hlavní problém

Hlavní problém drogové kriminality je propojení s organizovaným zločinem. Výroba a obchodování s drogami jsou prioritou organizovaného zločinu, neboť patří mezi nejlukrativnější činnosti. Proto veškeré indicie týkající se organizovaného zločinu v České republice lze téměř ztotožnit i s drogovou kriminalitou. Protože se však jedná o zvláštní resp. jednu z forem organizovaného zločinu, pokusím se zaměřit na konkrétní specifika s ní spojená.

10.3. Příčiny drogové kriminality

Politika

Drogy stejně jako kriminalita jsou pro veřejnost citlivým tématem, čehož politici využívají zvláště před volbami. Neznalost problematiky nevádí, často dochází k silnému lobování a prosazování neobsažných leč líbivých hesel, kdy se drogy stávají účinným strašákem

---

² *Metodologické těžiště spočívalo ve studiu a obsahové analýze odborné literatury a dostupných oficiálních dokumentů, případně i denního tisku. Dalším zdrojem byly poznatky od odborníků v praxi, prezentované v jednotlivých výzkumech realizovaných v rámci vědecko-výzkumné činnosti IKSP.*

sloužícím k manipulaci s veřejným míněním. Proto je „řešení drogové problematiky“ stále oblíbené politické téma (např. KDU ČSL - v únoru 2004 – „vyhlásila válku drogám“ a požadovala změny v koordinaci a financování protidrogové politiky, zpřísnění zákonů a dokonce se někteří z jejích politiků snažili zpochybnit vládní politiku a některé členy Rady vlády pro koordinaci protidrogové politiky a jejího sekretariátu. Po rekonstrukci vlády v srpnu 2004 se situace postupně uklidnila).

Pravidelná reorganizace mocenských složek v důsledku politických změn na vedoucích postech má dopad i na kontinuitu „státní protidrogové politiky“ a její aplikaci v praxi.

Ekonomika

Organizovaný zločin v naší republice velice snadno navázal na tzv. „šedou ekonomiku“ s tím, že využívá rozvinutý a kvalitní chemický průmysl (kauza „Efedrinky v Roztokách“, kde neustále docházelo k velkým únikům prekursoru, ze kterého se vyrábí pervitin – i přesto, že český výrobce efedrinu, společnost ICN Czech Republic přijímal v součinnosti s NPC opatření k zamezení nelegálního úniku této látky. V r. 2005 došlo k ukončení výroby) i kvalitní bázi jednotlivých ilegálních výrobců drogy. Došlo k vytvoření klasické drogové scény se specifickým drogovým trhem souvisejícím zejména s geografickou polohou České republiky, historií, demografickou strukturou atp. a k etablování nových forem drogové kriminality, včetně forem typických pro činnost skupin organizovaného zločinu. Stejně jako jinde v Evropě i drogová scéna v České republice se začala řídit ekonomickými pravidly. To znamená, že objeví-li se v populaci poptávka po určitém druhu zboží – nabídka se vždy vytvoří, vše je jen otázkou ceny. Tak se drogy staly zbožím, které lze sehnat téměř vždy a skoro všude.

Právo

Trestní právo reagovalo na nové formy drogové kriminality (došlo k zpřesňování skutkových podstat trestných činů, jejich rozšíření i na přípravky obsahující omamnou či psychotropní látku a prekursor, k znovuzavedení trestnosti přechovávání drog i pro vlastní potřebu, a k větší diferenciaci a zvýšení horních hranic trestních sazeb, a to především za výrobu a obchod s drogami v rámci organizovaného zločinu), přesto stále chybí právní předpis rozlišující jednotlivé druhy OPL pro účely trestního práva podle míry zdravotního poškození organismu, způsobu ovlivňování chování uživatele, atp.

Drogová kriminalita, jako organizovaná trestná činnost, je důležitým zdrojem značných nelegálních zisků. Snadnější legalizaci zisků získaných výrobou a obchodem s drogami tzv. „praní špinavých peněz“ napomáhá také to, že, chybí trestní odpovědnost právnických osob.

Výskyt drogové kriminality nepřímo podporuje i zvláštní přístup k pachatelům, kteří užívají drogy a jimž je v této souvislosti soudem uloženo ochranné léčení – protitoxikomanické. Časté opakování, případně maření, výkonu ochranného léčení těmito pachateli není neobvyklé, a vede k závěru o relativně malé účinnosti této sankce. Pro zvýšení úspěšnosti ochranné léčby jako specifické sankce týkající se pachatelů kriminality, kteří jsou uživateli drog, je nutno přenést odpovědnost za ochrannou léčbu z lékaře na pacienta a v případě jejího neplnění posílit represivní složku trestního postihu.

Obyvatelstvo

Částí mládeže a podnikatelů jsou drogy spojovány se „svobodným“ životním stylem, s „vysokým prestižním statutem“, jsou vnímány jako „generační odlišení“ atp. S tím často souvisí i bagatelizující postoje vůči následkům konzumace tzv. „měkkých drog“.

Vysoká tolerance k agresivitě v celé společnosti i neochota vnímat problémy okolí, natož je řešit, patří mezi další aspekty umožňující nárůst problémů spojených s užíváním drog. Kumulace sociálních problémů spojených s užíváním drog (*zhoršené vztahy s rodinou, nižší nebo nedokončené vzdělání, příp. nezaměstnanost, špatná bytová situace až bezdomovectví*) může vést v určitých případech až k sociální exkluzi. Vyloučení ze společnosti nemusí však být důsledkem užívání drog, ale může být naopak jeho příčinou.

Kultura, morálka, hodnoty

Současný „konzumní hodnotový“ systém, chtivost a zaměřenost na vlastní prožitky, důraz na úspěšnost jedince za jakoukoliv cenu a zároveň nepřiměřená tolerance a oslabení sociální kontroly nad mládeží a částí „úspěšných“ osob, zvýšený důraz na „jedinečnost“ osobnosti umožňují vnímat drogy jako rychlou a snadnou kompenzaci životního neúspěchu, případně prostředku zahánějícího nudu.

Víkendové a experimentální užívání některých druhů drog je obvykle spojené s jednotlivými kluby, případně jednorázovými volnočasovými aktivitami.

Jako atraktivní téma jsou drogy také častým námětem různých informačních kampaní, (*např. informační kampaň Scientologické církve, která není v ČR registrována jako náboženská společnost, ale jako občanské sdružení. Tyto kampaně pořádá každoročně pod názvem „Řekni ne drogám, řekni ano životu“. Od jejich aktivit a „preventivních“ materiálů se většina odborníků i jednotlivých resortů distancuje*).

Média

Počet příspěvků ať již v tištěných nebo elektronických médiích na téma drogová problematika má vzestupnou tendenci. Souvisí to s nepřiměřenou mírou medializace

„atraktivního tématu“, samozřejmě bez ohledu na zdroj informací, souvislosti i možné dopady.

Pro snadnou manipulaci s veřejným míněním využívají politici média k prosazování příp. prodávání některých informací ve vlastním, stranickém případně skupinovém zájmu.

Masmédia se často podílejí na tzv. symbolické exkluzi, která zahrnuje negativní postoje veřejnosti k dané skupině obyvatel (zejména jedná-li se o problémové uživatele drog, příp. uživatele drog z romské komunity).

Rozšířený je i nevhodný až „agresivní“ způsob reklamy (např. nevaž se, odvaž se) ....

10.4. Varianty řešení problému

Hlavní problém

Varianta a) – úspěšně se řeší

Organizovaný zločin přenesl své priority na jiné formy trestné činnosti např. obchodování s lidmi, se zbraněmi, krádeže a prodej starožitností.atp.

Varianta b) - neřeší se nebo se řeší špatně

Tato varianta je pravděpodobnější, neboť výroba a obchod s drogami patří dlouhodobě mezi nejlukrativnější formy organizovaného zločinu nejen v ČR, ale na celém světě.

Politika

Varianta a) – úspěšně se řeší

Politici se přestanou pouze „zviditelňovat“ při kvazi-řešení atraktivních témat, neboť laický přístup našich politiků k drogové problematice je většinou na škodu, protože jde převážně o subjektivní názor, pro který jsou vyhledávány jednostranné argumenty.

Varianta b) - neřeší se nebo se řeší špatně

Drogy jsou tématem, které zabírá téměř na všechny věkové skupiny obyvatelstva a proto se vždy „napříč politickým spektrem“ najdou osoby, které se jej budou snažit využít pro svůj osobní, skupinový či stranický zájem.

Ekonomika

Varianta a) – úspěšně se řeší

Daří se zabránit infiltraci výnosů z nelegálního podnikání zaměřeného na výrobu a obchodování s drogami na legální trh v České republice, daří se snížit poptávku po drogách a zároveň orientovat strukturu spotřeby obyvatelstva na jiný druh „módního“ zboží.

Varianta b) - neřeší se nebo se řeší špatně

Česká republika je stále charakterizována jako potenciální dodavatel relativně levných výrobců pervitinu i jako vývozce této drogy a zároveň zde lze sehnat ostatní druhy drog za poměrně přijatelné ceny.

Právo

Varianta a) – úspěšně se řeší

Legislativní rozdělení drog podle zdravotní a společenské nebezpečnosti dle vládou schváleného záměru z r. 2001 je součástí rekodifikace trestního zákona. V rámci rekodifikace trestního zákona dojde i k úpravě trestní odpovědnosti právnických osob. Pachatel užívající drogy bude po doporučení lékařem zařazen ve vězení na speciální oddělení „protitoxikomanické“ léčby s tím, že poruší-li podmínky léčby vykoná trest odnětí svobody v plném rozsahu, přičemž k porušení podmínek léčby by mohlo být přihlédnuto při stanovení konkrétního režimu výkonu trestu.

Varianta b) - neřeší se nebo se řeší špatně

V rámci rekodifikace trestního zákona nebude nové legislativní rozdělení drog přijato, dále budou chybět pracovníkům v represivních složkách některé odborné znalosti, které nelze vždy plně nahradit zkušenostmi. Vzhledem k nepostižitelnosti právnických osob budou stále do nelegální výroby a distribuce drog na našem území zapojeny „zastřešující firmy“ napojené na organizovaný zločin. Přetrvá situace, kdy někteří pachatelé žádají o zařazení do „bezdrogové“ zóny, nebo do speciálního odd. zaměřeného na léčbu toxikomanů, protože jsou zde lepší podmínky než jinde ve vězení.

Obyvatelstvo

Varianta a) – úspěšně se řeší

Pomine módnost řešení různých životních situací pomocí užívání drog, drogy již nebudou brány jako situační, případně prestižní nutnost, naopak jejich kult zcela pohasne a bude zaměněn za společensky přijatelnější způsoby chování. Sníží se

společenská tolerance k agresivitě a dalším patologickým společenským jevům a dojde k důraznější snaze prosadit hodnotnější životní styl. Daří se zamezit zbytečnému a častému zdůrazňování sociální distance.

Varianta b) - neřeší se nebo se řeší špatně

Užívání drog je stále spojeno s rychlým a účinným řešením životního nezdaru, je bráno jako prostředek proti nudě, je spojeno s „exkluzivním“ životním stylem, případně s určitým druhem zábavy, nebo situací. Drogy jsou vnímány jako zboží, které snadno uspokojí požadavky kupujícího a pro výrobce či prodejce jsou prostředkem k rychlému a relativně snadnému zbohatnutí. Sociální distance až sociální vyloučení se dále prohlubuje, tím dochází k absolutní ztrátě možnosti společnosti pozitivně ovlivnit uživatele drog.

Kultura, morálka, hodnoty

Varianta a) – úspěšně se řeší

Dochází k změně hodnotového žebříčku lidí i životního stylu. Lidé si uvědomují zdravotní rizika a sociální důsledky spojené s užíváním drog. Dochází k preferenci zdravého způsobu života.

Varianta b) - neřeší se nebo se řeší špatně

Neustále dochází k zvyšování nabídky i rozšiřování sortimentu nabízených druhů drog. Drogy jsou spojovány s nutností uspět v současné společnosti. Chybí efektivní preventivní programy zaměřené na různé skupiny populace. Jednotlivé skupiny „odborníků“ se vzájemně očeňují a negativně hodnotí jakoukoliv akci ostatních.

Média

Varianta a) – úspěšně se řeší

Sníží se útočnost reklamy na formování životního stylu a postojů a zmenší se důraz na adrenalinové prožitky.

Varianta b) - neřeší se nebo se řeší špatně

Sdělovací prostředky i nadále preferují atraktivnost tématu bez ohledu na možné následky prezentované informace. Hlavní roli hraje byznys (zejména v reklamě) na úkor objektivitu informace. Investigativní styl práce je často zaměňován s neomaleností až poškozováním lidských práv osob.

10.5. Scénáře možného budoucího vývoje

Scénář k variantě A): Problém je úspěšně řešen – souhrn uváděných variant

V rámci úspěšného boje s organizovaným zločinem, zvýšení důslednosti při postihu všech druhů drogové kriminality a rozšíření mezinárodní spolupráce orgánů činných v trestním řízení se daří zabránit infiltraci výnosů z nelegálního podnikání zaměřeného na výrobu a obchodování s drogami na legální trh v České republice, a její území slouží převážně (s ohledem na geografickou polohu) jako tranzitní.

Majetek získaný drogovou kriminalitou není možno legalizovat, v důsledku toho se snižují zisky organizovaných zločineckých skupin. Organizovaný zločin přenesl své priority na jiné formy trestné činnosti (např. obchodování s lidmi, se zbraněmi, atp.) a zejména do jiných lokalit.

Legislativní rozdělení drog podle zdravotní a společenské nebezpečnosti je součástí rekodifikace trestního zákona. V rámci rekodifikace trestního zákona je upravena i trestní odpovědnost právnických osob, a tím se ve velké míře omezí legalizace „zastřešujících“ firem specializujících se na výrobu a obchod s drogami.

Spolu se stabilizací demokratické společnosti se politici nebudou „zviditelňovat“ při kvaziřešení drogové problematiky. Oslabí kult majetku a úspěchu jedince za každou cenu, dojde ke změnám hodnotového systému lidí, drogy přestanou být společensky atraktivní, preferovány budou zejména aktivní prožitky ať již kulturního nebo sportovního zaměření, a zdravý životní styl.

Zlepší se informovanost občanů, lidé jsou si vědomi jaká nebezpečí jsou spojena s drogovou závislostí, daří se snížit poptávku po drogách a zároveň orientovat strukturu spotřeby obyvatelstva na jiný druh „módního“ zboží.

Sdělovací prostředky v rámci preventivního působení zveřejňují informace o drogové kriminalitě bez zbytečné glorifikace snadného finančního zisku, zmenšuje se počet občanů, kteří jsou ochotni se kvůli penězům zapojit do obchodování s drogami. Sníží se účinnost reklamy na formování životního stylu a postojů a zmenší se důraz na adrenalinové prožitky.

Scénář k variantě B): Problémy nejsou řešeny nebo jsou řešeny špatně – souhrn uváděných variant

Doladování české legislativy se zákony EU působí zejména v počátcích problémy, nově přijaté právní normy se obtížně a zdlouhavě prosazují, to se týká i opožděně přijatého

legislativního rozdělení drog podle zdravotních a sociálních důsledků, které jejich užívání působí. Zabavování výnosů z drogové kriminality není dost efektivní a zároveň stále neexistuje povinnost prokazovat původ majetku, resp. finanční zdroje.

Další transformace společnosti, včetně významných změn v sociální a zdravotní politice, zvětšuje skupinu lidí sociálně nespokojených a těch, kteří se dostali do sociálních problémů. Ve vztazích mezi lidmi je rozhodující majetek a vzájemné protislužby, které ovlivňují kariéru a postavení. Veřejné mínění je v otázkách drogové problematiky ovlivňováno nejen relativním nedostatkem osobní zkušenosti, ale zejména její prezentací v mass-médiích. V nemalé části společnosti jsou drogy stále vnímány jako účinný prostředek k řešení různých životních situací, a jako zboží, které je pro výrobce či prodejce prostředkem k rychlému a relativně snadnému zbohatnutí.

Většina mladých lidí je schopna, ať už v důsledku vlastních informací či prevence, udělat si na rizika spojená s užíváním drog vlastní názor. Přesto pokračuje trend užívání marihuany a tzv. tanečních drog, které se stávají součástí života značné části mladých lidí bez ohledu na sociální status.

Drogová politika zůstává stále atraktivním tématem pro mnohé politiky, zejména v období před volbami. Také přístup médií se mění jen minimálně, drogy a kriminalita patří stále mezi nejoblíbenější témata soukromých televizních stanic a bulvárního tisku a jsou prezentovány bez ohledu na souvislosti a následky informací.

Při řešení většiny otázek drogové problematiky pokračuje vzájemná soupeřivost a nedůvěra mezi pracovníky různých profesí, a zejména mezi státním a nestátním sektorem.

11. Závěrečné shrnutí

Dlouhodobě koncipovaný výzkum pravděpodobného vývoje vybraných druhů kriminality je součástí pokusu o prognózu kriminality v evropském regionu koordinovaného od poloviny 90. let Akademií policejního sboru v Bratislavě. V dílčí fázi, realizované v letech 2003-2007, jsme navázali na komplexně pojatou prognózu pravděpodobného vývoje vybraných druhů kriminality, které proběhlo v letech 1998-2000. Stejně jako v předchozích letech zůstala – podle zadání koordinátora – předmětem výzkumu kriminalita: majetková, násilná a mravnostní, ekonomická, organizovaná a drogová.

Neaspirovali jsme na komplexní prognostický výzkum, chtěli jsme se zaměřit pouze na skutečnosti, které mohou vývoj kriminality ovlivnit žádoucím či nežádoucím směrem. Pokusili jsme se vzít v úvahu vývoj všech jevů, které mohou na kriminalitu působit. Chtěli jsme detailněji popsat varianty vycházející z různých způsobů řešení problémů a připojit k nim pravděpodobné scénáře. K dosažení tohoto výzkumného cíle jsme se nejprve pokusili identifikovat v životě společnosti, konkrétně v oblasti politiky, ekonomiky, práva, státní správy, sociální struktury a kultury, problémy, jejichž řešení by přispělo k úspěšnému boji proti vybraným formám zločinu. Druhým krokem bylo nalezení pravděpodobných příčin problematického stavu ve sledovaných oblastech života společnosti. Třetím krokem bylo stanovení variant, které by mohly nastat: kdyby se problém úspěšně řešil, nebo kdyby se neřešil. Nakonec jsme se pokusili vytvořit u každého druhu kriminality dva scénáře, které měly shrnujícím způsobem popsat situace, jaké by mohly nastat v případě úspěšného řešení problémů nebo v případě jejich zanedbání. Scénáře jsou zaměřeny na určité konkrétní varianty situací, které by za určitých předpokladů mohly nastat. Nemohou být chápány jako úplná prognóza, která by brala v úvahu všechny okolnosti.

Hlavním výsledkem výzkumného úsilí jsou scénáře jednotlivých druhů respektive způsobů páčání kriminality. Ty jsou uvedeny v textu studie. V závěrečném shrnutí hodnotíme, jak se mohou společenské okolnosti podílet na tom, zda bude budoucnost, ne snad horší, ale setrvalá, nebo zda se bude vyvíjet k lepšímu. Zaměřujeme se na ty faktory, které působí v současné době problémy a jejichž působení může ve směřování budoucího vývoje kriminality sehrát podstatnou roli. U každého faktoru shrnujeme, v čem je limitující a může působit záporně a v čem je rozvojový a může působit kladně.

Stav a vývoj kriminality v České republice je – a stále více bude - ovlivňován **mezinárodními souvislostmi**. Zvláště terorismus, organizovaný zločin a ekonomická

kriminalita, se většinou realizují v celosvětovém měřítku. Vzhledem k budoucímu výskytu a povaze kriminality bude limitujícím faktorem zvětšování rozdílů mezi vyspělými zeměmi a zaostalými chudými regiony. Následkem toho se budou stále ve větší míře pašovat ze zaostalých do vyspělých zemí drogy, prostitutky, levné pracovní síly, různé suroviny, předměty uměleckého charakteru a z vyspělých zemí do zaostalých zbraně, finanční prostředky na podporu nekalých činností, kradené automobily, nebezpečné odpady, budou přijíždět sexuální turisté. Lze očekávat narůstající migraci osob, což často znamená, že spolu s ní přicházejí do vyspělejších zemí i zločinci, nelegální zboží, peníze ze zločinné činnosti a na zločinnou činnost, zločinecké skupiny.

Bude-li i nadále z vyspělých zemí do méně vyspělých exportován konzumní způsob života, většinou zaměřený na zbytečnou spotřebu a takové využívání volného času, které je někdy založeno i na zboží a službách, které nemusí být v souladu se zákonem, porostou počty lidí, kteří budou konzumenty nelegálního zboží a služeb, nebo budou získávat prostředky na realizaci náročných potřeb nelegálním způsobem. Současně s konzumním způsobem života je exportována i masová kultura. Důsledkem toho může být pokles duchovní úrovně života lidí, zhoršování mezilidských vztahů, devastace hodnot. I to pak může mít vliv na růst kriminality.

Svět zločinu může využívat i různé regionální, etnické a náboženské konflikty, které oslabují státní systémy. Z hlediska mezinárodních souvislostí mohou hrát určitou roli i přetrvávající institucionální i osobní vazby na země střední a východní Evropy, zděděné z minulých dob. V důsledku těchto vazeb mohou být někteří lidé napojeni i na zločinecké organizace z těchto zemí. Česká republika má pro zločin výhodnou geografickou polohu. Ve všech pohybech, proudících většinou z východu na západ, se stala významnou tranzitní zemí a lze předpokládat, že bude i zemí cílovou. Pokud by se mezinárodním zločineckým skupinám zločin na území české republiky vyplatil více než v okolních zemích a pokud by zde pocífovali větší benevolenci ze strany orgánů činných v trestním řízení, mohla by se Česká republika stát rájem zločinu.

Ke stimulačním, pozitivním faktorům, které mohou mít jednoznačně pozitivní vliv na snižování kriminality, patří aktivity mezinárodních společenství: OSN, Rady Evropy a zejména EU, které povedou k sjednocování legislativy, aktivitám na pomoc obětem trestných činů, spolupráci bezpečnostních složek, vytváření informačních systémů o kriminalitě a pachatelích, sjednocení opatření proti organizovanému zločinu a terorismu, předávání informací o nadnárodním zločinu i pachatelích, spolu se sjednocením podmínek v policejní a soudní praxi. Stimulační by měla být rovněž účast na tzv. Schengenském systému a do určité míry i iniciativa NATO, která do své doktríny zahrnuje i obranu proti závažné trestné činnosti.

U **vnitřních společenských faktorů**, týkajících se České republiky, shrneme úvodem zásadní skutečnosti, které zahrnují více oblastí. Například celková úroveň vztahů mezi oblastí politiky, ekonomiky a práva vypovídá o stupni životaschopnosti státu i celé společnosti. Úroveň vládnoucí politické garnitury, kvalitu práva a funkčnost ekonomiky lze mimo jiné hodnotit také podle toho, jak řeší problémy spojené s kriminalitou.

Máme-li shrnout limitující faktory, kvůli kterým je celá společnost ohrožována zločinem, musíme si uvědomit, že stávající problémy vznikly v důsledku dosavadních politických, ekonomických a společenských trendů. Zločin, zejména organizovaný, využívá nedostatečnou ochranu společenského systému a programově se snaží ovlivnit ty exponované osobnosti, které mu mohou jakýmkoliv způsobem prospět. Za tímto účelem atakuje politiky, představitele obchodních kruhů, úředníky, právníky, politiky, novináře a další.

V oblasti **vnitřní politiky** mohou být hlavním negativním faktorem nekoncepční, administrativní přístupy k problematice zločinnosti, které by řešily pouze okamžitou situaci a nebraly by v úvahu dlouhodobé důsledky. Chybou jsou dílčí kampaně, které nevedou k dosažení žádoucího stavu, či rasantní populistická řešení, která často směřují k omezování svobody a lidských práv. Preferovaly-li by politické strany vlastní strategické zájmy před veřejným zájmem a zájmy voličů, prohluboval by se rozpor mezi politickou reprezentací a občany a oslabila by se akceschopnost společnosti při řešení problémů kriminality. Limitující by bylo docházelo-li by ke spojení ekonomiky s politikou. Tím by se vytvářelo příznivé prostředí k legalizaci podezřelých firem. Mohl by tak být zvýhodňován ten, kdo mezi politické špičky pronikl a nějakým způsobem si je zavázal.

Nepříznivým faktorem je i to, že politika je poznamenána četnými kauzami vedenými snahou diskreditovat politické protivníky. Zištní nebo naivní politici mohou být vydírání, mohou poskytovat důvěrné informace či prosazovat opatření, která jsou zneužitelná. Zločin může takové ovzduší využít jak proti politikům, tak proti občanům.

Positivní varianta spočívá v tom, že v boji proti kriminalitě jsou na základě analýzy vypracovány koncepce, rozvrženy strategické kroky, stanovení aktéři a rozděleny jejich úkoly. Činnost je koordinovaná, průběžně se analyzují úspěchy i nedostatky. Jsou ustaveny mechanismy, které chrání systém a jeho pracovníky, určena pravidla jak postupovat v případech pokusů o jeho narušení, například korupcí nebo vydíráním. Zároveň se zvyšují požadavky na etiku v politice a odpovědnost politiků za svá prokázaná pochybení. Tím se může zvýšit i účinnost zákroků proti kriminalitě obecně a proti závažné majetkové kriminalitě zvlášť. Významný vliv na snížení kriminality může mít i zklidnění politické scény, řešení problému zaměstnanosti, vyřešení

základních problémů s migrací, vyřešení legislativních problémů s prostitucí, drogami. Možnost zneužívání systému financování politických stran by měla být lépe ošetřena a důsledně kontrolována. Migrační a azylová politika by měla být koncipována tak, aby ji nebylo možné zneužívat k pronikání těch cizinců, kteří jsou zapojeni ve zločineckých strukturách a hodlají na našem území páchat trestnou činnost.

Do oblasti politiky by se měli zapojovat pouze bezúhonní občané, proti nimž nelze použít žádné prohřešky z minulosti a zároveň lidé, kteří jsou natolik seznámeni s možnými nebezpečími, že se ve vlastním zájmu žádných prohřešků nedopouštějí a nenechají se k nim vyprovokovat.

V **ekonomickém systému** je limitující, jsou-li do něj vnášeny praktiky, které jsou typické pro zločinecké prostředí. Zločinci, pronikající do finančních kruhů pod zástěrkou legálního podnikání, uplatňují v legální ekonomice finanční prostředky, nabyté nelegální činností, způsobují zvyšování rozsahu tzv. „šedé ekonomiky“ a způsobují značné ztráty v příjmové části státního rozpočtu, vyplývající z nezaplacených daní a odvodů. Tím, že se nelegálně nabyté peníze dostanou do legálního finančního oběhu, mohou ti, kdo je úspěšně „vyprali“, získat konkurenční výhodu v hospodářské soutěži s legálně působícími podniky.

Svět zločinu se snaží využít finanční prostředky ze zločinné činnosti k masivní korupci. Jejím prostřednictvím se pokouší získávat potřebné informace, vytvářet síť kontaktů, zajišťovat si beztrestnost. Skutečností, že korumpujícímu je za úplatek poskytnuta nějaká výhoda, případně že dojde k určité výměně výhod mezi korumpujícím a korumpovaným dochází nejen k porušení principu rovnosti šancí, ale i k ohrožení samotného principu demokracie - rovnosti občanů. Je-li podnikatelské prostředí destabilizováno korupcí, stávají se nezdaněné peníze pocházející ze zločinu hlavním faktorem pro rozhodování. Nelegální obchodní praktiky, potlačování konkurence nelegálními prostředky i násilné prvky v podnikání - vydírání, zastrahování, celní a daňové úniky – mohou vést k tomu, že poctiví podnikatelé nemohou konkurovat.

K legalizaci zisků z trestné činnosti nebo k zastírání korupce slouží též převody majetků na cizí osoby. Fiktivní a krycí firmy mohou díky značným prostředkům vloženým na jejich ne zcela legální rozjezd a uplatnění v tržním prostředí získat neoprávněné výhody. Zakládání fiktivních firem často slouží i k daňovým únikům.

Limitujícím faktorem je i skutečnost, dochází-li k přímému propojení moci politické s mocí ekonomickou. Existující propojení ekonomiky s politikou může přispět k legalizaci podezřelých firem i podezřelých obchodů.

Jako účinná protiopatření se osvědčily: stabilní ekonomický růst, funkční kontrolní systém, zprůhlednění státního rozpočtu, všech forem podnikání, státních zakázek,

zkvalitnění legislativy v ekonomice, stanovení míry regulace a deregulace ve společnosti a vůči trhu. V oblasti zcela privatizované ekonomiky by mělo především jít o oblast styku podnikatelských subjektů se systémem státu, to jest oblast daní, dávek, všech dotací a subvencí, veřejných zakázek apod. K účinným opatřením by mohlo patřit posílení etiky v podnikání: vyloučení subjektu, který opakovaně etiku porušuje, ze systému přidělování veřejných zakázek, dotací apod.

V rámci **justice** mohou být limitujícím faktorem jakékoli nedostatky v legislativě a soudnictví. Opožděné přijetí opatření proti praní špinavých peněz i to, že u nás nebyly poměrně dlouhou dobu po roce 1990 definovány zisky z nelegální činnosti, umožňovalo, zejména zločineckým organizacím ze zahraničí, využít tyto zisky k nákupům podniků či je jinak vyprat. Limitujícím faktorem je i to, že v České republice neexistuje povinnost prokazovat původ finančních zdrojů, resp. majetku. Chybějící institut majetkových přiznání a zákon o prokazování majetku způsobují, že zabavování výnosů z trestné činnosti není dost efektivní. Právní normy zatím dostatečně nenapomáhají k eliminaci korupčního prostředí.

Jsou-li trestní sazby za nejzávažnější trestné činy stále příliš nízké a ochrana svědka nedostatečná, vede to k tomu, že zejména organizovaná trestná činnost se obtížně prokazuje. Použití mimořádných prostředků je komplikované, neefektivní a často je před veřejností zpochybnováno. Přehnaně liberální zákonodárství v oblasti migrační a zejména azylové politiky umožňuje organizovanému zločinu přesouvat na území ČR členy zločineckých skupin a obchodovat s lidmi. Zabavování výnosů z trestné činnosti není dost efektivní. Systém mezinárodní právní pomoci je zatím velmi těžkopádný a formální.

Kromě legislativy záleží i na tom, jak je právo uplatňováno, dodržováno a respektováno. Z tohoto hlediska se současný český justiční systém jeví jako dosti nevykonný zejména proto, že trestní řízení je zdlouhavé a příliš komplikované. Nově přijaté právní normy se obtížně a zdlouhavě prosazují. V některých případech není rozhodnutí soudu vůbec respektováno, např. pachatelé nezaplatí dluhy nebo nenastoupí trest. Často využívají i možnost opakovaného odvolání, obviní soudce z podjatosti nebo zaplatí kauci. K nevykonnosti soudů přispívají i administrativní opomenutí.

Z nedostatků v práci soudů může pramenit i zvyšující se tolerance k negativním společenským jevům. Jestliže justiční systém neobstojí při prosazování práva, nedokáže-li uspět při vymáhání dluhů, majetku, závazků a smluv - důvěra ve spravedlnost a možnost zákona klesá. Jsou-li navíc veřejnosti známy případy nekompetentního počinání některých soudců, není divu, že prestiž soudů je nízká a důvěra v soudy klesá. Nebezpečné by bylo, kdyby část obyvatelstva vzala uplatnění práva do vlastních rukou. Problémem je nízká úroveň právního vědomí a neúcta k právu. Lidé si často nejsou

vůbec vědomi, že se dopouštějí protiprávního jednání. Stejná tolerance je i k protiprávnímu jednání druhých. Nedostatečné právní vědomí občanů je zhoršováním přijímáním nepřehledného množství změn a doplňků.

K pozitivním faktorům patří uvádění právních norem do souladu s normami Evropské unie. Měl by být ustaven institut korunního svědka a zavedena povinnost prokazovat původ finančních zdrojů a majetku. Právní normy musí efektivně napomáhat k eliminaci korupčního prostředí. Žádoucí by bylo zpřísnění trestního postihu za závažnou násilnou trestnou činnost -především vraždy a loupeže. Přísněji by mělo být posuzováno domácí násilí a násilí na dětech. Mezi žádoucí opatření patří i to, že bude dán do provozu detenční ústav pro nebezpečné vrahy.

Kriminalita může být též omezena tím, že se zvýší pozornost věnovaná osobám recidivujícím a problémovým (dohledem nad jejich pobytem a pohybem i mezinárodně), že se zlepší dohled nad osobami propuštěnými z vězení – zkvalitní se tzv. postpěče, větší pozornost bude věnována dohledu nad delikventy mladšími 18 let.

Bude-li mít justice dostatek zkušených a odborně vzdělaných soudců i asistentů, poradců apod., kteří soudci k dané problematice vytvoří rešerši apod., mělo by být soudní řízení kompetentní a probíhat v optimální časové lhůtě. Prosazování práva by bylo důsledné, soudní rozhodnutí by bylo respektováno. Soudy by požívaly vyšší důvěru.

V oblasti **státní správy** existuje několik závažných limitujících faktorů, které snižují její výkonnost a vystavují ji nebezpečí, že bude zneužita zločinem. Jedním z těchto faktorů je, nejsou-li přesně vymezena jasná pravidla a normy chování a jednání. Za takové situace může každý dělat to, co vyhovuje jemu, bez ohledu na veřejný zájem a otázku vnitřní bezpečnosti. Negativním jevem je i přílišná politizace státní správy. Ve státní správě stále chybí speciálně zaměřená profesní příprava a limitujícím faktorem pak může být nízká profesionalita státních úředníků. Ta se může projevit v nedůsledném výkonu funkce, v neopatrném vztahu k důvěrným informacím, ve sklonu ke korupci. Nedostatkem, který může být zneužit je i to, jsou-li místa ve státní správě obsazována na základě známostí, protekcí a politických vlivů. Místa odborníků zaujímají laici.

Pokud by občané vnímali nepořádek, neplnění základních povinností, nekompetentnost, aroganci a bohorovnost státních úředníků a další nedostatky, neměli by ke státní správě důvěru a nebyli by příliš ochotní s ní spolupracovat, naopak by hrozilo, že by často byli proti ní přímo nepřátelsky naladěni.

Positivní vývoj by měl spočívat v tom, že stát bude chránit bezpečnost občanů, peněžnictví, podnikání, zajistí, aby nebyla omezena obranyschopnost a aby byla

zaručena vnitřní bezpečnost. Moderní státní správa musí být systémem, v němž budou hierarchicky uspořádané struktury, přesně vymezené procedury, stanoven systém delegování pravomocí a definovány vztahy s prostředím. Jasně definování pravomocí a odpovědnosti má i ochrannou funkci proti zločinu. Nezbytnou podmínkou je stanovení přesných, vzájemně si neodporujících pravidel, která chrání nejen celý systém, ale i každého úředníka, pro kterého je přesně vymezen rámec jeho počínání a odpovědnosti. Významnou složkou fungování státní správy je důsledná kontrola, kdy nedostatky jsou nejen zjišťovány, ale jsou z nich i vyvozována opatření.

Pozitivním faktorem by mohlo být zajištění kvalitní profesionální přípravy zaměřené na výkon funkce ve státní správě. Stabilní, odborně a morálně připravený personál institucí by mohl být zárukou, že problémy - včetně problémů s kriminalitou - budou rychle, kvalitně a zákonnou cestou vyřízeny. Kvalifikovaní pracovníci státní správy, vybavení specifickými znalostmi a praktickými zkušenostmi, týkajícími se kontroly závažných forem trestné činnosti, mohou lépe rozpoznat rafinované formy zločinu a čelit jim. Zlepšující se jazykové znalosti pracovníků státní správy povedou ke zlepšení mezinárodní spolupráce. Podaří-li se stabilizovat státní správu, zkvalitnit profesionální přípravu úředníků, a zvýšit jejich odbornou způsobilost k výkonu příslušných funkcí, staneme se bezproblémovou součástí Evropské unie.

Specifickou součástí státní správy je i **policie**. Limitujícím faktorem je, že pro boj se zločinem stále ještě chybí Policii ČR odpovídající informační zabezpečení a analytická činnost. I když se situace v tomto směru zlepšuje, nejsou vždy moderní možnosti dostatečně využívány. V dosti vysoké míře se vyskytuje v řadách policistů korupce. Nedostatečné jazykové vybavení způsobuje, že se obtížně proniká do mezinárodních zločineckých struktur, že se nesnadno získávají informace mezinárodního charakteru. Policie nemá příliš velkou důvěru veřejnosti a policisté nemají dostatek sebedůvěry.

K tomu, aby se situace v budoucnosti vyvíjela příznivě, je nutné přeměnit Policii ČR na moderní, kvalifikovaně a efektivně pracující systém, zlepšit technické vybavení, informační zabezpečení, analytickou činnost. Zlepšující se jazykové vybavení policistů umožní lépe pronikat do mezinárodních zločineckých struktur, získávat informace mezinárodního charakteru a spolupracovat se zahraničními policejními sbory.

V **sociální struktuře** je limitujícím faktorem to, že zvětšující se rozdíly mezi lidmi podle majetku a společenského postavení mohou vést k růstu nepřátelství mezi vrstvami chudých a bohatých. Občané středních vrstev se cítí ohroženi bezohledností mocných. Přístup k mocenským pozicím je nerovný, společenský systém umožňuje, aby byl životní úspěch dosahován i nemorálním způsobem. Na vyšší příčky společenského žebříčku se dostali i lidé, kteří jak majetek, tak většinou s ním související postavení ve společnosti, dosáhli nezákonným způsobem. Bossové

zločineckých skupin usilují o to, aby buď sami patřili k elitě, která určuje pravidla, nebo aby měli s touto elitou dobré kontakty. Přátelí se s bohatými, mocnými a spokojenými, ze známosti si s nimi vzájemně poskytují protislužby.

Pozitivní vývoj v tomto směru je podmíněn tím, že se důsledně podaří odhalovat bosse organizovaných zločineckých skupin. Pouze tak se jim může zabránit v dosažení společenského úspěchu a uznání a v tom, aby se mohli dostávat se na nejvyšší příčky společenského žebříčku.

Pokud se týká **obyvatelstva**, patří k negativním jevům, nejsou-li občané o zločinu dostatečně informováni. Lidé by si měli uvědomovat, jaké nebezpečí hrozí celé společnosti ze strany zločinu, neměli by propadat neúměrnému nadšení z populistických opatření, neměli by zločin tolerovat. Nesprávné je, jsou-li místo informací o podstatě a příčinách zločinu a o tom, jak se proti němu chránit, veřejnosti předkládána různá zástupná témata: skandály nepohodlných politiků, celebrit, vyšších státních úředníků, špiček policie. V důsledku špatné informovanosti o zločinu převažuje u veřejnosti neurčitý pocit nebezpečí a obav. Může pak docházet ke komunikační lhostejnosti a tím i k oslabení sociální kontroly. S oslabením sociální kontroly roste tolerance vůči protisociálnímu a někdy i vůči nelegálnímu počínání.

Pokud by se zhoršovala výkonnost ekonomiky nebo pokud by docházelo k masovému přílivu levných zahraničních pracovních sil, týkaly by se dosti velké části obyvatelstva problémy s nezaměstnaností a s tendencí k poklesu životní úrovně. V důsledku toho by mohlo dojít k nárůstu některých trestných činů. Zejména páchání ekonomické a majetkové kriminality může být spojeno se snahou zvyšovat si příjmy i nelegální cestou.

Svět zločinu působí na obyvatelstvo negativně rovněž tím, že nabízí lidem nelegální zboží a služby. Tím nejen uspokojuje, ale také záměrně vyvolává, poptávku po tomto zboží a službách. U části obyvatel závislost na nelegálním zboží a službách může vést k tomu, že se světem zločinu začnou spolupracovat.

Zlepší-li se informovanost občanů o zločinu, pochopí-li lidé jeho podstatu, budou si uvědomovat i nebezpečí, které hrozí celé společnosti. Ocení výsledky soustavné činnosti zaměřené proti pachatelům a na pomoc obětem, nebudou zločin tolerovat. V důsledku toho, že si lidé budou ve větší míře vědomi, jaká nebezpečí jsou spojena s drogovou závislostí, nebo s využíváním sexuálních služeb, či s nabídkou riskantních finančních výpomocí, bude poptávka po nelegálním zboží a službách klesat. V důsledku toho se sníží i zisky zločineckých skupin. Pozitivní úlohu by mohla sehrát i zlepšující se péče dobrovolných a státních organizací o oběti zločinu.

V oblasti **kultury** – pojímané v širším smyslu jako životní styl, morálka, mezilidské vztahy, působení rodiny a školy, sdělovací prostředky a věda – existuje řada kriminogenních faktorů. Převládající konzumní životní styl se u značné části občanů vyznačuje nekulturností ve vnějších projevech. Exkluzivní životní styl lze realizovat i nemorálním způsobem, někdy dokonce jenom tímto způsobem. Nenasytost, kombinovaná navíc tendencí k zahálčivému životu, je předpokladem pro zapojení do zločineckých struktur. V mezilidských vztazích hrají stále větší roli kontakty založené na známostech. Ze známosti si lidé vzájemně poskytují protislužby. Bují protekce a klientelismus. Součástí života se stále více stává verbální i brachiální násilí. Navíc značně vzrostla možnost opatřit si legálně zbraně a i nelegální držení je často tolerováno.

Obecně platí, že ke zkvalitnění sociokulturní úrovně a snížení výskytu sociálně negativních jevů přispívá stabilizace společenských poměrů. V oblasti kultury je základní podmínkou pro zlepšení situace zvyšování kulturnosti veškerého života. Bude-li život společnosti na určité kulturní úrovni, vytvářejí se záruky k tomu, že bude veškerá aktivita jedinců a skupin činnost založena na solidnosti a odpovědnosti. Kultivované společenské prostředí, vztahy mezi lidmi a jejich osobní kulturní úroveň však automaticky nemusí vést ke snižování kriminality. Kriminalita se vyskytuje i ve vyspělých zemích a právě ve vyspělých ekonomikách se uplatňují sofistikovanější formy zločinu.

Do rámce kultury patří rovněž **výchovná role školy a rodiny**. Pokud rodina a škola neplní nezbytné výchovné funkce a výchovný systém neposkytuje dostatek hodnotných příležitostí pro náplň volného času, vyklízí se prostor, který by měl být jak v životě dospělých, tak zejména dětí a mládeže, naplněn smysluplnými aktivitami.

V zájmu pozitivního společenského vývoje je nezbytné, aby výchovné působení ve škole i v rodině nejen varovalo před nebezpečími spojenými s patologickými formami životního stylu, ale nabízelo i možnosti pro aktivní využívání volného času. Výchovný systém by se měl výrazně podílet na výchově k morálce, etice a pocitu sounáležitosti s ostatními občany tohoto státu.

Součástí kultury jsou i **sdělovací prostředky**. Ty mohou v mnoha ohledech ovlivnit budoucí vývoj kriminality nepříznivým směrem, zejména tím, že pojmají zločin jako atraktivní téma. Pokud novináři jednostranně využívají problematiku kriminality jako oblast, která svojí dramatičností a napětím láká masu čtenářů a posluchačů, ve snaze o senzačnost popisují pouze virtuální realitu a nevystihují podstatu, banalizují nebo glorifikují zlo, opomíjejí největší nebezpečí, spočívající v tom, že bující zločin paralyzuje společnost. Chybou by bylo zobrazení násilí bez dostatečného odstupu, jako jediného možného způsobu řešení konfliktů nebo jako formy seberealizace. I v případě,

že jsou opatření proti násilí a mravnostním deliktům veřejně prezentována, mívají by se tato snaha s účinkem, pokud by případy nebyly dotahovány do konce a opatření nebyla kontrolována.

V jistém smyslu může být nepříznivým faktorem rozvíjející se internetová publicistika investigativního typu. Její autoři tvoří různorodou komunitu; příznačná je však neověřitelnost a tedy nedůvěryhodnost mnoha informací. Řada pisatelů si může tímto způsobem kompenzovat pocity neuspokojení, frustrace a marnosti.

Negativním faktorem může být i to, zdůrazňují-li sdělovací prostředky **životní styl**, který má ve své podstatě poměrně blízko k neetickým, často i nelegálním praktikám. Převažují-li v televizním vysílání nekonečné seriály proložené kvantem reklam, soutěže orientované na neúměrný zisk vyhrávajících, „zaručené“ zprávy ze soukromí tzv. celebrit, mohou média ztrácet etickou sebekontrolu. Tiskem a televizí pak mohou být vyzdvižováni lidé, kteří získali s ohledem na vynaloženou práci nepřiměřený majetek. Mediální konfrontace s informacemi o životním stylu celebrit může být dalším zdrojem frustrace a nespokojenosti s vlastním životem.

Tím, že mají sdělovací prostředky značný vliv na **veřejné mínění** a na populisticky laděné politiky, mohou působit v zájmu něčeho, co je pro svět zločinu výhodné. Někteří zločinci pak mohou být paradoxně prezentováni jako oběti trestní justice. Zároveň dochází ke zpochybňování, osočování a často i zesměšňování autorit a těch, kdo proti kriminalitě bojují, zejména zákonodárců, státních zástupců, policistů, soudců.

Nevýhodou je, že sdělovací prostředky jsou v důsledku diktátu trhu pod silným ekonomickým tlakem. Zejména komerční média jsou závislá na reklamě, mohou tedy těžko zachovat objektivitu, očekává-li od nich ten, kdo je velkoryse financuje, něco jiného.

Positivní roli v boji proti zločinu mohou média sehrát tím, že analyzují jeho podstatu, upozorňují na jeho společenskou nebezpečnost a tím, že se podílejí na veřejné kontrole aktivit, které proti němu příslušné instituce vyvíjejí. Hromadné sdělovací prostředky jsou jedním z nástrojů veřejné kontroly. Mohou se podílet na odhalování pochybných aktivit politických stran, jednotlivých politiků, managementů podniků, bank, fondů, všech existujících společenských subjektů i jednotlivců. Navíc by měly důsledně kontrolovat, jak byly odhalené případy řešeny a nedopustit, aby řešení nebylo dotazeno do konce. V tomto směru zastupují veřejnost a ta by měla být o všem nekalém plně informována.

Sdělovací prostředky by měly působit investigativně. Redaktoři by měli mít o problematice kriminality určitou míru obecných poznatků, aby dokázali rozpoznat

o čem vypovídají jednotlivé dílčí informace, se kterými pracují. Pokud se dopustí omylu, měli by následně vysvětlit, v čem omyl spočíval. Veřejnost by měla být o kriminalitě objektivně a zasvěceně informována. Sdělovací prostředky by měly působit preventivně zveřejňováním již odsouzených případů, měly by informovat občany o tom, jak mají zabránit tomu, aby se opakovaně nestávali oběťmi kriminality. Veřejnost by měla být informována o tom, že zločin neškodí pouze bezprostředním ohrožením životů nebo majetku, ale že bytostně škodí celé společnosti - narušuje politický, hospodářský, právní systém, porušuje etické normy, může zničit vše, co lidé svým úsilím vytvořili.

V oblasti široce pojaté kultury jsou pro boj proti negativním jevům, včetně zločinu, nezbytné i kvalifikované **společenskovědní analýzy**, probíhající v evropském kontextu a ve spolupráci s ostatním světem. Na základě analýz by měla být vypracována celospolečensky pojatá strategie boje proti kriminalitě, stanovena role jednotlivých aktérů, způsob kontroly efektivnosti celého procesu.

Summary

PhDr. Martin Cejp et al: Alternative scenarios for selected types of crime. Research report.

The long-term research into the probable development of selected types of crime is part of an attempt to forecast crime in the European region. The project has been coordinated since the mid-1990s by the Police Academy in Bratislava. In one phase, implemented between 2003 and 2007, we drew on a comprehensive prognosis of the probable development of specific types of crime that had occurred in the period from 1998 to 2000. As in previous years, and based on the coordinator's terms of reference, the subject of research remained the following types of crime: property, violent and immoral, economic, organised and drug-related.

We did not aspire to produce a comprehensive prognostic research; instead we restricted our focus only to those facts that may have a positive or negative effect on the development of crime. We tried to take into account the development of all phenomena that might influence crime. We wanted to produce a more detailed description of variants deriving from the many methods employed in resolving problems and apply to them probable scenarios. In order to achieve the aim of our research we first sought to identify in the life of society (specifically in the areas of politics, the economy, law, public administration, social structure and culture) those problems whose solution would contribute towards fighting selected forms of crime successfully. The second step was to find the probable causes of a problematic situation in the monitored areas of social life. The third step was to specify the variants which could occur: if the problem was successfully resolved, or if it was not resolved. Finally, for each type of crime we tried to create two scenarios which should in aggregate describe the situations that might arise if the problems were successfully treated or if they were neglected. The scenarios concentrate on certain specific variants of situations that might occur under certain pre-conditions. They cannot be understood as a complete prognosis which would take into account all circumstances.

The main result of the research efforts are the scenarios for individual forms or methods of perpetrating crime. These are described in the study's text. In the concluding summary we assess how social circumstances can play a role in deciding whether the future will be, not perhaps worse, but invariable, or whether it will turn for the better. We look at those factors which currently impact on the problems and whose impact may play a material role in deciding the future development of crime. For each factor we summarise how it is limiting and may be detrimental, and how it is developmental and may have a positive effect.

The state and development of crime in the Czech Republic is – and increasingly will be – influenced by **international contexts**. Especially terrorism, organised crime and economic crime will mostly be carried out on a worldwide scale. A limiting factor in the future incidence and nature of crime will be the increasing disparities between advanced countries and backward, impoverished regions. This will lead to a constant escalation in the smuggling from backward to advanced countries of drugs, prostitutes, cheap labour, various raw materials and artefacts, and from advanced countries to backward regions of financial means to support fraudulent practices, stolen vehicles, hazardous waste, and the inflow of sexual tourists. We can expect increased migration levels, which often means that together with the migrants to advanced countries come criminals, illegal goods, money from criminal activity and for criminal activity, and criminal groups.

If advanced countries continue to export to less advanced countries a consumer lifestyle which mostly revolves around unnecessary consumption and a use of spare time which is sometimes also based on goods and services that are not necessarily lawful, the numbers will increase of people who consume illegal goods and services, or will obtain the funds to satisfy their needs in an illicit fashion. Mass culture is also exported alongside a consumer lifestyle. This may result in a decline in people's spiritual life, a deterioration in interpersonal relations and the devastation of values. This may also then have an effect on the rise in crime.

The criminal world may also exploit various regional, ethnic and religious conflicts which weaken state systems. In terms of international contexts, a certain role may be played by persisting institutional and personal links, inherited from past times, to countries of Eastern and Central Europe. As a result of these links certain people might also be attached to criminal organisations in these countries. The Czech Republic offers an advantageous geographical position for crime. In all movements, generally flowing from east to west, it has become a major transit country and it can also be expected to become a destination country. If international crime groups were better rewarded from crime in the Czech Republic, and if they sensed a greater benevolence on the part of law enforcement authorities, the Czech Republic could become a paradise for crime.

Among the stimulating, positive factors which may have an unequivocally beneficial effect on reducing crime we can include the activities of international communities: the UN, Council of Europe, and especially the EU, which work to harmonise legislation, create activities for victims of crime, foster cooperation between security branches, create information systems on crime and offenders, unify measures against organised crime and terrorism, pass information on transnational crime and offenders, as well as harmonising conditions in police and judicial practice. Also stimulating should be participation in what is termed the Schengen system, and to a certain degree the initiative by NATO, which includes in its doctrine defence against serious crime.

Among the **internal social factors** concerning the Czech Republic we can begin by summarizing the basic facts, which comprise various areas. For example, the overall standard of relations between politics, economics and law testifies to the viability of the state and society as a whole. The standard of the governing political body, quality of law and functioning of the economy can, among other things, be assessed according to how these solve crime-related problems.

If we are to summarise the limiting factors by which all of society is threatened by crime, we must realise that the existing problems originated as a result of the pertaining political, economic and social trends. Crime, and especially organised crime, exploits a social system that is inadequately protected and systematically attempts to influence those persons who due to their positions may, in whatever fashion, be of use to it. For this purpose it directs its attention towards politicians, leading figures in commercial circles, officials, lawyers, journalists and others.

In the sphere of **internal politics** the prevalent negative factor might be poorly planned administrative approaches to the issue of crime which only treat the immediate situation and do not take into account its long-term consequences. Examples of wrong practice are separate campaigns which do not achieve the desired solution, or high-profile populist initiatives which often tend to restrict freedom and human rights. If political parties placed their own strategic interests ahead of the public and voter interest, this would intensify the discordance between political representation and citizens, and society's ability to take action in countering crime would be diminished. Another limiting factor would be establishing links between the economy and politics. This would create an environment conducive to legalising suspicious companies, a situation which could then be exploited by someone who gained access to elite political figures and managed in some way to place them under an obligation.

Another disadvantageous factor is the frequency in politics of attempts to discredit political opponents. Politicians who are either naive or driven by self-interest may be blackmailed, may disclose confidential information or pursue measures that are open to exploitation. Crime can exploit such a climate against both politicians and citizens.

A positive feature of the fight against crime is the way that analysis is used to develop plans, structure strategic measures, define the participants and allocate their tasks. Activity is coordinated and successes and shortcomings are reviewed on an ongoing basis. Mechanisms are put in place which protect the system and its officials, and rules are defined on how to act when attempts are made to violate it, for example through corruption or blackmail. Moreover, there are greater demands for ethics in politics and for politicians to be answerable for their proven lapses. This may also improve the effectiveness of actions taken against crime in general and against serious property crime in particular. A major influence in reducing crime may also come from bringing

about a calmer political scene, measures taken to deal with unemployment, the handling of basic migration problems, solutions to legislative problems with prostitution and drugs. The possibility of abusing the system of financing political parties should be better addressed and consistently monitored. Migration and asylum policy should be devised so that it cannot be abused to allow entry by foreigners who are involved in criminal structures and intend to perpetrate crime in our country.

Only citizens of integrity should be able to enter politics so as to avoid past lapses being used against them, and also people who are so familiar with the possible risks that in their own interest they do not commit any misdemeanours and do not allow themselves to be provoked into committing them.

A possible limiting factor in the **economic system** is the introduction of practices which are typical for the criminal environment. Criminals who penetrate financial circles under the guise of legal business use money in the legal economy which was acquired illegally, increase the so-called “grey economy” and cause major losses to the state budget’s income as a result of unpaid taxes and levies. If illegally acquired money finds its way into legal financial circulation, those who have successfully “laundered” it can obtain a competitive advantage in economic competition with companies that operate legally.

The world of crime seeks to use proceeds from crime for massive corruption. By so doing it attempts to obtain requisite information, create networks of contacts, and secure immunity from prosecution. The fact that the corruptor obtains a certain favour in return for a bribe, or that there is a certain exchange of favours between the corruptor and the corrupted, means not only that the principle of equal opportunity is violated, but that the very principle of democracy is threatened – the equality of citizens. If the business environment is destabilised by corruption, the untaxed money coming from crime becomes the main factor for decision-making. Illegal business practices, suppressing competition with illegal funds and even violent elements in business – blackmail, intimidation, customs and tax evasion – can result in honest entrepreneurs not being able to compete.

Transfers of assets to third parties are also used to legalise profits from crime or to conceal corruption. Fictitious and front companies can obtain unauthorised advantages thanks to large funds invested for their not entirely legal development and performance in a market environment. The creation of fictitious companies is also often used for purposes of tax evasion.

A direct connection between political power and economic power can also be a limiting factor. The existing interconnection between the economy and politics can contribute to the legalisation of suspicious companies and suspicious transactions.

The following have been demonstrated to act as effective countermeasures: stable economic growth, a functioning control system, transparency of the state budget, of all forms of business and of public contracts, legislative improvements in the economy, and the demarcation between regulation and deregulation in society and in relation to the market. In an entirely privatised economy this should chiefly involve the contact between business entities and the state system, i.e. the area of taxes, benefits, all subsidies and grants, public contracts etc. an effective measure would be to improve ethics in business: a subject that repeatedly violates ethics should be excluded from the system of granting public contracts, subsidies etc.

A limiting factor in the realm of **justice** can be any shortcomings in legislation and the judiciary. The delay in adopting measures against money laundering, and the fact that in the Czech Republic profit from illegal activity remained undefined for a relatively long time after 1990, meant that it was possible, especially for foreign crime organisations, to use these profits to purchase companies or to otherwise launder them. The absence in the Czech Republic of a duty to prove the origin of financial resources, or property, is another limiting factor. The fact that there is no legal provision on assets declarations or a law on the duty to prove the origin of assets means that the confiscation of proceeds from crime is not effective enough. Legal norms are not supportive enough in eliminating the environment of corruption.

Insufficiently severe sentences for the most serious crimes and ineffective witness protection make organised crime, in particular, difficult to prove. Using extraordinary methods is complicated, ineffective and often doubted by the public. Excessively liberal legislation in migration and especially asylum policy enables organised crime to transfer crime group members to the Czech Republic and to traffic in people. The confiscation of proceeds from crime is not effective enough. The international legal assistance system is still very cumbersome and formal.

Apart from the legislature in itself, it is also important how the law is enforced, observed and respected. In this sense the current Czech justice system seems relatively inefficient, especially because criminal proceedings are protracted and too complicated. The enforcement of new legal regulations is difficult and dilatory. In some cases court judgements are not respected at all, for example offenders fail to pay debts or do not start their sentence. Often they take advantage of the possibility of repeated appeals, accuse the judge of bias or pay bail. The inefficiency of the courts is exacerbated by administrative omissions.

Shortcomings in the work of the courts may engender an increased tolerance for negative social phenomena. If the justice system does not manage to enforce the law, if it is not capable of enforcing debts and property, or enforcing obligations and contracts – faith in justice and the possibilities of the law decline. Moreover, if the public is aware of cases of incompetent behaviour by certain judges it comes as no surprise that the prestige of the courts is low and that confidence in the courts is falling. It would be dangerous if part of the population took law enforcement into their own hands.

One problem is the low level of legal awareness and disrespect for the law. People often are not even aware that they are committing an illegal action. The same tolerance also applies to the illegal actions of others. Insufficient legal awareness on the part of citizens is exacerbated by the adoption of a confusing amount of amendments and additions.

Positive factors include bringing legal norms into compliance with European Union regulations. The concept of a crown witness should be created and the obligation introduced to prove the origin of financial resources and property. Legal norms must effectively assist in eliminating the corruption environment. More severe criminal sanctions for serious violent crime (chiefly murder and robbery) would also be desirable. Domestic violence and violence against children should receive stricter treatment. Another welcome measure is the planned opening of a detention institute for dangerous murderers.

Crime can also be contained by paying more attention to problematic people and recidivists (supervision of their residence and movements, including abroad), and improving the supervision of persons released from prison – improving so-called post-care; greater attention will be paid to supervising delinquents under the age of 18 years.

If the judiciary has enough experienced and professionally trained judges and assistants, advisers etc. who perform research etc. for the judge on a given subject, judicial proceedings should be competent and proceed within the optimal time-limit. Enforcing the law should be consistent and judicial decisions respected. The courts would then enjoy greater confidence.

In the **public administration** sphere there are several serious limiting factors which reduce its effectiveness and pose the risk that it will be criminally abused. One of these factors is the potential lack of precisely defined clear rules and norms of action and behaviour. In such a situation everyone can do what suits them, regardless of the public interest and the issue of internal security. Another negative factor is the excessive politicisation of public administration. This still lacks specially focused professional

training; a further limiting factor may be the low professionalism of public administration officials. This may be apparent in the inconsistent exercise of a function, a careless approach to confidential information, and a tendency towards corruption. Another shortcoming that is open to abuse is the filling of positions in public administration according to connections, favouritism and political influence. Expert positions are taken by non-experts.

If citizens see disorder, the failure to perform basic duties, incompetence, arrogance and haughtiness on the part of public administration officials, as well as other shortcomings, they will not have confidence in public administration and will not be willing to cooperate with it; on the contrary, there's a risk that they will often harbour explicitly hostile feelings towards it.

A positive development should consist of the state protecting the security of citizens, banking and finance and business; it should ensure that defence capability is not compromised and that internal security is guaranteed. Modern public administration must be a system in which there are hierarchically organised structures, precisely defined procedures, a system for delegating powers and defined relations with the environment. The precise definition of powers and responsibilities also has a protective function against crime. An essential prerequisite is the stipulation of precise, compatible rules which protect not only the entire system but also every official, whose conduct and responsibility are precisely defined. A vital element of a functioning public administration is consistent control, whereby shortcomings are not only identified but also result in measures being adopted.

A positive factor could lie in ensuring that there is a high standard of professional training specific to exercising a particular function in public administration. Stable, professionally and morally prepared personnel in institutions could guarantee that problems – including problems with crime – are resolved promptly and properly following a legal route. Qualified employees in public administration, equipped with specific know-how and practical experience in the control of serious forms of crime, are better able to identify and take on insidious forms of crime. The improving language skills of public administration employees will lead to better international cooperation. If we succeed in stabilising public administration, improving the professional training of officials, and enlarging their professional expertise to exercise the relevant functions, we will become a problem-free part of the European Union.

The **police** form a specific part of public administration. A limiting factor in the fight against crime is the Czech Police's lack of information support and analytical activity. Even though the situation is improving, modern facilities are not always sufficiently

employed. Corruption in police ranks is quite a common occurrence. Inadequate language skills mean that it has difficulty penetrating international criminal structures and that it struggles to obtain information of an international character. The police do not enjoy much confidence among the public and police officers do not have a great deal of self-confidence.

In order that the situation improves in the future it is necessary to transform the Czech Police into a modern, skilled and effectively functioning system, to upgrade the technical equipment, information support and analytical activity. Police officers' improving language skills means they are better able to penetrate international criminal structures, obtain information of an international character and cooperate with foreign police forces.

In the **social structure** a limiting factor can be detected in the opening gap between people according to property and social status and the possible resulting heightening of hostility between the rich and the poor. Members of the middle classes feel threatened by the ruthlessness of the powerful. Access to positions of power is unequal; the social system also allows success in life to be gained immorally. The higher rungs of the social ladder are also reached by people who attained both their property, and generally the social position that accompanies it in society, unlawfully. The bosses of criminal groups either seek to belong to the elite that defines the rules, or to have good contacts with this elite. They befriend the rich, powerful and the comfortably-off; due to their acquaintanceship with these people they provide reciprocal services.

Positive development in this sphere is conditional upon the consistently successful detection of organised crime group bosses. Only then can they be prevented from achieving social success and recognition and thereby attaining the highest levels of the social ladder.

As concerns the population, negative factors include the public's being insufficiently informed about crime. People should realise the scale of the threat that crime presents to the whole of society; they should not be overly enthusiastic about populist measures; they should not tolerate crime. It is not right if, instead of information on the essence and causes of crime, and how to protect themselves against it, members of the public are presented with various vicarious subjects: scandals concerning troublesome politicians, celebrities, senior public officials, leading police figures. An inadequate awareness of crime means that an undefined feeling of fear and concern prevails among the public. This may cause them to become indifferent to information communicated, thereby weakening social control. As social control weakens, so tolerance increases for anti-social, and sometimes even illicit, behaviour.

An economic downturn, or a massive influx of cheap foreign labour, would make a large part of the population vulnerable to unemployment and falling living standards. This could lead to a rise in certain forms of crime. Economic and property crime can typically be associated with illegal attempts to increase income.

The world of crime also has a negative effect on the population by offering people illegal goods and services. In doing so it not only satisfies but deliberately provokes demand for these goods and services. For some parts of the population, their dependence on illegal goods and services can lead them to cooperate with the world of crime.

If citizens are better informed about crime, they will understand its true nature and realise the dangers by which all of society is menaced. They will appreciate the results of systematic action taken against offenders and on behalf of victims; they will not tolerate crime. Demand for illegal goods and services will decline as people become more aware of the dangers that accompany drug addiction, or sexual services, or offers of risky financial assistance. This will also reduce the profits of crime groups. A positive role could be played by voluntary and state organisations in caring for victims of crime.

In the field of **culture** (understood in a broader sense as lifestyle, morals, interpersonal relations, family and school, the media and science) there is a host of criminogenic factors. For many citizens the prevailing consumer lifestyle is evident in uncivilised behaviour. An exclusive lifestyle can also be realised by immoral methods, and sometimes even exclusively so. Insatiable greed, combined with a tendency to idleness, is a prerequisite for getting involved in criminal structures. Contacts based on connections play an ever greater role in interpersonal relations. Connections allow people to provide each other with mutual favours. Favouritism and clientilism are rampant. Verbal and physical violence become increasingly common in life. Moreover, the possibility of obtaining weapons legally has risen markedly, and illegal possession is also often tolerated.

It is generally the case that the stabilisation of social conditions helps improve the socio-cultural standard and reduces the incidence of socially negative phenomena. In the cultural sphere a basic condition for improving the situation is increasing the cultural level in all spheres of life. If social life is at a certain cultural level this will guarantee that all activities by individuals and groups will be based on fairness and responsibility. However, a civilised social environment, relations between people and their personal cultural level do not automatically reduce crime. Crime also occurs in advanced countries; indeed, the advanced economies are host to more sophisticated forms of crime.

The **educational role of school and family** also belongs to culture. If the family and school fail to perform the essential educational functions and the educational system does not provide sufficient worthwhile ways in which to spend spare time, a space is formed which should otherwise, both in the lives of adults and more especially of children and juveniles, be filled with meaningful activities.

For the positive development of society it is vital that the educational approach, both at school and in the family, not only warns against the dangers associated with pathological lifestyle forms, but also offers ways to actively use free time. The educational system should be instrumental in educating people in morals, ethics and a feeling of belongingness with other citizens of this state.

Culture also includes the **media**. In many respects these may have a negative influence on the future development of crime, particularly by treating crime as an attractive subject. When journalists exclusively present crime as something dramatic and exciting which attracts the mass of readers and listeners, they sensationalise it and in fact only describe a virtual reality. In doing so they fail to capture its true character, they trivialise or glorify evil and neglect the greatest risk, which is that rampant crime paralyses society. It is a mistake to depict violence, without sufficient distance, as the only possible way of resolving conflict or as a form of self-realisation. Even when measures against violence and immoral offences are publicly presented, these lose their desired effect if the cases are not brought to their conclusion and the measures are not monitored.

In a certain sense the developing investigative character of Internet political coverage may be a negative factor. Its authors comprise a heterogeneous community; it is symptomatic, however, that much of the information is unverifiable and therefore untrustworthy. In this way many writers can compensate for feelings of dissatisfaction, frustration and futility.

It may also be a negative factor if the media emphasises a **lifestyle** which is quite close in character to unethical and often illegal practices. Television broadcasting which is dominated by unending serials, interspersed with a mass of advertisement, contests oriented on exorbitant profit for the winners, “guaranteed” reports on the private lives of so-called celebrities may cause the media to lose an element of ethical self-control. The press and television may elevate people who have received rewards which are disproportionate to the work they have done. For some people, the media’s use of information on celebrity lifestyles might be another source of frustration and dissatisfaction with their own lives.

The fact that the media have substantial influence on **public opinion** and populist politicians may actually be beneficial for the world of crime. Some criminals might paradoxically be presented as victims of criminal justice. Often this proceeds to the questioning, denunciation and even ridiculing of the authorities and those who fight crime, especially lawmakers, state prosecutors, police officers and judges.

It is unfortunate that the dictates of the market place the media under strong economic pressure. The commercial media in particular are dependent on advertising, making it difficult to retain objectivity if the person generously financing them expects something different.

The media can play a positive role in the fight against crime by analysing its true nature, drawing attention to its danger to society, and by participating in the public control of activities that the relevant institutions develop against it. The mass media are one of the tools of public control. They can play a part in identifying dubious activities by political parties, individual politicians, the management of companies, banks, funds, all existing social entities and individuals. They should also consistently monitor how these cases are resolved and not make the mistake of dropping a subject before it is concluded. In this respect they represent the public, which should be fully informed of all dubious practices.

The media should be investigative in its outlook. Editors should have a certain level of general knowledge about the issue of crime so that they are able to give due weight to the specific information that they work with. If they make a mistake, they should then explain where the mistake lay. The public should be objectively and expertly informed about crime. The media should act preventively in publicising cases in which convictions have been handed out; they should inform citizens how not to repeatedly become victims of crime. The public should be informed that crime does not only do harm through directly menacing lives or property, but that it intrinsically harms the whole of society: it obstructs the political, economic and legal system, violates ethical norms and may destroy everything that people have created by their own efforts.

In the area of broadly conceived culture, qualified **social science analyses**, performed in a European context and in conjunction with the rest of the world, are crucial to the fight against negative phenomena, including crime. The analyses should help produce a strategy to fight crime which is conceived across the whole of society; it should stipulate the role of individual players and the method of controlling the efficiency of the entire process.

Translated by: Marvel s.r.o.

Použitá literatura

Aktuálne problémy kriminologickej prognostiky V. Sborník příspěvků ze stálého mezinárodního semináře. Bratislava: APZ 2006.

Baloun, V.: K definičnímu vymezení kriminální organizace, Kriminalistika č. 3/2000.

Baloun, V.: Finanční kriminalita v České republice, dílčí studie úkolu „Výzkum ekonomické kriminality“, Praha: IKSP 2004.

Cejp, M., Hromádka, M. a kol.: Prognóza rozvoje české kultury do roku 2000. Praha: Ústav pro výzkum kultury 1982.

Cejp, M.: Společenské příčiny a důsledky organizovaného zločinu. Praha: IKSP, 1999.

Cejp, M. a kol.: Pravděpodobný vývoj vybraných druhů kriminality. Praha: IKSP, 2001.

Cejp, M. a kol.: Organizovaný zločin v České republice III. Praha: IKSP, 2005.

Cejp, M. a kol.: Stav a vývojové trendy kriminality-prognóza. Průběžný pracovní výstup. Praha: IKSP, 2005.

Duben, R., Stíbalová, B.: Jak budeme žít v roce 2000?. Praha: Svoboda, 1976.

Fajfr, V., Gál, F., Potůček, M., Zeman, M.: Modelování společenských systémů metodou KPM. Komplexní prognostické modelování. Praha: Sportpropag Praha, 1981.

Holcr, K., Chalka, R.: Prognostický scénár krátkodobého a strednedobého vývoja vybraných druhov kriminality v Slovenskej republike. Bratislava: Akadémia policajného zboru, 1999.

Chalka, R., Holcr, K., Holomek, J.: Prognóza vývoja kriminality v Slovenskej republike. Bratislava: Akadémia policajného zboru, 2000.

Chmelík, J., Hájek, P., Nečas, S.: Úvod do hospodářské kriminality. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., Plzeň 2005.

- Jelínek, J., Hasch, K., Nováková, J., Sovák, Z.:** Zvláštní část. Trestní právo hmotné, Praha: Eurolex Bohemia, 2003.
- Kadeřábková, D.:** Hospodářská trestná činnost a její projevy., Praha: IKSP 1999.
- Karabec, Z., Musil, S., Zapletal, J.:** Střednědobá prognóza vývoje kriminality. Praha: VÚK 1977.
- Keller, J.:** Dvanáct omylů sociologie. Praha: SLON 1995.
- Keller, J.:** Sociologie byrokracie a organizace. Praha: SLON, 1996.
- Komárek, V.:** Aktuální otázky plánování a prognostiky. Praha: Academia, 1976.
- Machonin, P., Tuček, P.:** Česká společnost v transformaci. Praha: SLON 1996.
- Machonin, P., Šťastnová, P., Kroupa, A., Glasová, A.:** Strategie sociální transformace čs.společnosti. Brno: Doplněk 1996.
- Marešová, A., Baloun, V., Cejp, M., Martinková, M., Zeman, P.:** Kriminalita v roce 2005. Praha: IKSP, 2006.
- Marešová, A., Baloun, V., Cejp, M., Martinková, M.:** Kriminalita v roce 2006. Praha: IKSP, 2008.
- Nekolová, M.:** Scénáře. In.: Potůček, M. (ed.): Manuál prognostických metod. Praha: SLON, 2006.
- Novotný, O., Zapletal, J. a kol.:** Kriminologie. Praha: ASPI Publishing, 2004.
- Osmančík, O.:** Etiologie a prevence kriminality. In.: Novotný,O., Zapletal,J. a kol.: Základy kriminologie. Praha: PF UK 1993.
- Potůček, M.:** Nejen trh. Praha: SLON 1997.
- Potůček, M. a kol.:** Vize rozvoje České republiky do roku 2015. Praha: Gutenberg 2001.
- Potůček, M. a kol.:** Průvodce krajinou priorit pro Českou republiku. Praha: Gutenberg 2002.

Potůček, M. a kol.: Putování českou budoucností. CESES, FSV UK, Praha, Gutenberg 2003.

Purkrábek, M.: Veřejná politika – faktor a výsledek formování demokratického politického režimu. In.: Analýza událostí veřejné politiky v ČR. Praha: Fakulta sociálních věd UK1996.

Scheinost, M. ed.: Konvence OSN a další dokumenty k organizovanému zločinu.Praha: IKSP, 2001 (Český překlad dokumentu).

Scheinost, M. a kol.: Výzkum ekonomické kriminality. Praha: IKSP, 2004

Trávníčková, I., Zeman, P.: Možnosti trestní justice v protidrogové politice I. Praha: IKSP 2007.

Vantuch, P.: Hospodářská trestná činnost. Rašínova vysoká škola: Brno, 2006

Zpráva o situaci v oblasti veřejného pořádku a vnitřní bezpečnosti na území České republiky v roce 2006 (ve srovnání s rokem 2005). Ministerstvo vnitra České republiky, Praha 2007.

(<http://www.mvcr.cz/dokument/2007/verejnyporadek/zprava06.pdf>)

Exp A, 1998 Expertiza mezi vysokoškolskými pedagogy (N=7)

Exp P, 1998 Expertiza mezi policisty specializovaných policejních útvarů. (N=20)

Exp P, 2005 Expertiza mezi policisty specializovaných policejních útvarů. (N=28)

Exp P, 2006 Expertiza mezi policisty specializovaných policejních útvarů (N=33)

<http://www.czso.cz>

<http://www.emcdda.europa.eu>

<http://www.mvcr.cz>

Variantské scénáře vybraných druhů kriminality

Odpovědný řešitel: Martin Cejp
Řešitelé: Alena Marešová
Vladimír Baloun
Karla Trdlicová
Ivana Trávníčková
Vydavatel: Institut pro kriminologii a sociální prevenci
Nám. 14.října 12, 150 21 Praha 5
Určeno: pro odbornou veřejnost
Tiskárna: Vydavatelství KUFŘ s.r.o.
Naskové 3, Praha 5
Dáno do tisku: srpen 2008
Vydání: první
Náklad: 170 výtisků

www.kriminologie.cz

ISBN 978-80-7338-074-8